

A tartalomról:

Dr. Patai József: Német zsidókkal a hajón — Somlyó Zoltán: Illúzió... (Vers) — Dr. G. Gerő László: A 125 éves Auerbach — Peterdi Andor: Rembrandt érdemrendet adományoz — Avigdor Hameiri: Ősöm Bar Bar-Chána (Vers) — Franz Rosenzweig — Gál Soma: Jizkór... — Holló Jenő: Különös történet — Füst Milán: Copperfield Dávidhoz (Vers) — Dr. Fényes Mór: A liberalizmus vártájáról — Ari Ibn-Zabav: A kátrányos leánya — dr. n. v.: Az erdélyi zsidó árvagondozás — Bálint Rezső: Rembrandt a vászon előtt — Weisz Zoltán: Deutsch bácsi legendás bugyellárisa — Fehér Artur: Apám! — Dévényi Andor: Vidámságunk (Vers) — Gál István: Hubay Jenő — Miklósi György: Találkozás az ősapámmal (Vers) — A Pesti Chevra Kadisa közgyűlése — A jeruzsálemi egyetemi klubház megnyitása — Dr. Munkácsi Ernő: Dr. Gábor Gyula — Új könyvek — Világazemle — Fleischer Lipót: A zsidók közoktatásügyi törvényeiről — Habermann: Dr. Simon Bernfeld — Dr. Fürst Aladár: Pollák Manó — Tagfelvétel a Pesti Chevra Kadisában — Dr. Hajdu Miklós: Stern Samuné — Krónika és szemle — Huszonnyolc illusztráció és két műmelléklet

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRSADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

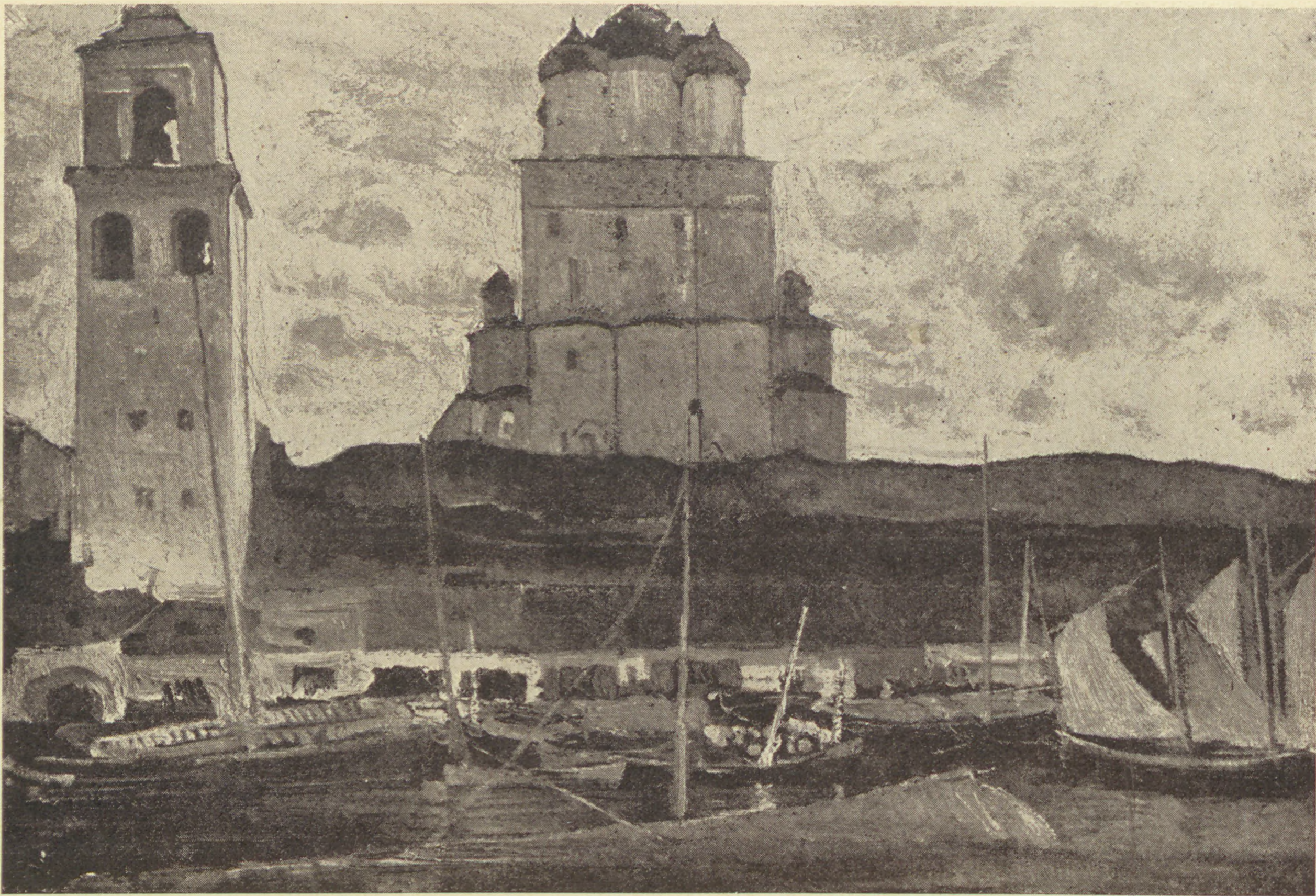
SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST-WIEN-TEL-AVIV

*Isaac Grünewald (Stockholm): Anyám — Meine Mutter
(A londoni kiállításból)*

A Mult és Jövő 1937 májusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Isac Brodsky (Varsó): Pskow, orosz városka

Isac Brodsky (Varsó): A tó

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVII. ÉVFOLYAM, 1937 MÁJUS

DR PATAI JÓZSEF: NÉMET ZSIDÓKKAL A HAJÓN

Ötödször vagy hatodszor visz most az olasz hajó német zsidókkal együtt a Szentföldre. Ötödször-hatodszor sodorja a tavaszi Hitler-hullám a Harmadik Birodalom kifosztott zsidóit Palesztina partjai felé. És ötödször-hatodszor van alkalmam közről figyelni, nézni a német zsidóember tragédiájának utolsó felvonását, amely kék ég és kék tenger kulisszái között játszódik le. Amikor lecsapódott a dráma hőse mögött a vasfüggöny és új világ panorámája tárul fel szemei előtt.

Micsoda változás lélekben és lényegben öt-hat esztendő alatt! Mint a megriadt nyáj, melyet összehajszolt a vihar, bujtak meg néhány évvel ezelőtt a Szentföld felé szálló hajó fedélzetén. Akkor még új és meglepő volt számukra a Sors fordulása, mellyel szemben értelmetlen csodálkozással és ámulással állottak. Sokan még nem tudták felfogni, sujtó valóság-e ez, vagy kábító csapás csupán, amelyből van felbredés és magához térés. A legtöbben csak „orientálódni” mentek Palesztinába. Hátha szükség lesz rá, mint menedékhelyre. És sokan közülük hozzám fordultak, mint „efféle dolgokban tapasztalt” magyar zsidóhoz: „Sie haben doch bei Ihnen sowas mitgemacht”. És milyen boldogan hallgatták, hogy az úgynevezett „fehér terror” nemsokára enyhült, hogy az „egyéni akciók” korszakát fokozatosan felváltotta az állami konszolidáció és hogy pozícióba jutott hirhedt antiszemita mérsékletességre bírt a vállalt felelősség tudata. Mint a zsidógyűlölet pszichológiájának „professzorát” vettek körül a hajón és próbálták szavaimból párhuzamot, következtetéseket vonni. Pedig a németországi eseményekre nem illett rá semmiféle precedens. Ami a Harmadik Birodaloman történt, az példátlan volt és példa nélkül való ma is.

Akkor még csak a dolgok elején voltak. És a jelző úgy hangzott: nem kell a vagyonuk, nem kell a gazdasági ügyességük, menjenek és vigyenek magukkal mindent, de minél előbb! Akkor még a német zsidók színe-java eredeti és legális csekkekkel felszerelve tette meg az utat az új honfoglalás felé. Milyen szépen hangzott a német „gavalléria”: áldozatokat is hajlandók hozni, csak hogy menjenek a zsidók! Ha a palesztinai kapitalista certifikáthoz ezer angol font

szükséges, a német devizahivatal készséggel bocsátja rendelkezésre. Sőt ennek többszörösét is. Csak hogy menjenek. És mentek félénken és „ideiglenesen”. Egyelőre „körülnézni”. A hajón egyesek héber leckét tanultak, titokban, restelkedve. Hátha szükség lesz erre is. Túlnyomórészt férfiak mentek, erős ivadék, mint a hajdani kémlelők nemzetsége a Bibliában.

Öt-hat esztendő és milyen más lett a hajón utazó német zsidók képe. Most túlnyomó részt *családok* mennek, férfiak, asszonyok, kicsiny és serdülő gyermekek, agg szülők és nagyszülők. Most már nem „orientálódnak”. Most az egyetlen fénysugár az Orientből mosolyog rájuk. Az ősök országából, melyet az új zsidó nemzedék újjáépít és feltámaszt romjaiból.

Most már legtöbben tudnak „ivrit”-nyelven gagyogni, tudják, mit jelent a héber kultúra, amelyet az asszimiláció mámorában megtagadtak, tudják, mit jelent Cijon, amelyet azelőtt imakönyveikből is kitöröltek. Az ifjúság, fiúk s leányok különböző hachsaratelepeken tanulták meg, mit jelent az „*átrétegeződés*”. Nem érzik degradálásnak, hogy Berlin helyett Jeruzsálem lesz a fővárosuk. A kivándorlást nem érzik lezállásnak, hanem *felemelkedésnek, alijának*. És ha a fedélzetén héber dalra járják a órát, kiérzik körtáncunk dobbanó lejtéséből, hogy a palesztinai átmeneti krízis ellenére is, a szívük tele reménységgel, bizakodással, önmaguk és népük megváltásának sóvárgó vágyával.

Belsőleg szellemiekben meggazdagodva, zsidó önérzetükben meggyarapodva, a rajtuk esett súlyos sérelmet a történelem intésének érezve, teszik meg most az utat a német zsidók a Harmadik Birodalomból bibliai őseink birodalmába. De *külsőleg*, anyagiakban, milyen szivettépően rongyolódtak le az elmúlt pár esztendő alatt. Valóban beteljesedett a berlini utcákon lógó óriási plakátok jóslata, melyeken meztelen batyuszsidó illusztrálja a *humánus* mondatot: „*So werden die Juden Deutschland verlassen!*” Akiknek hatalmas házbirtokai, virágzó vállalatok voltak Németországban, odaállnak a hajó borbélyműhelye elé és lesik, ki akarja a három líra kiszolgálási díjat

késspénzzel kifizetni és megkérlik fizessenek az ő „bordschekk“-jükkal, a késspénzt pedig adják át nekik, különben nem lesz, mivel kiegyenlíteniök a part-raszálláskor a hordár díjakat. *Tíz márkát vihetnek csak ki az országból,* ezt az „összeget“ beírják útle-velükbe. A német zsidó korrekt és betartja az előírást. A tíz márka elfogyott apróságokra már a vasúton és az átszálláskor Triestben vonatról a hajóra. A hajón 25 márkás „fedélzeti csekkjét“ veszi elő. Ebből fedezheti a borraivalót, a borbélyt, de semmi egyebet. A fennmaradó összeget nem válthatják be sehol. És ott állanak sorban, egykori gazdag, bőkezűek, amikor a borraivalódásra kerül a sor és kínálják a „fedélzeti utalvány“ maradékát azoknak, akik olyan boldog országokból jönnek, hogy módjuk van „késspénzzel“ jutalmazni a hajószemélyzet előzékenységét. És nagy bankok, gyárak, részvénytársaságok hajdani vezérigazgatói boldogok, ha ez a „transzakció“ sikerül, egy jószívű útitárs odaadja nekik a „borraivalót“ és 25 márkás „fedélzeti utalvány“ romjaiért pár márkányi lírát tudnak szerezni a haifai partraszállás apró költségeinek fedezésére.

— Hagyott-e vagyont Németországban? — Kérdezem az egyik klienst, akivel ilyen szerencsés csereüzletet bonyolítottunk le.

— Több házam volt, — hangzott a felelet. — El kellett kótyavetyélni, mert nem várhattam, míg teljesen elértéktelenedik, vagy lehetetlenné válik az eladás. És minden százezer márkáért körülbelül tizen-nyolcezeret fogok kapni Palesztinában. De ennek is örülök.

Mikor csodálkozásomat látta, sietett a magyarázattal:

— A dolog igen egyszerű. Huszonöt százalék levonásba kerül „Reichsfluchtsteuer“ vagyis „birodalmi szökési adó“ címen. (Mert hát mi „szökünk“ Németországból, amikor senki se küld.) Negyven százalék körülbelül a névleges és tényleges devizaárfolyam különbözetéből folyó veszteség, tizenkét százalék a „Transfer“ vagy „Haavara“ költsége, marad tizen-nyolc százalék tisztán. Illetve ez se „tisztán“. Mert hiszen várni kell sokszor három évig is, amíg Palesztinában az oda exportált német áruért befolyik az a font-összeg, amely a Berlinben befizetett és felgyült „transzfer“-márkáknak megfelel. Én két és fél évig vártam míg reám került a sor. De most végre mégis csak kikerülök. És ez a fő.

Egy másik „ajtónálló“ és „borraivaló transferre“ váró német zsidót szólítok meg. Egyik szemére *vak* és meglepetésemre felmutat egy írást, mely igazolja, hogy a katonai hatóság *szabadságolja* őt egy évre. Különben az „Urlaub“ nélkül nem kaphatott volna útlevelet. A világháborúban vesztette el szemét a német haza védelmében, de mert még nincsen túl a katonaköteles koron, a hadsereg számon tartja másik megmaradt szemét, melynek esetleg még hasznát veheti, habár a Harmadik Birodalom törvénye szerint: zsidó katonai szolgálatra nem alkalmas. Nagy kertgazdasága volt München mellett, most kertészkedni megy oda, ahol munkát talál.

Fizikailag teljesen kifosztva hagyja el a német zsidó régi hazáját, mely kegyetlen mostohája lett. Brindisiben olasz ujságosfiú szállt a hajóra. A leghangosabban a „La Runcsó“ kínálását ismételteti. Csak azután állapítom meg, hogy a „Jüdische Rundschau“ az, amit oly buzgón kiáltva kínál. A fürge ujságárus fiú is tudja, hogy a hajón a legtöbb utas német zsidó, aki itt se szakad el régi otthonától. „Mi ujság Németországban?“ épp oly égetően zaklatja a lelkét, mint „mi ujság Palesztinában?“ Két haza között imbolyog a szíve itt, a tenger hullámai között. Egyik a múlté, másik a jövőé.

Künn a haifai parton ellátogattunk a bevándorlók otthonába. „Bath Gallim“ (hullámok leánya) a neve annak az új negyednek, melyben az otthon áll. Dostrovsky, a Béth Haólim-nak, a „feljövők házának“ vezetője, atyai szeretettel gondoskodik a hajóról leszállott új honfoglalókról, akik részben a kőházban, részben sátrakban várnak, míg munkabeosztási helyükre kerülnek. Benyitok egyik terembe, ott látom a német hajótársainkat, amint megbeszélik jövőendő terveiket. Egy sátorból vita hallatszik kibucról, kvucáról, az országépítés nagy problémáiról. Szemközt jön velem és örömmel üdvözl megmaradt félszemével a „szabadságolt“ német zsidó hős harcos. Sziveségre kér. Utolsó lírája is elfogyott a kiszállásnál, tegyek bélyeget a hozzátartozóinak írt levelezőlapra. Majd egyszer megadja. Hiszen három nap múlva megkezdí a munkát a kertészetben.

Mikor másnap lent jártunk Nahallalban, a Wizo leányfarmján, már ott találtunk néhány német leányt hajótestvéreink közül. Már „beöltöztek“ és folytatták a munkát arcuk verejtékével, amint írva vagyon. És egyik útitársunk, aki megszokta, hogy nagy gazdaságán paraszt leányok keményen dolgoznak, látva, mit műveltek a kultúrától átfinomult lányok Jezreél völgyében, az égető trópusi nap alatt — sírva fakadt és zokogva mondta:

— Miért hántjátok a zsidót, amikor Izrael leányai is így dolgoznak?

SOMLYÓ ZOLTÁN: ÜRESSÉG...

Semerre semmi... Pusztá pusztaság...

Uttalan utak... Világtalan világ...

Egy felleg minden... S mindent eltakar egy förtelmes árnyékú pusztá kar...

mely bosszúállást hirdet — semmiért!...

A pusztá életért! Csak ennyiért!...

Itt állok szótlán, isten tudja, hol.

A rémes ürességben valahol...

S oly idegenül hangzik a nevem...

És gondolkodom: mi is van velem?!...

Zsebembe nyúlok — benn követ lelek...

Szívembe szúrtak a kegyetlenek...

Szívem útalom... kőhöz nem nyúlok...

Bús ürességben búsán elmúlok...

DR G. GERŐ LÁSZLÓ: A 125 ÉVES AUERBACH

A Mult és Jövő egy régi évfolyamában pompás elbeszélés jelent meg Lakatos László tollából, melynek hőse Auerbach Berthold, a német népies író.

Az író meglátogatta falusi lakásában a nagy Tolsztoj, hogy megbeszélje vele, eltanulja tőle népművelő tevékenységét, falusi könyvtár szervezését ésatöbbi. Tolsztoj elutazott, Auerbach kikísérte a vasútra. Hazamenőben büszkeséggel van eltelve: Ime, ő, az ízig-vérig német

író, hang a nép lelkéből, mintaképe és mestere lehetett Tolsztojnak. A magába mélyedő író egyszerre csak megdobálják és lezsidózzák a nép romlatlan fiai, a falusi gyerekek...

Eddig az elbeszélés. Minden benne van, amit csak a ma zsidója elmondhat Auerbachról, a zsidó asszimiláció hajdani diadalmas mintaképéről, kinek példája nekünk ellenkező eredményt mutat: az asszimiláció kudarcát.

Hiszen a nép közt született, a württembergi Feketeerdő egyik falujában, Nordstettenben 125 évvel ezelőtt, 1812 február 28-án. Hancurozott — állítólag — erdőn-mezőn a falusi gyerekekkel, hallgatta a rokka mellett az asszonyok beszédét és nagyapjának „Az ökörhöz” címzett fogadóójában a fuvarosokat. De szülei — falusi szatócsok voltak — rabbinak szánták és kora gyermekségétől fogva bevezették a szent tudományokba, melyek nemigen engednek időt és kedvet népies megfigyeléseknek s parasztokkal való együttélésnek. Tizenhároméves korában a hechingeni, majd a karlsruhei jesivába kerül és 1830-ban Stuttgartban gimnáziumi tanulmányait is befejezi. Majd Tübingiában egyetemi hallgató lesz, bölcsész, de rabbivá nem lehet, mert résztvesz az akkor tilalmas diákmozgalomban s ezért kéthavi várfogságot is szenved.

Így lesz íróvá. Egyelőre még annyira zsidó, félbenmaradt rabbi, hogy képzeletét szinte kizárólag zsidó tárgyak foglalkoztatják. Megírja Spinoza életrajzát és kiadja a nagy zsidó bölcsész összes műveit. Csakhamar regénnyé dolgozza fel Spinoza alakját. Majd Mendelssohn Mózeszt választja regényhőssé, de ez a terve nem válik valóra. De Mendelssohn korának tanulmányozása közben megismerkedik Efraim Moses Kuh költő szerencsétlen alakjával s „Dichter und Kaufmann” címen történelmi regényt ír róla. Egy vitairatban is hangot ad zsidóságának: „Das Judentum und die neueste Litteratur”. Menzel a zsidó írókat, Heinét és Börnét okolta „az ifjú Németország” íróinak eltévelyedése miatt; ez ellen a beállítást ellen szállt síkra Auerbach.

Auerbach, a talmudilag képzett és amellet európai iskolázottságú író eddig érdeklődve fordult az olyan tárgyak felé, melyek a zsidók és nemzsidók érintkezése, a zsidóságnak az egyéb világgal való találkozása és összeütkö-

zése körül forogtak. Ezután más mezőkre tér. *Népies elbeszélő lesz belőle.* Másoknak elszórt kísérletei után ő teremti meg a német nép, az egyszerű falusi emberek életét tárgyaló novellát. „Schwarzwälder Dorfgeschichten” gyűjtőnév alatt ismert novellái híressé tették a nevét. I. Vilmos császár teadélutánjaira is meghívták, hogy felolvasson műveiből. Az újabb írói nemzedék: Peter Rosegger, Anzengruber, Stifter, Paul Keller és mások őt tartották mesterüknek. Hatása még az izlandi irodalomban is megtalálható. Magyarra már a hatvanas években is fordították („Buchenbergi Diethelm története. Novella. Magyarítá Szenvey József”).

„Ember, ki egyszer jelentett valamit népe számára, az mindenkor téglá marad ennek a népnek épületében”, írta róla Rosegger. Téglának lenni szép dolog, de szürke szerep egynek lenni ezernyi ezer között. Szomorú házaset, betegség és antiszemita támadások rég aláásták Auerbach alkotóerejét és népszerűségét, mire 1882 február 9-én, 55 évvel ezelőtt, Cannes-ban meghalt. Könyvei hamarosan sutba kerültek s jelentőségüket a jóindulatú irodalomtörténet jegyezte fel csupán. De az irodalomtörténet azt is megjegyzi, hogy nép-ábrázolása mesterkélt, szentimentális, hogy parasztjai szájába talmudi példázatokot ad s az író folyton elmélkedik és oktat, mint egy bölcs rabbi. Ha asszimilációs tendencia, valami „fogyatékosági érzés” nem hajtja Berthold Auerbachot, a boltos fiút, a rabbijelöltet a német népiesség számára idegen talajára, talán ereje javát kifejtve, ma a zsidó irodalom nagyjai között foglalna helyet. Így csak tragikus írói karrier, vesztesége a zsidó szellemiségnek az asszimiláció küzdőterén.

Amerikai orthodox rabbiiskola

PETERDI ANDOR: REMBRANDT ÉRDEMRENDET ADOMÁNYOZ

A történet 1655-ben játszódik le Hollandia kikötővárosában, Amszterdamban. Rembrandt, a festő, a kikötő tájkán a halászok és hajósok megszokott kocsmája felé tart. Fáradt és lassú lépésekkel halad az augusztusi forró délutánban. A tengerparti emberek már ismerik ezt a furcsa embert, aki az egyszerű kikötőmunkásokkal is szóba áll, el-eltréfálgat velük, néha, mikor jókedvében van, sikamlós történeteket mond el nekik, mire ők hangos hahotákban törnek ki s alázatosan megköszönik a jóízű törtériákat s utána szívesen állnak neki, ha kedve szottyan, hogy rajzolja őket. Ha a művész pénzzel kibélelten jelenik meg közöttük, akkor ilyen kis munka után meg is vendégeli őket a kocsmában. Ilyenformán természetes, hogy Rembrandt urat ezek a kemény és viharedzett emberek szeretik és tisztelik.

Most azonban Rembrandt egyáltalában nem volt mulatós kedvében. Komoran ment a maga útján, sapkáját mélyen a homlokára hajtotta s nem nézett se jobbra, se balra. Ha egy ismerőse szembe került vele, nem vette észre. Nem volt kedve szóbaereszkedni senkivel. Ha valaki köszöntötte, visszaköszönt s tovább állt. Egy hajó érkezését várta. Annak sietett elébe. Egy flandriai kereskedő jelezte érkezését, aki képeket akart vásárolni tőle. Soha alkalmasabb időben nem jelentkezhetett valaki ilyen szándékkal nála. Adósai szorongatták s már árverés volt kitűzve minden holmijára s hiába lótot-futott a hitelezőkhöz, a hatóságokhoz, hogy halasztást nyerjen a fizetésre, hasztalan volt. Vesztett pörei az utolsó terminusig jutottak. A hullámok összezsaptak a sorsüldözött Rembrandt felett. Vagy fizet, vagy pedig szétszedik s elkótyavetyélik mindenét. Ezért volt olyan levert Rembrandt és sapkája alól a tenger felé pislogott, nem tűnik-e fel a távolból a hajó, amely az ő megváltóját hozza.

A kocsmá ott volt a kikötővel szemben. Néhány halász lődörgött az ajtó előtt s Rembrandt megszólította őket.

— Mikor kell a flandriai hajónak megjönni, fiúk?

A halászok, akik nagyon jól voltak tájékozva a jövő és induló hajók felől, valamennyien egyszerre akartak felelni Rembrandt úrnak, akit különben is jól ismertek.

— Adjon Isten, Rembrandt úr! — köszöntötték kórusban. — A flandriai hajó nemsokára feltűnik a tenger színén. Itt lesz az nemsokára!

Egy jókedvű halász, pipáját foghegyre szorítva szólt:

— Mire megissza itt bent a mai adagját, már hallani is fogja a kürtjeit, meg a harangját Rembrandt úr!

— Köszönöm fiúk! — ezzel befordult a kocsmába, leült egy sarokasztal mellé s megrendelte a borát, megtölte pipáját, rágyújtott és várt, pipálgatva és idogálva. Közben azon járt az esze, hogy mit is fog csinálni, ha nem jön a vevő? Ki fogja elhárítani ezt a vihart a feje felől? És gondolatban végigszáguldozott Amsterdam valamennyi kőrifeusain, akik között sok volt a tehetős ember, akiket valamikor festett, de akárcikre gondolt közülük, mindegyiknél volt valami baj, amiért nem fordulhatott hozzá. Az egyiknek már tartozott, a másik megbántotta, a harmadik meg azért neheztelt rá, mert gyűlölt haragosát festette. Ezt meg is mondta Rembrandtnak, ha azután bármire is szükséged lesz s befolyásos polgár kell hozzá, fordulj akkor is Gravemannhoz. Ez volt tudniillik az a férfi, akit Rembrandtnak nem lett volna szabad lefestenie.

De ő hozzá sem fordulhatott, mert őt is igénybe vette már. Így hát tanácstalanul ült a kocsmasztal mellett s izgalmas keserűségében egymásután ürültek a poharak.

Egy másik, távolabbi asztalnál egy öreg hajós, kezére

könyökölve ugyancsak pipázgatott borocska mellett s néha-néha a festő felé pislogatott. Úgy látta, hogy Rembrandt úr nagyon rossz kedvében van. Hosszas tünődés után mégis csak átszólt hozzá:

— Jó napot, Rembrandt úr!

Rembrandt fölveti fejét s kissé riadtan néz a hang irányában. Ráismer az öreg Amselre:

— Adj Isten, Amsel. Jó, hogy itt vagy, legalább megmondod, mikorra várhatjuk a hajó befutását?

— Mikorra, Rembrandt úr?... Ki tudja azt? Az éjszaka viharos volt a tenger. Bizonyos, hogy idejében már nem köthet ki. Kint lehet az még egy egész éjszakát a vizen. A flandriait várja talán?

— Azt várom.

— Én mondom, hogy hiába várja, nem jön az most, efelől nyugodt lehet.

— Nos, ha úgy van, ennek én nem örülök.

Az öreg hajós csak bólintgatott bozontos fejével.

— Úgy van, ahogy mondom. Nagy vihar volt kint, jó lesz, ha reggel feltűnnek az árböcai. Már hiányzik itt több halászbárka is. Rég itt kellett volna hogy legyenek... Ha a tenger be nem kapta őket, azoknak is jönniök kell. Csak nézzen ki a partra, Rembrandt úr, egy egész sereg gyerek meg asszony-nép nyugtalankodik ott. Rossz nézni. Várják övéiket. Ki tudja... — és itt legvint vészjóslóan a kezével. — Én is imádkoztam egy sort értük. A nagy hajó felől nyugodt vagyok, azzal mégis nehezebben tud elbánni a vad víz, de a kis barkák... egy hullám átkarolja őket és végük. Láttam én már ilyet!...

— Nagyon vészjóslóan beszélsz, Amsel.

— No no!

— Hát ha úgy van, ahogy mondod, akkor én tovább nem várok. Megiszom a borom és megyek haza...

— Nyugodtan, Rembrandt úr. A hajó nem lesz itt reggelnél előbb.

Rembrandt megitta az utolsó pohárka borát, fizetett és elköszönt.

— No, Isten veled, Amsel. Reggel újra kijövök. De ha előbb befut a hajó?... Akkor?...

— Akkor... — az öreg hajós kezével nagy ívben a nyakára mutat bütykös kezével s harsányan szól — itt vághatja le a nyakam, Rembrandt úr! Öreg róka vagyok én már, ismerem a tengert!

És Rembrandt még egyszer köszönve eltávozott.

A minoriták rendháza tornyából harangkongás bong és hullámszik az egyre elcsendesedő város felett. Este hét óra van már. Az augusztusi meleg, amely a csatornákat hevítette egész nap, valóságos pára- és gőzburkot fejlesztett az utcák fölé, s ebben a nyomasztó, gőzös melegben ballag haza a zsidónegyed felé gondterhes fejjel Rembrandt. A „*Judenbreed stret 78*“ szám alatt lakik. Az út még messze odáig. Még sokat tünődhetik a pénzszerzés lehetőségein, mire hazaér. Ezer forinttal megúszhatná a katasztrófát. Nem is sok pénz itt ebben a kalmár Amszterdamban. Hát még a zsidónegyedben, ahol a szűcsök, gyémántkőszőrűsök, aranyművesek, gyapjúárusok egymás hegyén-hátán vannak. Így elmélkedett a szegény megszorult festő s eszébe jutott egyik szomszédja, Salzkammer, a gyémántkőszőrűs. Jó ember, gazdag is. Talán ez kisegíti. És amint elmegy a háza mellett, az öreg kint áll a csukott boltajtó előtt.

— Jó estét, Rembrandt — köszön messziről feléje Salzkammer.

— Jó estét, Salzkammer. Éppen te jártál most az eszembe.

— Igen? Honnan jössz?

— A kikötőnél voltam. Hajót vártam Flandriából, de nem futott be, mert vihar volt az éjjel...

— Hallottam, én is várok kereskedőket.

— Az öreg Amsel, ismered, azt mondta, hogy reggel fog az csak feltűnni itt. Hát hazajöttem.

— Úgyis van. Kit vársz?

— Valakit, aki képeket akar vásárolni. Legjobbkor, mert ha nem jön, szétszednek az adósok.

— Hát már megint haj van, Rembrandt?

— Megint és megint. Minden, amihez nyúlok, rosszba megy.

— Hátha így van, ne nyúlj semmihez, maradj nyugton. Csinálj szép képeket és fessd a gazdag urakat, meglásd; akkor simán megy majd az életed. Nem vagy te kalmár, művész ne vállalkozzon, nem ért az ilyen ravasz és csavarintos dolgokhoz. Az Isten pénzét is elvesztenéd az üzleten. Te csak fessél, mert ahhoz nem kell se tőke, se ravaszság, csak tehetség. Annak meg nem vagy hiányában.

— Igazad van, Salzammer. Úgyis teszek majd ezen-túl, de most mit tegyek, hogy megússzam a bajomat? Az utolsó rongyomat is elviszik, ha néhány nap múlva le nem fizetek vagy nyolcszáz forintot.

— Sok pénz, sok... — szól Salzammer és bólogat a fejével.

— Ha megjön a hajóval a képvevő, úgy meglesz a pénzem, de ha nem jön, nem tudom, hogy mihez kezdjek.

— Reggel már megtudod.

— Meg.

— Ha meg nem jön, akkor se dől össze a világ. Majd gyere be hozzám és beszélünk róla, no Isten veled, Rembrandt. Hát holnap nézz be hozzám!

— Köszönöm, Salzammer. Mindig tudtam, hogy derék ember vagy, jó éjszakát.

A két régi ismerős elkészönt egymástól. Salzammer szerette és sajnálta a festőt, Rembrandt is szerette az öreg gyémántcsiszolót, hogy is ne szerette volna, tíz évig laknak így egymás mellett, sok jó és kellemes estét töltöttek itt együtt, az utcán sétálgatva, vagy a kereskedő meghitt otthonában.

Rembrandt megnyugodva ment haza, lefeküdt és jól átaludta az éjszakát. Akkor már egyedül élt. Saskia, a felesége már halott volt. Özvegy emberként lézengett az életben. Már csak visszaemlékezései voltak, némileg vigasztaló szépek, a jelen komor volt, elcsüggesztően sivár. A hajdani népszerű mester elvesztette varázserejét, alig-alig jelentkezett valaki nála, hogy érdeklődjék a képei iránt. Már úgyis ismerték és megszokták. Új ízlés kapott lábra. Más piktorok jöttek divatba s az arcfestés is jobban tetszett, színesebb, világosabb tónusokban. Rembrandt piktúrája mély és komor volt mindig és most, hogy élete is sötétebb lett, festésmódja is jobban mélyült. A jóllakott hollandi polgár pedig vidám életszemléletével értetlenül állt a komorságot lehelő rembrandti képek előtt.

Másnap reggel frissen és vidáman ébredt Rembrandt. Nagy zajokra lett figyelmes. Kinézett az ablakon s nagy örömmel látta, hogy a hajó befutott, úgy, ahogy azt az öreg hajós bemondotta. Különböző árukkal telerakott kordélyok zörögtek, nyikorogtak az úttesten. Emberek tömegekben hullámoztak az utcán különböző koffereket, batyukat cipelve. Ordítás, zaj, zenebona egyetlen hangzavarba folyt össze s úgy verődtek az ablak felé, ahol ő állt és leste a vendégét, aki azonban egyre csak késett. Rembrandt felöltözött és lesietett a kapu elé, hogy ott várja be a flandriai látogatót. Az utcán egyre ritkultak az embercsoportok, a lárma is csökkent, ritkultak a kocsik, az érkezők elszéledtek, megoszlottak, Amsterdam titokzatos gyomra elnyelte a hajó egész ember- és árurományát.

Csak ő, a festő állt és nézett a kikötő felé s hiába várta azt az embert, aki Isten tudja mi okból nem szállt hajóra. Most abban reménykedett Rembrandt, hogy talán a legközelebbi hajóval jön, s addig majd csak segít rajta a derék gyémántcsiszoló Salzammer.

Délután el is ment hozzá. Éppen jókor, mert semmi dolga nem volt. Salzammer a szobájában pihent és valami nagy héberbetűs könyvet olvasott. Mikor Rembrandt megjelent az ajtóban, már elébeszólt:

— Hát nem jött a vevő?

— Nem jött.

— Hogy nyelje el a tenger az ilyen szófogadatlanokat!

— Az ilyenekre, úglátszik nem lehet építeni.

— Nem bizony. Ismerem a fajtájukat. Aki egyszer nem tartja be a szavát nálam, azzal én üzletileg soha többé szóba nem állok! Hát te se várd, ha csak becsületesen ki nem menti magát levélben. No, de most nem erről van szó. Mennyi pénzre van szükséged?

— Nyolcszáz, vagy ezer forintra. Ez körülbelül az az összeg, ami megmenti most a hajlékomat.

— Hát megkapod tőlem. Nem kérek tőled se zálogot, se kamatot, azaz mégis. Le fogsz engem festeni. Ez lesz a kamat. Ha meg nem tudod a pénzt visszaadni egy fél éven belül, olyan és annyi képet adsz érte, amennyi neked jöl-esik. Nos, Rembrandt? Megvan így az egyezség?

— Meg. Köszönöm neked, Salzammer.

— Még egy kikötésem van. Az én házamban fogsz festeni engem. Nem akarom, hogy irigy szemek lássák, hogy följárógatok hozzád. Tudod, hogy milyenek a rossz nyelvek. Hire kelne, hogy nagyzási hóbortba estem, festetem magam, mintha legalább is céhmester, vagy polgármester volnék. Miért szerezzek ellenségeket magamnak? Úgyis van azokból elég. A falatot is kinézik a számból, mert úgy gondolják, hogy gazdag vagyok s mindenem, amim van, azt ő előlük harácsolom össze. Rosszak, irigyek az emberek, vigyázni kell.

— Az én bőrömön is érzem ezt, már régen. Úgy lesz, ahogy akarod.

És megegyeztek.

Rembrandt megkapta a pénzt, egy-kétnapi szaladgálással elintézte a dolgait s egy időre ismét nyugalmi állapotba jutott. Hitelezői egy ideig békén hagyták. Azután hozzáfogott Salzammer portréfestéséhez. Este, mikor senki se látta, átvitte hosszú festőállványát, palettáját, festékeit s nyugalmasabb délutánokon festette az öregot. Lassan haladt a munkában, jó képet akart nemesszívű barátjának festeni, olyant, hogy megemlegessék, akik valaha látják majd. Egyre jobban alakult a képmás, mélytűzű színek és fények ragyogtak fel a vásznon s a markáns fej ott is élni kezdett a mester ecsetvonásai alatt. Szemében sugárzott a jóság, homlokán az éles és leleményes ész s egészbenvéve egy nagyszerű emberfej világított ki a színek tömegéből. Már elkészült a kép, mikor Rembrandtnak az az ötlete támadt, hogy az öreg Salzammer szíve fölé egy rendjelet fest. Az iránta való háláját tünteti ki vele. Csak úgy tréfából, de hadd érezze az öreg, hogy Rembrandt hálása tud lenni. És megcsinálta. Vastagon, spachtlival kente a kép mellére a festéket, amíg kialakult az arany rendjel, biborpiros selyemszalagon, majd így szólt a nyugodtan ülő Salzammerhez:

— Most pedig menj, kedves Salzammer barátom és hozd elő a legszebb és legtüzesebben ragyogó gyémántkövedet.

— Hát ez meg mire kell? — érdeklődött csodálkozva Salzammer.

— Majd meglátod. Csak hozd elő.

Az öreg, bár furcsálta a kérést, de azért mégis felka-

paszkodott és elindult másik, belső szobába, hogy a féltve-
őrzött szekrény mélyéből előhozzon egy nagy és szikrázó
gyémántkövet. A legszebbet hozta, maga is gyönyörködött
benne, amíg vitte:

— Nohát itt van. Ez aztán kő! Az én Nagy Mogulom.
Ilyent keveset találsz máma. Nézd, milyen tüze van, az ég
valamennyi fénye: a Nap, a Szaturnusz, a Jupiter mind
benne ragyog kicsiben.

A kő világított, tündökölt s Rembrandt gyönyörködve
vette két ujjá közé a csodát s egy óvatlan pillanatban a
vastagon festett érdemrend közepére ragasztotta. Azután
Salzkammerhez fordulva így szólt:

— Ime, ez a te jószágod érdemrendje. Olyan a szíved
is, mint ez a gyémánt, messze fénylik és ragyog... A kép
kész, éltessen az Isten, derék Salzkammer.

— Köszönöm, Rembrandt! — szólt elérzékenyülve a
kereskedő — majd így folytatta: lehet, hogy igazad van, a

szívem gyémánt, de azért a követ mégis csak kivesszük...
Most legalább elmondhatom, hogy nekem is értékes kép
van a birtokomban... Látod, így már igen.

És mindketten jól kacagtak a kedves tréfán. De Rem-
brandt nem hagyta szó nélkül a maliciózus megjegyzést,
mondván:

— Ez a kép valamikor értékesebb lesz, mint ez a te
gyémántod.

— Igazad lehet — szólt rá Salzkammer, — de hol le-
szünk mi már akkor?...

— Hol leszünk? — felelt eltűnődve a Mester. — Élni
fogunk az utódok emlékezetében, mert az én művészetem
és a te jószágod megőrzi nevünket az időben utódaink szá-
mára.

És ma, négyszáz esztendő után tudjuk, hogy Rem-
brandtnak igaza volt. Mindkettőt ismerjük: a jó gyémánt-
csiszolót és a nagy Mestert.

Avigdor Hameiri: Ősöm Bar Bar-Chána

*Gyakran, igen gyakran álmodom Őt ébren,
Hogyha píraborul agyam sötét álma:
Mi is volt, ki is volt az én furcsa Ősöm:
Rabbi Bar Bar-Chána?*

*Apám hallgatása árulta el titkát:
Esős ősszel halt meg, borús égbe mállott,
És imigyen szólott tizenkét fiának:
Eresszétek el a szomorú jószágot.*

*Eresszétek szélnek; nem lesz tavasz többé;
Minden élő pára földből alkotódott,
Az én földem pedig más kezébe ment át,
Más gazdának hódolt.*

*Más gazdának hódolt. Szelek szárnyán jöttek
S kihúzták a talajt, mely alatom lüktet; —
Mondjátok: a rögünk, melyet vérünk táplál
Igazán perc alatt elhagyhat bennünket?*

*Mely száz nemzedéken enyém volt, a Földem,
Gazdáját-szolgáját vak pusztába dobta,
S barmom, amely szántott, trágyázott és csépel
Tétlen áll az ólba.*

*Tétlen áll, fiaim, tétlen, mint mindnyájunk,
S rozoga aklában napfelkeltét várja —
De hiába várja, be hiába várja,
A Szent Tant tanulja földtelen gazdája.*

*Ájtatos jó barmom. Minek nekem jószág?
Gondoltam, feláldozom az Ő szent nevének, —
De szétdúlt az Oltár s Isten is fogságban —
Törjétek szét, fiaim, a rozsdás ekémet!*

*Bocsásd el a barmot. Hogy kárt tesz máséban?
Menjen, kóboroljon idegen vetésben.
Ismeri az állat gazdájának lelkét,
Aki gubbaszt tétlen.*

*Menjen a fogságba, ottan pedig bőgjön:
Az állat is gyógyul, ha a könnye hullott.
Mindegyikünk bűnös ebb' a pusztulásban,
Mi is, állatunk is, mindnyájunkon múltott.*

*Állatunk is bűnös. Lelke a mi lelkünk:
Esőzés és zöldfü és napfényes ájer;
S jaj annak, ki szánt-vet, aki arat s csépel
Csupán az akláér!*

*Hetvenszer jaj annak, aki nem vár másra,
Csak a verőfényre, vagy a borult égre. —
Most pedig — mit várjak? Mit nekem a harmat?
Mit nekem az áldás és az ég zengése?*

*Koraeső zenél háztetőmön lágyan. —
Itt hiába zörget, mondjátok meg néki,
Kár itt minden cseppért, áruló a föld itt,
Itt nem várja senki.*

*Mondjátok meg néki: nincs, aki fogadja
Égre növő kézzel, imaszóval, égve;
Mondjátok: apátok s áhítatos barma
Talajuk kihányta a magasságos égbe.*

*Engem, fiaim, kihányt az anyaföldem,
Se gyökér, se rög itt nem köt többé engem.
Én, fiaim, mától fent az égben járok,
Isten közelében.*

*Fent a magas égben, álmok szent honában,
Ott lebeg apátok s hazug víziót lát;
Ott az agyát szántja s arat legendákat,
S tanulja a Tórát. —*

*Imígy szólt az Ősöm, rabbi Bar Bar-Chána,
S arca fénycsóvái az eget seperték —
Még ott villant ajakán egy szent hiperbola
S kilehelte lelkét.*

Fordította: Salgó Elza

FRANZ ROSENZWEIG

1936 december 25-én lett volna Franz Rosenzweig ötvenéves. Minek köszönhette azt a nagy vonzóerőt, melyet nemzedékének egész zsidó ifjúságára gyakorolt, mivel kapcsolta annyira magához őket? Bizonyára nem nagy filozófiai művével, a „Megváltás csillagá“-val, hiszen ezt olyan kevesen olvasták és még kevesebben értették meg. Nem, ennek a fiatalon elhunyt férfinak az egész élete, rövid életében a szellem területén befutott hatalmas útja: ez az, ami szimbólummá lett mindannyiunk számára. Franz Rosenzweig igazi Baal Tesuvája korunknak és mindenki hamis véleményét alkot magának róla, aki csak gondolatain keresztül akarja őt megismerni és nem tud semmit az életéről. Élete és gondolatai: egyik sem érthető meg a másik nélkül.

Franz Rosenzweig Kasselben született. Családja úgynevezett „felvilágosult zsidókból“ állt, akiknél már nagyon elhalványodott a régi tradíció. Az egész házban az öreg fafaragó Ádám bácsi volt az egyetlen, aki Bar-micvája után figyelmeztette a fiút: „Sohasem távolodj el a népetől!“ Erre a mondásra egész életében visszaemlékezett Franz Rosenzweig.

Később Freiburgban és Münchenben tanult. Tanulótársai közül ebben az időben igen sokan hagyták el vallásukat. Franz Rosenzweignek is nagy harcai vannak ebben a kérdésben önmagával és barátaival is. De végül is határoz. „Zsidó maradok!“ — írja egy levelében. Csak a vérére hallgatott, mert hiszen zsidó tudása ebben az időben még alig volt. De ettől kezdve olyan hallatlan szorgalommal veti magát a zsidó tudományokra, hogy nemsokára már többet tud, mint sok rabbi. — A németországi zsidó életet ekkor két férfi irányítja. Az egyik Hermann Cohen, a marburgi filozófus, a neokantianizmus megalapítója, aki öreg korára Berlinbe vonult vissza és ott a zsidó tudományok tanintézetében terjesztette tudását — a másik Martin Buber. Franz Rosenzweig Hermann Cohen szemináriumának egyik legszorgalmasabb tanítványa lesz és nemsokára alkalmá nyílik Martin Buber is megismerni.

De összes terveit kettétöri a háború. Előbb mint betegápoló, majd a balkáni és lengyelországi fronton szolgál és itt születnek meg benne és indulnak hazafelé anyjához tábori levelezőlapokon filozófiai munkájának, a „Megváltás Csillagá“-nak első tervei. Ugyanekkor foglalkozik a zsidó nevelés problémáival is. „Itt az ideje“ című írásának hatása alatt jön létre Hermann Cohen támogatásával a „Zsidóság Tudományainak Akadémiája“. Későbbi írásai is foglalkoznak ezzel a kérdéssel és Frankfurtban megalakul a „Zsidó Szabad Iskola“, melynek vezetője maga Rosenzweig lesz.

A háború után, még a háború borzalmas emlékeinek hatása alatt könyvet ír „Az életbe!“ címen. Amit ebben a könyvben az ünnepekről, a szombatról és a zsidó élet hétköznapijairól leír, az magában foglalja majdnem az egész erkölcsant, de nemcsak a gondolatok tanát, hanem a tettek tanát is, melyet még ma is annyira nélkülözünk. Mert Franz Rosenzweig annak köszönheti különleges helyzetét a zsidóság vezetői között, hogy saját életében megtalálta az egységet a gondolat és a tett között és képes volt ezt az egységet megvalósítani. Mikor megértő asszonyra talált és megházasodott, családjában felelevenítette mindazokat a zsidó tradíciókat, melyeknek hiányát fiatal korában annyira érezte.

Valóban most akart belépni „az életbe“ és ekkor érte utól súlyos betegsége. Leveleiben leírja, mint roncsolódott

össze napról-napra jobban a teste — nem tudott járni, aztán már írni sem. Mégsem adta át magát a kétségbeesésnek. Élete végéig dolgozott és ezt feleségének köszönhette, aki évekig tartó betegsége alatt állandóan mellette volt, leste a bénultan fekvő férfi ajkának minden mozdulását és rögtön papírra vetette. Így készült el hatalmas közös munkája Martin Buberrel, a Bibliafordítás — az a monumentális munka, melyet még sok nemzedék fog joggal a századeleji német-zsidó munkák legnagyobb teljesítményének tartani. Így keletkeztek levelei is, egy bénult estbe zárt, éber és érdeklődő lélek életteljes dokumentumai, melyeknek összegyűjtött kiadása olyan nagy népszerűséget ért el.

Hiába próbálkoztak sokan, hogy Franz Rosenzweigit egyik vagy másik zsidó párt hívének tüntessék fel. Harcolt az asszimiláció ellen, de nem állt a cionizmus, mint politikai párt mellé sem. Mégis „Egy nem-cionista levelei egy anticionistához“ című írása világosan mutatja, hogy mennyire értékelte a cionizmusban rejlő jövőépítő erőket.

Még egy könyvet szeretett volna írni a Törvényről. „Ebben a könyvben nem lesz semmi más, csak az, hogy a zsidó kényszerűség és a zsidó akarás, a vér és a szellem, a nép és a vallás elválaszthatatlanul egyet jelent...“ Ennek az egységnek a megértésével akart Franz Rosenzweig a fél- és alig-zsidókból egész zsidókat formálni. És talán ez a végső célja minden zsidó küldetésnek.

Most hét éve, 44 éves korában halt meg Franz Rosenzweig. Ránk hagyta, hogy megvalósítsuk életművét a zsidó hétköznapiakban is. Csak ha ezt megtettük, akkor mondhatjuk, hogy valójában megértettük Franz Rosenzweigit.

Käthe Ephraim-Marcus (Berlin):
Fujita japán festőművész arcképe

GÁLOSI SOMA: JIZKÓR...

Komor, fekete vászonkötésű, nagyalakú rubrikás könyv. Apró, sokhelyütt elfakult és sokszor nem éppen könnyen kibetűzhető héber beírásokkal. De ha az ember sokat forgatja, kitanulja a kacskaringók, betűösszevonások, rövidítések módszerét, melyeket a könyv vezetői saját egyéniségük szerint alkalmaztak.

A főváros legrégebbi temetőjének, a kétszáz évnél idősebb óbudai Laktanya-utcai zsidó temetőnek 1736—1881 közötti időszakban vezetett beíró-könyvéről van szó. Fontos adattár sok esetben, mert ebben a saját teljes polgári hatósági adminisztrációval, árvaszékkal, büntetőhatósággal, rendészettel, tűzoltófelszereléssel bírt zsidó községben csodálatosképp csak az anyakönyvvezetés volt elhanyagolva és csak 1850-től kezdődik.

Öt parcellára volt osztva a temető, vörös, sárga, kék, zöld és lila színjelzéssel. Mindegyikben bizonyos számú sorok, azokban számozott sírhelyek. A könyv első része a zsinagógai nevek betűrendjében tartalmazza az elhunytakat, a másik rovatban az elhalálozás évét, hónapját, napját, óráját, a következőben a sír parcelláját, sorát és helyszámát jelöli meg. A könyv második része sírhelyenként sorjában tartalmazza az elhaltak névsorát. Ha tehát valaki itt fekvő őse héber nevét tudja, nem nehéz megtalálni a róla szóló bejegyzést. Magát a sírt, már sokszor nehezebben, mert a jelzések elpusztultak, sok kő az idők áldozata lett. De így is a főváros egyik látványossága az óbudai régi temető és sokan látogatják híres papjai: Rabbi Oppenheim Beer, Rabbi Ginsberg Náthán és főleg a világhírű Rabbi Münz Mózes, valamint Rabbi Heller Hirsch Charif és Rabbi dr Klein Gyula, más nagyok és őseik sírját.

Maradjunk azonban a Chevra Kadisa fekete könyvének. Furcsa beírásokat is találunk benne, olyanokat, amelyek önkéntelen mosolyra késztetnek. A nagy óbudai kehillában, hol az 1810-es évek körül ezernél több volt a közterhekhez hozzájáruló tag, tehát majd annyi népes család, bizony sok szegény és elesett ember is akadt. Testi hiba, szellemi fogyatkozás, gyengye vagy rossz nevelés az alacsonyrendű foglalkozásra vagy koldulásra szorított emberekre valami különös jelzőt vagy gúnynevet ragasztott. Az igazi nevüket talán maguk se tudták, hiszen csak nemrég osztogatta II. József császár komissziója. Mikor az ilyen szegény ember a zsidó község kórházában — az is az első volt a fővárosi ilyennemű intézmények között — a *hekdes*-ben, vagy az idevetődött ajrach a *Schlajfstotban* meghalt, illően eltemették és bekerült a könyvbe. Azon a néven, melyen az uccán, a zsidótéren ismerték és emlegették.

Az elfásult chevra gaboimok, jegyzők és libererek bizonyára nem csúfot akartak üzni a jobb világra kerülteken, de más néven nem ismert volna rájuk senki. Ilyen különös nevek után kutatva megállapítható, hogy ezeknél az ingyenes halottaknál nem írták be a parcella és sírhely nevét. Nem kell tehát mást tenni, mint az ilyen üres rubrikák után keresni és furcsanevű gazdáik előkerülnek.

Még az intellektuel elem sem hiányzik. *Reb Eisig Borach melamed* és *reb Michoel rajfe*, tehát tanító és orvos, vagy legalább is chirurgus-féle sem jutott szegény ember létére számozott sírhoz. És sok derék szakácsnő, aki a gazdagabb zsidó házakban sok évtizeden át, haláláig szolgált és más nevét gazdái sem tudták, mint Lea vagy Chajle, is csak erre a sorsra jutott. Sem sírkő, sem emlékmécses, sem kadis, sem maszkir...

És a merített papír ódon sárgás oldalait forgatva, felárad a vágy: gazdag szeretnék lenni! Gazdag, hogy meg lehessen rendezni egy fényes, külön *haszkarát* ezeknek a

szegény embereknek emlékére. Kik együgyűek voltak, korlátolt eszűek, talán bűnösök is akadtak köztük, de legnagyobb hibájuk a szegénység volt. De íme, idők múltával *odaát* a jók jobbak lettek, a bűnösök megtisztultak, még Solem Haderlump is és egyszer róluk is meg kellene emlékezni.

És szeretnék csináltatni a legnagyobb templomban fényes gyászünnepelet. Teljes kivilágítás, fekete drapériák, szabad lánggal égő kandeláberek gyászpompájával. Búgó orgonakisérettel operai kórus zengje a bevezető zsoltoszmát. Jeles papi szónok beszéljen a feketébe borult szószékről a padokban szoruló embertömeg előtt. A legszebb hangú főkántor szívbemarkolóan recitálja az emlékeztetőt a boldogult lelkekre, felsorolva neveiket *pont úgy, ahogy beírták*:

Jizkór Elóhim esz nismasz:

Majse Brillenmacher
Szimche Knoblwurst
Semaje Brandweinbrenner
Elkonon Rafhändler
Mordechaj Hojduk ben Hirsch Gewölbwachter
Mayer Wasserträger
Majse Puttenträger
Majse Kutscher
Lezer Stärkmacher
Semaje Szarver
Zelig Safensieder
Alter Mayer Wasserträger
Motl Mesorer (énekes)
Solem Haderlump
Hersl Ajrach bal tesubó (a bűnbánó koldus)
Dovid b'medinas Hogor (a magyar Alföldről)

Veész nismasz:

Rébes Milichtrogerin
Eszterl Flederwisch
Fegele
Alte Lea
Lea Méhekdes (a kórházból)
Breindl esesz Smerl Kutscher (felesége)
Golde Kachin écel reb Hirsch Brandl(-nál)
Mirjam Kachin
Breindl Kachin Méaskanaz (Németországból)
Bühne Kachin
Taube, Gitl, Lea, Chaje, Szoro...
Rizl, Chajle, Rivke, Reichl Kachin...

Megemlékezést, sőt külön *Él molé rachamimot* kapna *Jcsef Narr*, aki már az 1735. évi latinnyelvű országos összeírásban mint „joculator“, bohóc szerepel, ama megjegyzéssel: „et inde vivit“, azaz ebből él. Nagy művész lehetett tehát a lakodalmas és egyéb alkalmi mulattatásokban, ha megélhetett belőle. Megemlítettém utána feleségét, akit a könyv úgy nevez meg, hogy *Hindl* ésesz *Josef Narr*, aki bizonyára sokat nélkülözött 23 évi özvegysége alatt. Utánuk megtiszteltetném a marsalik hivatalbeli utódot, aki 1781-ben került a könyvbe mint *Markill Narr* és ama névtelen *cirkuszos ember* gyermekét, aki vándorútjukon itt került végső pihenésre.

Reb Modchele Tapolcsány Freidenberg, aki bocherből katolikus pap és a bécsi Stefanskirche hitszónoka lett, majd mint vezeklő visszatért és itt szótlán magányosságban, könyöradományból élve, 1865. évben kapott jeltelen sírt, is megérdemli, hogy a szertartást befejező *Rabonim kadis* őreá is kiterjedjen...

Bizarr ötlet volna ez a régi szegények fölötti parádé, de talán nem is nevetnének rajta az emberek.

Gellért Lajos egyik „talmudista” szerepében

*Somló József,
a M. Kir. Operaház művésze*

*Gellért Lajos mint „Mesullach”,
Ansky „Dybuk” c. darabjában*

HOLLÓ JENŐ: KÜLÖNÖS TÖRTÉNET

Öregasszony csak él s nem találja a helyét. Pillantása visszafelé mered, az elveszett időkre, nem érti a márt és nem kutatja a holnapot.

Gyerek, — mondja rá a család, — valósággal a második gyermekkorát éli. Nem zavarják, hagyják, hogy elzárkózzék kis szobácskájába. Nem sok port zavar az életben.

Napközben, vagy este néha vendégek jönnek a családhoz, jóismerősök, vagy a fiatalok barátai. A két leány megérett a férjhezmenésre, a fiúk is megtették első lépéseiket az élet felé.

A szalonban fogadják a vendégeket, nagy csillár ontja a világosságot, tisztán előjönnek a falakat díszítő képek színei. Drága festmények függnek a fogadószoba falán, a ház feje a művészetek ismert mecénása. Csendéletek, madonnák és különféle életes jelenetek békésen megférnek egymás mellett, valamennyi ismert nevek alkotása.

A családfő egyik nagyvállalat köztisztelőben álló vezetője, mindenki meghajlik vagyona és tekintélye előtt. Gyermekének olyan nevelést adott, hogy azok megkaptak mindent, amit csak a pénz megadhat. Felesége a második fiú születése után tüdőgyulladásban meghalt, fényes temetési menet kísérte utolsó útjára, maga a püspök búcsúztatta el a sírnál. A férfi azóta a munkába temette életét s gyermekeivel foglalkozott. Hatvan felé járt már ő maga is, a haja erősen szürkült, de egyetlen nap sem mulasztotta el, hogy vacsora után benyisson abba a félrecső szobácskába, melyben az öregasszony élt.

— Jó estét mama, — köszönt mindennap ugyanazzal a hangsúllyal s megcsókolta a száraz, csontos kezét. — Hogy van mama, nincsen valami kívánsága?

Az öregasszony mindennap ugyanazt válaszolta:

— Nincs fiam, semmi!

Fátyolos és puha volt a hangja, fogai már hatvanéves korában kihullottak, most pedig már elmúlt nyolcvan is. Ült a karosszékbén, vagy felkelt, topogott néhány lépést, aztán megint leült. Arcán a bőr sárga papirossá vékonyult,

szemébe nem csaltak többé csillogást a rávetülő árnyékok, sem a napfény, sem a nyár. Csak addig látott, ameddig a karját ki tudta nyújtani, megbékült az élettel s várta a halált.

Ebben a szobában élt s közben felnövekedtek unokái. Néha betörtek hozzá a gyermekek, ő megsímogatta hajukat, de aztán a gyermekek megkomolyodtak, selymes hajuk megkeményedett s nem olvasták többé hangosan a meséket, hogy szórakoztassák nagyanyát. És egyik este azt kérdezte az öregasszony fiától:

— Arra felelj gyermekem, ki mond értem kadist, ha meghalok?

Hirtelen született a kérdés, a vezérigazgató a megszokott köszöntéssel üdvözölte anyját s arra volt ez a válasz. Követelő volt, mintha hosszú esztendőket tépelődése öltött volna testet a szavakban.

Egy percnél is tovább késett a felelet. A szavak azonban határozottak voltak, nem levegőbe ígérők.

— Több mint húsz éve külön hozatok anyának kóser kosztot, a cselédség kinevet a hátam mögött. De legyen nyugodt anyám, a kadist is elmondják, majd, ha eljön az ideje.

— De ki mondja el fiam? Talán te leszel az?

S akkor a vezérigazgató, akinek egyetlen szavára százan futottak, megsímogatta a kis száraz öregasszony arcát.

Többet nem esett szó erről. Az az egyetlen szoba a többi szomszédságában külön világ maradt, látogatót oda sohasem vezettek be. Pedig tiszta volt ott is a levegő s a cselédség rendesen takarította. A barna bútorok ragyogtak, némelyik darabba már belerágott a szú. A szekrények tetején almák sorakoztak s szaguk szétporladt a levegőben. Az idegen bezzeg csodálkozott volna az előkelő szobasor mögé ragasztott falusi, régimódi szobán, melynek falán elsárgult képek függtek egymás mellett s péntek este, mikor gyertyák lobogtak az asztalon, ünnepibb fényben úsztak, mint a szalon csillárai fényében vibráló olajképek.

A gyermekek, ahogy növekedtek, egyre inkább eltávolodtak a szobától, a zsvajos élet eltörpíti a játékok emlékét, az unokák világa ötven esztendővel elhagyta a nagyanyáét.

A két fiú az egyetemre került, senki sem figyelmeztette őket, hogy a nagyanyjuk zsidó volt, ők maguk is alig gondoltak erre. Gazdagoknak, előkelőknek születtek, akik nem érzik a mult árnyékát. Olykor hetekig sem nyitották be az öregasszony ajtaját, az pedig hosszú esztendők óta nem lépte át a család lakosztályának küszöbét s már öreg volt ahhoz, hogy érdeklődjön unokái mindennapja után. A lányok néha benéztek hozzá egy pillanatra, aztán el is röppentek újra.

*

Egyszer azonban elérkezett a halál órája. Az öregasszony egy hét óta nem kelt fel az ágyból. Tudták, hogy nem áll lábra többé. Ő maga is érezte a véget s az utolsó reggel a szobalányt küldte a fiáért.

— Hozass embereket, akik imádkoznak az ágyamnál, — mondta.

Az apa elmondta fiainak nagyanyjuk kívánságát, de Péter, az idősebb fiú tiltakozott:

— Ugyan apa fölösleges az ilyesmi. Legfeljebb szóbeszéd keletkezne, ha szakállas zsidókat hívatnál ide, nagyanya halála pedig nem lenne könnyebb.

Egy óra múlva az öregasszony felnyitotta szemét és sürgetőleg fordult az ápolónőhöz:

— Még mindig nincsenek itt? Mondja meg a fiamnak, hogy siettesse őket.

Vasárnap volt aznap, templomba készült a család. S mikor a vezérigazgató belépett a szobába, hogy megnyugtassa a beteget, az olyan határozottan beszélt, mintha húsz évvel megfiatalodott volna, mint abban az időben, mikor megkérdezte, hogy ki mond érte kadist.

— Addig nem halok meg, míg itt nem lesznek — mondta.

— De mama, hiszen nem is hal meg, meggyógyul még — mondta a fiú s hozzá akarta tenni, hogy fölösleges volna idecsődíteni azokat az embereket.

— Valaki imádkozzék az ágyam mellett! — erősködött az öregasszony.

A vezérigazgató emlékezett valamennyire a régen tanult betűkre s el akarta kerülni a feltűnést:

— Imádkozom én anyám!

A haldokló erőlködött, alig tudta a fejét mozdítani, de nemet intett vele, aztán megszólalt:

— Te nem imádkozhatsz.

A kényes helyzeten segíteni kellett. A fiúnak eszébe jutott egy megoldás. Telefonon felhívta egyik vállalatának raktárnokát, akit véletlenül ismert s tudta róla, hogy zsidó.

Mendel Samunak hívták a raktárost, valósággal megriadt, mikor meghallotta, hogy maga a hatalmas vezér keresi és amíg a várószobában leültették, ijedten összehúzta magát.

Furcsa eset történt. A vezérigazgató kéznyujtással üdvözölte és megszólalt:

— Az anyám haldoklik, tudja Mendel úr, hogy én is,... az anyám azt kívánja, hogy imádkozzon valaki az ágyánál. Nagyon lekötelezne.

Bementek a kis szobába, a raktáros alig tért magához a csodálkozásból: el akarta kezdeni az imát.

Akkorra azonban már halott volt az öregasszony.

*

Semmi sem történt. Egy öregasszony meghalt. Sem az élete nem vert fel port, sem a halála. Eltemették, amint illik, felöltöztették, gyaluforgácsot szorítottak kezébe, cserépernyőt helyeztek lezárt szemhéjára. A fejfára magyar

és héber betűkkel felírták a nevét és hogy élt nyolcvanhét évet. Öten álltak gyászolók a nyitott sír körül, a fekete föld dühörgő zsoltárt döngetett a deszkára, az unokák értelmetlenül álltak, csak a lányok hullattak néhány könnycseppet.

De a temetés után egészen furcsa eset történt. A vezérigazgató benyitott az üres szobába és beköszönt:

— Jó estét mama. Hogy van, nincs valami kívánsága?

Egy héttel később idegszanatóriumba vonult és megjelent az ujságban egy hír pihenőszabadságáról.

Füst Milán: Copperfield Dávidhoz

*Dávid: ama hegedűs az, ki most a holdban ül s pipál.
Copperfield: rézföldeket jelent, tán gyöngyszín, szikes mezőt,*

Amelynek mélyeiről a szerencsefiak hirtelennőtt, nagy indulatával,

Emelked volna ki s mutattad volna fel a nagy Isten előtt

Gyarapodásod biztos zálogát: a barackszín, sárga fémet.

S olybá tüntél vón' akkor magad előtt is, mint az oroszlán...

Rettenthetetlen szigor, de méltányod is ott ült vón' összeszorított ajkaidon

S képzelmed előtt sokezer munkásod lágy alázata, egyszobás tiszta lakások,

Vasárnapi orgonaszó a tiszta téren, — de mindenekfelett: ennen szíved megtörhetetlen hidege, —

Kergetőznek vala, mint képek, sokszínű változatokban.

S az én nevem is, lásd: apám egy víg királytól lopta nékem.

Képzeld el a feslett kép-királyt, amint a játékkártyából kilép...

Vihogni kezd előbb, majd borospalackokkal vervén szamarát,

A vásárba siet... hol is a kofanépet megcsipdesi rútul, hogy csak úgy bizsereg az ujjá...

Öregasszonyt kerget a sikátorokon, — ám gyermek, ha jó eléje: leguggol

És sorra gurítja feléje ennen képével vert, királyi aranyát.

Így képzelgek én is a nevemmel, lásd Dávid! S mi voltam én is itt: árva fiú!

A sértődöttség vontatott dallamát hagyták rám örököül: semmi mást!

S miből a zsidónak oly bőven jutott ki minden időben: gúny és magány: — e kettő volt örökrészem e földön!

Idegen vagyok én itt, idegen nékem ez a Föld s idegen minden népe!

A felhőket kergetem én — s az úgy van jól! — de emberfia hozzám többé be ne tegye lábát!

S mint ama nagyúr, ki járt póru a vásáron s ha jó a bőjt keserve, egy szomszédos kolostorba mén:

Úgy én is: nem tűrök látogatót!! — S ha ki azt akarod még világnak valaki rongya, hogy szeresselek, —

Bízd a szívemre magad, — az még él, — de szemtől-szembe velem többé ne kerülj!

DR FÉNYES MÓR: A LIBERALIZMUS VÁRTÁJÁRÓL

Itt-ott kigyulladnak már, félénken bár, a liberalizmus pásztortüzei az éjszaka sötétjében és mi szinte szombatesti áhitattal mondjuk: hála Istennek, „*bóré meóré hoés*“, aki újra felgyújtja a világító tüzeket.

De mit tapasztalunk ezzel szemben?

Azt, hogy mi, akik csakis a liberális szellemnek újjáébredésétől várhatjuk sorsunk jobbrafordulását, a reakciós idők szólamaiba vagy inkább csak dallamaiba annyira bele-mámorosodtunk, hogy észrevétlenül velük zümmögjük ébren és álomban. Kifelé a liberalizmusért száll síkra az előharcos, benn pedig dúl a harc haladó és konzervatív jelszavak körül; a rabbiképző intézet tanirányát, mely évtizedek tűzpróbáját állotta, kikezdi a hivatlan kritika és a laikus közönség elé tárva meghasonlást szít a lelkekben, akkor, mikor az egységre leginkább volna szükségünk.

Mert liberalizmus és tudományos írásmagyarázat sokkal szorosabban függnek össze egymással, mint első pillanatra gondoljuk. Nincs kétféle szabadság a lelkiek és szellemiek terén sem. Nem lehet az ember kifelé liberalizmust követelő, befelé pedig olyan reakciós szellemet élesztő, amely számos vonatkozásban igenis fojtólag hat a szabadelvűségre.

Tudnunk kell, hogy a liberalizmus nemcsak destruktív hatással volt itt-ott a vallásokkal szemben, hanem építőmunkához is adott bátorítást. Mert a szabadság nem zárja ki az önkéntes tehervállalást, a kötelességtudatot, a szolidaritást és a kegyeletet. A liberalizmus éppenséggel nem károztatja, hogy saját vonzalmából és saját felelősségérzetével ragaszkodjék oly hagyományokhoz, melyeket jóknak és szenteknek tart.

Ha akár a középiskolában, akár magasabb tanintézetben a vallásoktatás nem azt az eredményt mutatja fel, amit egykor a chéder és a jesiva elértek, annak nem a liberális módszer és tananyag az oka, hanem egyrészt a kívülről beáramló levegő, mely csak konzervatív sóhajokkal, jelszavakkal telített, de nem konzervatív energiával, másrészt pedig épp a konzervatív gondolkodás által megkötött tananyag és módszer, mely szembehelyezkedik az uralkodó liberális életfelfogással és életberendezéssel. Könnyű volt a jesiva és a chéder növendékeit a hagyományos szellem szigorában nevelni, mikor ablakot sem nyitottak nekik, hogy a külvilág levegőjét beszívják. És könnyű volt elhíttetni, hogy a talmud és a tóra egyaránt szóról-szóra menyeyei kinyilatkoztatás írásbafoglalásai. De amint csak a héber nyelvtant bevigyük a tanításba, és amint más világi tárgyak diszciplináján iskolázzuk a gondolkozást, a tanuló sok mindent nem tud többé összeegyeztetni a logika követelményeivel.

Nem a bibliatudomány („kritika“) az egyetlen faktora a destrukciónak — ha ugyan ilyenről szólhatunk —, hanem mindaz, ami a liberalizmussal együtt jár, de amiben benne élnek a legszélsőbb konzervatívok is.

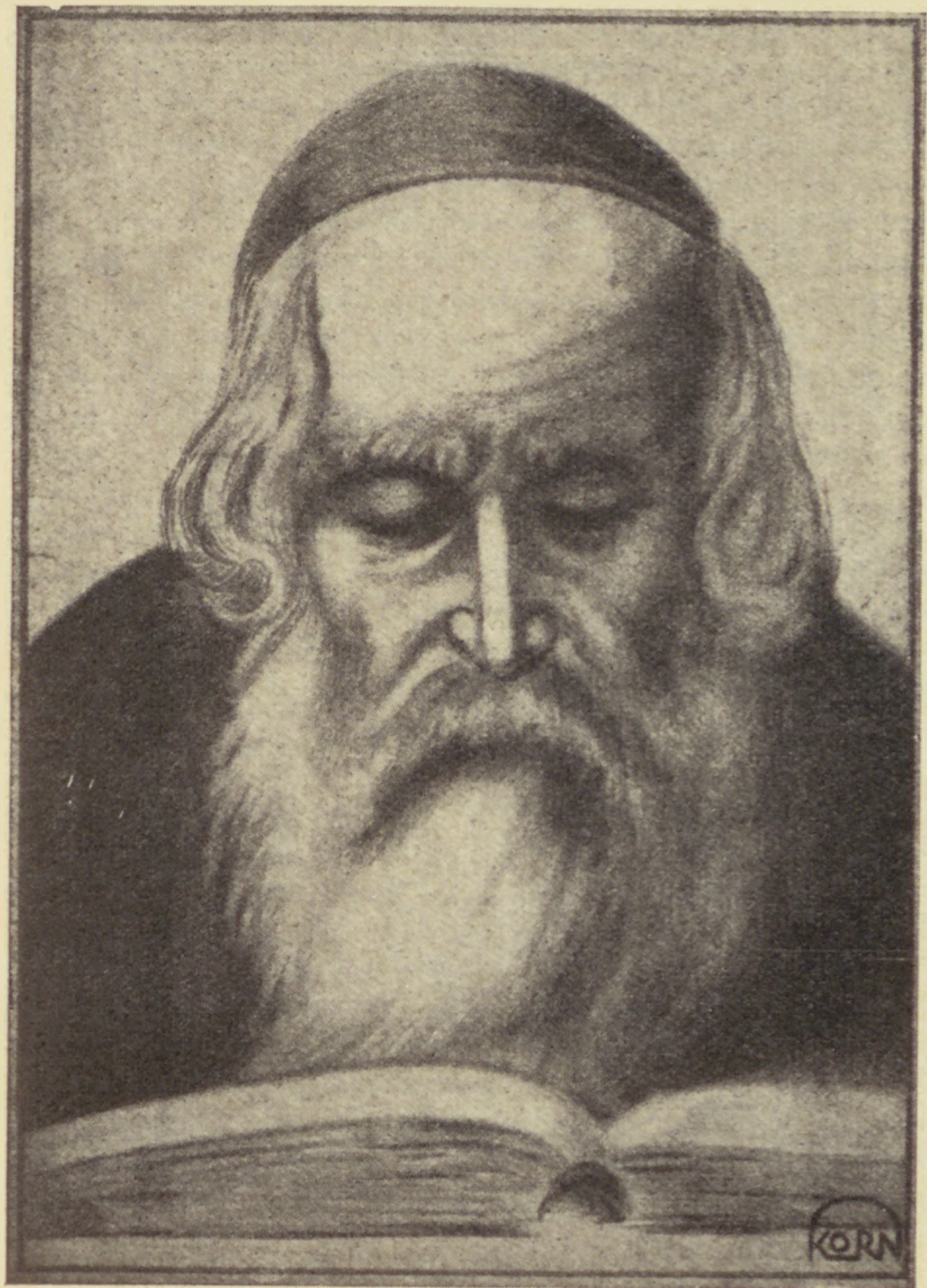
Mert próbáljuk csak — gondolatban — a liberális tanítást kiküszöbölni és vele együtt természetszerűen nyugalomba helyezni mindazokat a rabbikat és tanárokat, akik a bibliakritika emlőjén nevelkedtek, máglyára vetni a zsidó könyvtárak túlnyomó részét... Próbáljuk csak egészen azokra az alapokra visszahelyezni a hitoktatást és felsőbb oktatást, amelyeket a konzervativizmus hangoztatói szem előtt tartanak, de amellet meg hagyni a középiskolai tárgyakat és a külvilággal való érintkezés szabadságát... Sőt próbáljunk tanítani zsidó történetet és rámutatni, hogy még Rási idejében sem volt a Tefilin mai összeállítása végle-

ges, stb. stb., hogy a zsidó vallásgyakorlat évezredek alatt fejlett ki, akkor tudunk-e épp a mának, épp a mi rendszerünknek olyan tekintélyt szerezni, minőt a régi iskola tudott? Ellenben büszkén mutathat rá a liberális módszerű hitoktatás és rabbiképzés a hagyományhoz való önkéntes ragaszkodásnak megható példáira.

Volna csak a vallásoktatás olyan szabad és a maga pedagógiai meggondolásaira hagyatva, mint bármely más tárgy, ne kellene csak százfelé sandítania és szűkebb látókörűekkel szemben megkötöttségben éreznie magát, az iskolákból kikerült ifjúság elég energiát tartana meg, hogy a zsidósághoz való ragaszkodása nagyobb, megrázóbb kísértésekkel szemben is megállja a próbát.

És itt nem lehet elhallgatni azt, hogy a vallásoktatás épp azok részéről nem részesült a kellő mélyreható érdeklődésben, kik folyton siratták annak gyatra voltát és kik folytonos konzervatív felfokozások hangoztatásával akarták — az üléseken — fellendíteni és helyesebb vágányra terelni.

Nem lehet még az antiszemitizmus elleni küzdelmet sem másképp sikerre vezetőnek elgondolni, mint hogy a benső erők kifejlesztésére vetjük a fősúlyt. Az ellenfelet lebírni csak egy módon lehet a legjobb esetben, ha egy régi zsidó moralista tanítását követve: igyekszünk különbek lenni önála. Különbek egyéni tisztességben, különbek családi életben, különbek komoly munkásságban, különbek a hitélet adminisztrációjában és különbek politikai őszinteségben, tehát liberalizmusban is. Hic Rhodus, hic salta!

Korn Sándor: Talmudstudium

ARI IBN-ZAHAV: A KÁTRÁNYOS LEÁNYA

A jeruzsálemi írónak érdekes, letűnt világot felelevenítő regényes korrajzából

Mikor az Úr Isten szépen felvitte a vörösszakállas Abraham Chajim dolgát, elhatározta, hogy a lánynak egy jesiva-ifjút szerez férjül. Abraham Chajim mester éleseszű, nyitottszemű ember volt és ha tréfára vette is a dolgot, amikor a kátrányosok életéről csipkelődött — Abraham Chajim szerette a tréfát —, átlátta a „bolyongó élet” keserűségét és ahelyett, hogy kátrányossal házasította volna össze legidősebb lányát, úgy döntött, hogy Lomzsába megy és az ottani jesivából hoz neki vőlegényt. Kereskedők, boltosok, sőt még a derék szabómesterek sem házasodtak össze kátrányosokkal, viszont a kovácsokkal, akiknek kiterjedt családjuk volt Grajewoban, nem akart rokonságba keveredni, annál kevésbé cserzővargával.

Az egyik „szünetjében” Újév és Engesztelőnap között elment a lomzsai jesivába, kiszemelte magának a nagyszorgalmú Zundelt, aki Scocinból származott, két mérföldnyire Grajewotól. Minthogy pedig Abraham Chajimnak ünnep után azonnal vissza kellett utaznia Németországba, rögtön határozott és cselekedett is. Sátorosünnep előtt megcsinálták a kézfogót és félünnepen már lakodalmat ültek. Cirele, aki az apja távollétekor sokat sétált a „Zöld hegyen”, fiúk és lányok találkozóhelyén, előbb duzzogott, hogy olyan férjet kap, akit még sohasem látott, de mikor a mennyezet alatt megpillantotta a magas, szép ifjút, látta, hogy apja nekitermett férjet választott, kihez hasonlítható nincs az összes szabók, cipészek, asztalosok, de még a kátrányossegédek között sem, akik pedig „fejedelmi ruhákban” szoktak visszatérni Poroszországból. És mert Abraham Chajim volt az első kátrányos, aki a Tóra fiai közül választott vőt, nagyon felszállt a becsülete a község, sőt a rabbik szemében. Mindannyian eljöttek az esküvőre. Csak a fürdőudvar környékének semmirekellői nem akarták elismerni előkelőségét és a kerítésen kívül rázendítettek régi gúnydalaikra, melyeket még évtizedek előtt kátrányosok lakodalmára faragtak. Záptojásokat is dobáltak a vendégekre, még a menyasszonyra is. És ha Abraham Chajim nem lett volna olyan végtelenül béketűrő, bizony könnyen történhetett volna szerencsétlenség. Hezkel, Abraham Chajim segédje, akit egy záptojás talált, elkapta a rabbi ezüstveretű botját és ordítani kezdett: „Engedjete, széttépem őket egytől-egyig!” De Abraham Chajim visszatartotta és összeszidta, amiért hozzá merészkedett nyulni a „rabbi” botjához. Jól emlékezett még arra, hogy húsz év előtt egy kátrányos leánya és egy kovács fia lakodalmán verekezés támadt és a végén a vőlegényt a menyegzőről egyenesen a börtönbe viték... És mikor a csavargók látták, hogy senki sem törődik velük, annál hangosabban énekelték a régi gúnydalt: „Kátrányoslány vőlegénye, apjának lesz a cseléde...” Abraham Chajim elmosolyodott. Ezek a számárságok aztán igazán nem bántják őt, hiszen az ő veje jesivabeli talmudista, aki mindig csak a Tanban fog bűvárkodni és nem lesz a kátrányosok szolgája.

A „Hét áldás”-nál tudós Zundel beszédet tartott. Abraham Chajim szemei megteltek könnyekkel, amikor látta, amint a rabbi szorongatja a vőlegény kezét és fáj a szíve, hogy ő nem értett szavaiból semmit. Az örömanya pedig, aki a konyhaajtónál hallgatózott a többi asszonyokkal együtt, nagy boldogságában összecsókolózott azzal a szomszédnőjével, akit legjobban utált és akit egy kanál vízben meg tudott volna fojtani még egy héttel ezelőtt.

Ezúttal nyugodt szívvel utazott el Abraham Chajim az ünnep után. Először is nagy malomkő esett le a válláról, másodszor férfit hagyott a házában és nem is valami közön-

séges embert, hanem „drága tartalmú díszes korsót”. Annál több baja volt ezalatt a feleségének otthon. Máskor férje távollétében egy tüdő és egy borjúcomb elég volt szombat-tól szombatig, de most, mikor már vő is volt a házban, nem tudott így takarékoskodni. És ha mégis megpróbálta, akkor Cirelével gyűlt meg a baja. Egy ízben, míg a vő a Tanházban volt, olyan veszekedés kerekedett kettőjük között, hogy az egész utca összeszaladt.

Az az esztendő, amit Zundel Abraham Chajim házában töltött, csaknem megőrizte a ház asszonyát. Egy garast sem tudott félretenni! És most nem tolakodhat az „úrnők” között a mészárszékből, halpiacon, ahogy szokta. Szinte megghasadt a szíve a haragtól.

Mikor eltelt az év, amit szokás szerint a lány apjánál tölt a fiatal pár, elkezdődtek az anyagi gondok. Abraham Chajim úgy találta, hogy a kereskedőség nem illik reb Zundelhez. Zundelnek magának is ez volt a véleménye és a száz rubelt, amit hozományul kapott, kölcsönadta útrakelő apósának. Aztán átment szülővárosába, Scocinba. Sok rokona és ismerőse volt itt, majd csak valami keresethez jut. Cirele egyelőre anyjánál maradt. Zundel szeretett volna rabbi lenni, de mások közelebb voltak „a tálhoz”. Ekkor talmudiskolát akart nyitni, de a többi „melamed” dühe elől kénytelen volt meghátrálni. Mit tegyen? „Munkából él az ember, — szólt hozzá nagybácsija — gyere hozzám segédnek! Én megtanítlak a bőrcserzés tudományára.” Zundel húzódozott: Minek tanult és csiszolta az esztét esztendőkön át? Rabbiszéket remélt és bűzös bőröket cserezzen? Nagybácsija megértette és így szólt: „Talán az apósod, aki kátrányos, nem jámbor zsidó? És ki tudja Grajewoban, mivel foglalkozol Scocinban? A feleségednek mondhatod, hogy kis gyerekeket tanítsz!” Erre aztán Zundel beadta a derekát. Havonként egyszer szombatra a feleségéhez utazott, adott neki pénzt időközben született fiúknak, Móse Berlnak ellátására és vasárnap visszatért megvetett munkájához.

Niszan hónap elején Abraham Chajim hazatért. A felesége elbeszélte, hogy Zundel kis gyermekeket tanít Scocinban és „fizetése” hónapról hónapra nő. Abraham Chajimnak gyönyörűsége volt: „Isten segítségével egyszer még rabbi lesz Izraelben!” Elérkezett a Pészach előtti utolsó hét, amikor az összes „chéderek” szünetet tartanak, de Zundel csak nem jött haza. Abraham Chajim csodálkozott. Hiszen, ha másért nem, már csak azért is haza kellene jönnie, hogy solemmel köszöntse apósát, aki félévi távollét után visszajött a nagyvilágból! Igaz, a kenyérkereset fontosabb, de mit csinál Zundel Scocinban az ünnepelőtti héten, amikor az összes tanítók szétmennek a semmittevéstől? Mikor pedig a felesége másnap elmesélte, hogy álmában betegen látta Zundelt, Abraham Chajim azonnal kocsira ült és elindult Scocin felé. Két óra alatt szerencsésen odaért. Kereste a Tanházban, az imahelyeken, aztán elment nagybácsijához, a cserzővargához. Ott találta vejét a konyhaasztalnál ülve, evés közben. Mikor meglátta a ruháját és azt, hogy mennyire megijedt a váratlan látogatástól, rögtön tisztába jött mindennel. Zundel lehorgaszott fejjel köszöntötte. Szerencsére belépett a varga és mintha Abraham Chajim el nem hangzott kérdéseire felelné, szólt: „Miért e felindulás? Csak a kátrányos ember, a cserzővarga talán barom? Ha Zundel tudós, a munka nem fogja elnyelni a tudományát!” Mindhárman bementek a szobába, leültek az asztalhoz. Abraham Chajim szíve dobogott. Jesiva-ifjút vett magának és cserzővargát kapott helyette! Zundel nagybácsija engesztelően szólt: „S te, Abraham Chajim, aki kát-

rányos vagy, talán nem vagy éleseszű, jámbor zsidó, a legjobb fajtából?” Mikor Abraham Chajim erre sem nyugodott meg, folytatta: „És rabbi Jóchanan, aki szandalkészítő volt és Rabbi Jósua, aki kovács volt, nem támasztottak-e fel halottakat?” Ez mindig egyik legsúlyosabb érvük volt az iparosoknak, akik csodálkoztak azon, hogy a Talmudban és Tórában járatosak, mégsem becsülték a kézműveseket... Végre Zundel is kinyitotta a száját és elmesélte apósának, hogyan kényszerült erre a mesterségre. „És mindezt miért? — fejezte be beszédét. — Hogy elláthassam a családomat és ne szoruljak reád, aki amúgy is elég keserves munkával, idegenben bolyongva keresed a kenyeredet!” Szívből jövő szavai megtalálták az utat Abraham Chajim szívéhez és a haragot megnyugvássá változtatták. Belátta, hogy Zundelnek van igaza, de mégis helyesnek tartotta, hogy ne tudja meg senki a dolgot, különösen az asszonyok előtt maradjon titokban. Otthon majd azt mondják, hogy Zundel meghült, feküdni kellett, azért nem jöhetett.

Mikor hazaértek, Abraham Chajim ágyba küldte a vejét és Cirele úgy gondoskodott róla, mint anya a fiáról. Pészach előestéjén felkelt és apósával együtt ment az imaházba. Új, fekete ruha volt rajta és rabbi-kalap és Abraham Chajimnak minden irígy pillantás, amit reá vetettek, igazi szívbéli örömet okozott. Így telt el az ünnep.

Abraham Chajim visszatért a kátrányosszekeréhez, reb Zundel pedig a cserzővarga műhelyébe.

Tamuz hónapban történt az az eset, amely Zundel életének további sorsát olyan végzetesen befolyásolta. Péntek volt és mielőtt hazatért volna a feleségéhez, elment a fürdőbe, hogy megmosakodjon. De éppen aznap halt meg a fürdő fűtőjének apja, úgyhogy nem volt meleg víz, mely levitte volna Zundel testéről a cserzett bőr szagát. Sőt, ezenfelül még egy zsák bőrt kellett útközben leadnia egy faluban és a zsákot a vállán vitte. Otthon először is a fáskamrába ment és ott dobta le a zsákot, amelyet vissza kellett vinnie vasárnap Scocinba. Cirele látta, mikor kijött a kamrából, de szégyelte megkérdezni, mit keresett ott. Péntek este, a vacsoránál Zundel ruhájából émelyítő rossz szag áradt. Ő maga nem érezte, annyira hozzászokott, Cirelének azonban rögtön feltűnt, valamire emlékeztette, de nem tudta, mire. Mikor lefeküdtek, megszagolta Zundel ruháját, nyakát és akkor eszébe jutott, hogy ilyen szagot szokott érezni, mikor a cserzővarga műhelye előtt megy el. Mintha kígyó csipte volna meg, úgy ugrott fel az ágyról, felöltözött és kisietett a kamrába. Mikor megtalálta a zsákot és megszagolta, olyan hányingere támadt, hogy mészfehéren támolgott vissza a szobába. Azon a szombaton nem tűrte, hogy a férje csak egy ujjal is közeledjen feléje. Zundel betegnek hitte és zúgolódás nélkül viselte sorsát.

Másnap reggel, miután elbúcsúzott a családtól, Zundel belopózott a fáskamrába, hogy kihozza a zsákot. Cirele utánasietett. „Mi az a zsák a kezében?” — kiáltott reá. Zundel dadogott. „Te mocskos cserzővarga vagy és nem tanító” — dühöngött az asszony, de csak suttogni mert, nehogy valaki meghallja az udvarban. — „Nem akarok tovább veled élni!” Lesujtva szaladt vissza a házba. Zundel kábultan, remegve állt a homályos kamrában, kezében a zsákkal. Végre összeszedte magát és elindult Scocin felé.

A következő hónapban Zundel hazautazása előtt alaposan megmosdott, a fürdőházban a legfelsőbb lépcsőig kapaszkodott, külön hatost adott a szolgának, hogy jól ledörzsölje forró vízzel, cirokseprővel. Ezúttal hiába kérte nagybácsija, nem vitt magával semmiféle zsákot, de Cirele mégsem állt szóba vele. Az asztalnál olyan messze ült tőle, amennyire csak lehetett és éjjel egészen az ágy szélére feküdt, hogy minél messzebb legyen tőle. Egyikük sem tudott aludni, de nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Zundel

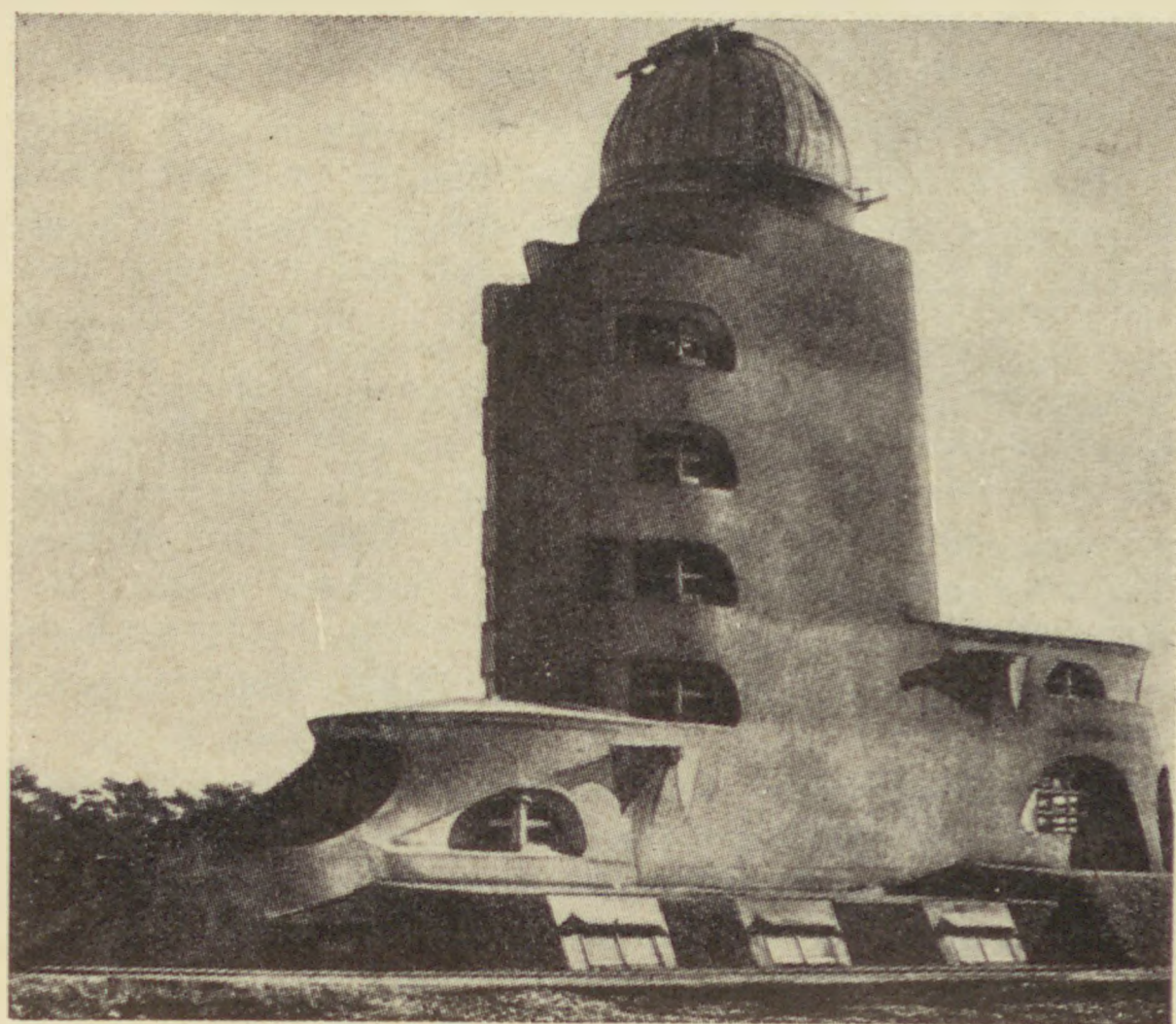
szerette volna kérdezni, miért haragszik, de nem mert megszólalni, mert félt, hogy az éj csendjében meghallja az anyósa is és akkor kitör a vihar... Másnap reggel, mikor Cirele a gyereket szoptatta, alkalmasnak találta az időt, hogy szóba elegyedjen vele. Hozzálépett, odatartotta elébe a karját és így szólt: „Szagold meg a kabátom ujját! Beláthatod, hogy tévedtél!” Cirele elfordította a fejét és mikor ő tovább is ottmaradt mellette, felkelt és átment a másik szobába, anyjához és hugához. Így utazott el Zundel másnap anélkül, hogy sikerült volna kiengesztelni a feleségét.

Az anya észrevette, hogy valami történt lánya és veje között, de Cireleből egy szót sem tudott kihúzni. „Majd kibékülnek” — gondolta magában. Eszébe jutott a régi közmondás: „Egy párnán alvó két ember dolgába ne avatkozz soha!” Cirele még a következő hónapban is tartotta a haragot. Összerázkódott, hacsak meglátta a férjét és éjjel a lánán aludt az ágy lábánál. Most már Zundel sem akart adósa maradni és vasárnap helyett már szombat este visszautazott Scocinba és hol fájdalommal, hol kárörömmel gondolt arra, hogy milyen bosszúságot okozott ezzel Cirelenek. Amint újév ünnepe közeledett, mindinkább megnyugodott: nemsokára hazajön az apósa és békét teremt, ha másképpen nem, hát egy-két legyintéssel rábírja Cirelet, hogy tovább éljen vele.

Abraham Chajim egy héttel ünnep előtt érkezett haza. Este megállt Cirele ágya előtt és szigorú hangon kérdezte, mi történt? Cirele számára az apja még mindig a „bácsi volt, aki az ünnepekre jön meg Poroszországból” — így hát szégyenlősen elrejtette arcát a párnában és nem felelt egy szót sem.

„A nadrágszíjjam simogatásának szívesebben felelnél?” — ijesztett rá Abraham Chajim. Cirele keservesen sírni kezdett és nagy szipogás között elmondta szíve titkát. „Buta vagy!” — mondta gyengéden az apja és egyedül hagyta. Másnap délben aztán megint elővette a lányát, aki most már nem sírt, hanem remegő hangon kiáltott: „Még ha darabokra vágtok, akkor sem fogok egy mocskos cserzővargával élni!” Abraham Chajim nem felelt semmit sem, meg tudta érteni a lányát, hiszen neki sem tetszett valami nagyon veje mestersége.

Az anya elküldte a lányait bevásárolni, hogy egyedül maradhasson a férjével és most már végre ő is megtudta, miről is van szó. Hol a vejére, hol a lányára haragudott, de aztán megállapodott a lányánál és őt kezdte szidni. „Azt

A „néhai” Einstein-torony Potsdamban

hiszi talán Cirele, hogy egy Rothschildnak a lánya? Nem valami dicsőséges munka a vargaság, de hát ha elválnak, akkor még a száz rubelt is vissza kell adni neki!“ „Bölcs asszony az én feleségem!“ — gondolta magában Abraham Chajim, mert ő is arra gondolt, hogy milyen jól gyümölcsözik nála az a száz rubel. Másnap elküldte a feleségét, meg a kisebbik lányát hazulról és egyedül maradt Cirelel. Először a bölcsőben fekvő kis Móse Berllel játszott egy ideig, aztán magához hívta Cirelet: „Adj egy pohár teát.“ Aztán folytatta: „És ha egy kátrányoshoz adtalak volna férjhez? — kérdezte. Akkor inkább meg volnál elégedve?“ „Természetesen, — felelt Cirele — hiszen te is kátrányos vagy! Még a kátrányosságoknak sincsen rossz szaguk és mindig főúri ruhákban járnak!“ — „És ha Zundelt magamhoz venném?“ — suttogta. Cirele egy percig gondolkodott. „Akkor olyan férjem lenne, aki nemcsak, hogy nem cserzővarga, hanem kátrányos és még tudós is hozzá!“

Abraham Chajim arca ragyogott. Mennyi jó származik ebből! Először is nem kell visszaadni a száz rubelt; másodszor amúgy is szüksége van még egy segítőtársra. Hezkel szolgáján kívül és most olyan embert kap, aki hús az ő hú-sából, vér az ő véreből; harmadszor a hosszú téli estéken a veje majd Tórát tanul vele; negyedszer pedig béke és nyugalom költözik a házába.

Zundel hazafelé utaztában azon gondolkodott, hogy mit is mondjon az apósának és milyen bibliai és talmudi idézetekkel fűszerezze a beszédét. De legnagyobb meglepetésére otthon a felesége elébe jött és mosolyogva fogadta, ő pedig, amint az illik egy bölc és jószívű férfihez, nagy-lelkűen elfelejtett mindent, amit a felesége ellene vétett. Aznap este, mikor kifelé jöttek az imaházból, Abraham Chajim így szólt a vejéhez: „Mindent tudok és elhatároztam, hogy magamhoz veszek.“ Zundel hallgatott. Belőle is kátrányos legyen? — gondolta. „A kátrányos mégis csak kereskedő és nem dögök bőrének a lenyúzója, mint a varga — folytatta Abraham Chajim. — Ezentúl nem leszel egyszerű munkás, aki mindig mások kegyétől függ, hanem tisztelnék a többi kátrányosok, mert hiszen tudós férfi vagy te. A magad ura leszel, az én társam és örökösöm, mert nincsen fiam rajtad kívül.“ — „Nincsen még egy olyan bölc és jószívű férfi, mint te, drága apósom“ — dadogta hálásan Zundel. Abraham Chajim pedig, hogy teljesen kiírta a vargaságot veje szívéből, megszagolta annak ruháját és így szólt: „Hiába voltál a fürdőben, a bűzös szag nem ment ki a ruhádból. Milyen más a kátrány egészséges és tiszta illata!“ „Mennyire igazad van, apósom!“ — felelt Zundel, aki még soha életében nem szagolt szurkot és kátrányt.

Otthon már készen várta őket a vacsora. „Ülj mellé!“ — mondta mosolyogva Abraham Chajim Cirelének. „Menjen előbb a fürdőbe!“ — évődött Cirele kipirulva és szemét lesütve, miközben elfoglalta a helyét Zundel mellett.

Így végződött a „tragédia“ Abraham Chajim házában. Ünneputáni napon mindketten elhagyták Grajewot. A városkában nagy volt a felzúdulás. A jesivafiú kátrányos lett! Az öreg félrevezette a finom fiatalembert! „Ahelyett, hogy magasra emelkedett volna a vejével, lesüllyeszti őt magához a kátrányosok alvilágába!“ — mondta valaki. De a rabbi leintette: „Terjeszteni fogja a Tórát ezek között az egyszerű emberek között. Abraham Chajim tudja, hogy mit csinál!“

A kátrányosokat, akik a porosz határon gyülekeztek, úgy érte a hír, mint a villámcsapás. „Most, hogy egy tudós ül mellette, Abraham Chajim el fogja nyelni előlünk az összes országokat“ — mondták tele aggodalommal. Abraham Chajim pedig felemelt fővel járt közöttük, büszkélkedve vejével, mint a zsidó, aki útnak indulva, Tóra-tekercset visz magával...

AZ ERDÉLYI ZSIDÓ ÁRVAGONDOZÁS

Az erdélyi zsidóság legelterjedtebb gyermekvédelmi szerve az *Erdélyi Zsidó Árvagondozó*, amely cluji székhellyel alakult meg 1922-ben és Erdély minden számottevő városában működő helyicsoportjai útján másfél évtizede fejti ki értékes tevékenységét. *Gondoskodása alatt majdnem 2000 gyermek áll*, akik legnagyobb része családi környezetben meghagyva részesül az egyesület támogatásában, míg a gyermekek másik része az egyesület által fenntartott fiú- és leánytanoncotthonokban intézeti nevelést kap.

Fiútanoncotthonok Cluj, Oradea és Satumare városokban működnek, míg a külön központot képező Sigheten leányotthon van. Ezekon kívül azonban Iclod községben asztalosműhellyel és internátussal, Sigheten pedig *vászon-szövással egybekötött jesivák* állanak az Árvagondozó fennhatósága alatt, ez utóbbiaknak az a célja, hogy az erdélyi konzervatív zsidóság gyermekei a *Talmud tanulása mellett egyúttal kiképzést nyerjenek ipari pályákra*, szakmát sajátíthassanak el és később önállósíthassák magukat. Ezen két utóbbi intézetből számos vallásos kézműiparos került ki, akik részben alkalmazásban állanak, részben pedig önállóan keresik meg kenyerüket.

Az Árvagondozó *tanoncotthonainak* is a zsidó ifjúság ipari kiképzése a célja, ezek azonban egyúttal zsidó kultúrcentrumok is, amelyekben az ifjúság *a szakmai kiképzésen felül zsidó és általános kulturális nevelésben is részesül*. Sokszáz az Árvagondozó ezen intézményeiből kikerült iparosok száma, akik a zsidó társadalom hasznos tagjai lettek.

Egészségügyi akciói során a Zsidó Árvagondozó intézményesítette első ízben a *gyermeknyaraltatást*, amikor Erdély több pontján az arra szoruló gyenge és beteges gyermekek részére nyaralótelepeket állított fel. A sigheti központ a maramuresi gyermekek részére tart fenn üdülőtelepet, Satumare városában pedig a cluji központ rendez *helyi nyaraltatási akciót*, mindkét helyen évente összesen kb. 500 gyermek nyaral.

Mindezeknél azonban fontosabb intézménye a Bistrita —Dorna Vatra vonalon, a borgói havasokban berendezett *tihutai magaslati üdülő*, ahol Erdély legkülönbözőbb pontjairól összegyűjtve két csoportban évente 400 gyermek nyaral. Az első nyaraltatási akciót az Erdélyi Zsidó Árvagondozó 1923-ban rendezte meg és az azóta eltelt 14 év alatt egyedül a tihutai telepen *több mint 3000 gyermek nyaralt*. Napi ötszöri étkezésen kívül a gyermekek az egész időt orvosi felügyelet alatt a szabadban töltik el, fenyveserdők tövében napfürdőzve és játékkal, amit csak a napi Istentisztelet, torna és étkezés ideje szakít meg.

A telepen az igazgatón és személyzetén kívül két orvos, két ovónő és pedagógus ügyel a gyermekek testi és lelki épségére, egyébként a vallásos szellem mellett *mindinkább tért hódít ott a héber nyelv, amely ma már a telep hivatalos érintkezési és társalgási nyelve lesz*.

Ennek a gyönyörű és egész Erdélyben egyedülálló intézménynek egyre nagyobb a jelentősége. Nemcsak azért, mert *a gyenge fizikumú gyermekek százainak egészségét adja vissza*, de azért is, mert megedzi őket testileg és mert ezenkívül innen *pozitív zsidó szellemet visznek magukkal otthonukba*.

Az 1936. év nyarán 380 gyermek nyaralt Tihután és az akció költsége több mint 500.000 leit tett ki.

Az Erdélyi Zsidó Árvagondozó vezetősége évről-évre a *Joint* támogatása mellett egyre nagyobb és nagyobb áldozatokat hoz a telep bővítése és fejlesztése érdekében, hogy ezt a gyönyörű szociális intézményét minél több arraszoruló zsidó gyermek vehesse igénybe. dr. n. v.

BÁLINT REZSŐ: REMBRANDT A VÁSZON ELŐTT

Mindezt már láttam másutt is. Prágában, Pozsonyban, Ungváron, Sátoraljauhelyen. Párisban, a Notre-Dame tövében: a gheztót. De így, ebben a zsúfoltságban, egymáshalmozottságban, megsokszorozva — tetézve mindazzal a külsőséggel, kaftánnal, süveggel, csattos cipővel, szakállal — évezredek és mai élettelenség vehemens hatásával — sehol nem láttam.

Templomok utcája ez itt Szigeten, vagy másfél tucatnyi egymásmellé sorakozásban. Földbe épített házak, egymásfölé rétegezett masszivitásban, súlyukban, kiterjedésükben mintha a föld legbelsejébe ágyazódnának. Templomok. Színtelen köveik a rögbe markolnak, göröcsösen, elválaszthatatlanul. Ilyenek az emberek is, akik meggörnyedt háttal közöttük járnak.

Belépek az egyik templomajtón. Péntek este van, zsúfoltak a padok, hangos imádkozás tölti be a templomot. Petróleum-lámpák, gyertyalángok adják a gyér világosságot. Kopott arany-oszlopokat, a mélységből elővillant meggy-piros Tórát kísérteties fénnel világítják meg a sápadt lángok. Szakállas, bozontos fejek imbolyognak, fehér leplek villannak a sötétből. Rembrandt-fejek, alakok — különös érzéki hatásban, megfoghatóságban. Így látta őket háromszáz évvel Amszterdamban, ebben a világításban. Nézem a mozgó képet, könnyelműen gondolom: könnyű volt neki. Könnyű volt neki ebben a világításban. Még nem volt éles, kemény elektromos fény, a világítás lágy símülékenységben tört meg, suhant végig embereken, tárgyakon. Árny és fényoldalak szeliden villództak a fényben, a valóságból aranykicsengést adott, homályba merült mélységeiben gyengéden átszűr misztikumot.

Elrévedezve nézek körül, az emberek fölött. A mennyezeten megakad tekintetem: csillár. Régi ötvös-munka, finom hajlásokban, a gyertyák helyén gömbölyű villanygolyókkal. Opálos vakságukat gyertyák világítják. A mellettem hajladozót kérdezem:

— Miért nem a villanykörtéket égetik? A vezeték romlott meg?...

Hajladozás közben gyors pillantást vet rám, nem válaszol. Szünetben mondja: — A hitközség sokkal tartozik,

Az erdélyi árvagondozó tihutai magaslati üdülője

a társaság kikapcsolta az áramot. Ilyenkor gyertyákat égetünk. — Tovább hajladozik, nagy ivelésekben, mellkasát veri, szinte döng az ütésektől. A mellettem álló másikat kérdezem: — Miért oly hangos, föltűnően izgatott, szinte követelő a szomszédom? Talán csak szokása ez? — Ő sem válaszol, ima végén mondja: — Chószén! — Chószén! — kiáltja felém, mint egy szent hivatást, küldetést, kifejezhetetlen fogalmat. Vőlegény! Türelmetlenül lépked előre-hátra, kiált, suttog, kér, követel, alázatos és meghunyászkodó. Melle, mint egy üres hordó, döng az ütésektől. Chószén!

A gyertyákat nézem. A bozontos, szakállas fejeket, hosszú tincseket amint lobognak a sárga fényben. Az elővillant fehér gyolcsokat, fekete szegélyeket. Fekete betűket a megsárgult lapokon, millió fodrozásban, pontozásban. Vőlegény! — olvasom a fekete pontokból, sárga arany círádákban, a Tóra mélyében, megvillantva, fojtott tűzben égve a meggypiros vérszínében. Vőlegény — itt és a Notre-Dame tövében. Pozsonyban, Prágában, New-Yorkban — mindenütt. Messzi és közeli kiáltás, gyötrő, követelő.

— Idegen — hallok mellettem, torzonborz bozótból, amint fölneéz rám. — Idegen? — visszatekintek én is kérdően. — Igen, idegen, aki így kérdez, néz körül nálunk, az Írást nem érti. — Csak néz, nem kíváncsian. Nem sajnál, nem vet meg. Néz nagyon tárgyilagosan, igen mennyi pillantással. Szinte lehántja ruhámat, galléromat, borotvált arcom. Néz.

Én is nézek, hajladozó háta, emberek fölött a homályból elővillantó Tórát látom. Vak villanykörtéket, sárgán lobogó gyertyalángokat. Egy meggörnyedt embert látok, színeket rakva a fehér lapon. Rembrandt a vászon előtt. Emberek hajladoznak a sárga fényben, arany-barnákban villannak a homályban. A vőlegényt festette ő is, izgága hajladozásban, mennyezeten túli kiáltásokban. Menyasszonyokat selyemben, brokátban, kőönttyükben, kövekkel. Arany serlegek villannak előttem, bor tüze csillog.

— Még nem késő — hallok mellettem az előbbi hangot. Ránézek. — Soha, utolsó pillanatig nem késő — ismétli szemembe nézve, merően.

Tiszta, megátalkodott pillantás ez. A Tóra felé nézek. Betűk, hieroglifák cikáznak előttem. Nem értem. Szemem áthatol a homályon, sötétben. Aranyat, meggypirosat látok, imbolygó testek fölött. Az ablak darabjában a mély 'esti eget. A vőlegény hangját hallok a sötétben, aranyat, meggyszínt, túlkövetelve, mennyezetet, túlharsogva csaknem önkívületben.

Bálint Rezső rajza

WEISZ ZOLTÁN: DEUTSCH BÁCSI LEGENDÁS BUGYELLÁRISA

Deutsch bácsi nem a bőriparnak volt mestere, hanem a posztónak s rokonszakmának, mert szabómester létére sapka-speciálista hírében állott, aki levitézlett mentéből és kiérdemült szoknyából, no meg a családi komódokból előkerült ereklye-kendőből sajátos fejfedő-remekeket varázsolt elő. Amellett mesteri kézzel csattogtatta a borbély-ollót, miközben olyan grádicsokat vágott a haj-rengetegben, hogy látóember száz lépésnyire leolvashatta a nebuló fejről, melyik osztályban élösködik az elemi tudományok emelőin... Ez a lépcső-ácsolás nagy munka lehetett még egy fiatal frizura-faragónak is, mert valahányszor ünnepnapok közeledtével bozontos hajunk őserdejében ösvényt kellett vágni falusi figarónk acélszerszámjának, mindannyiszor Deutsch bácsi kényelmesen elhelyezkedett a nap-sütéses udvarra kitett karosszékekben és művészi munkálkodása közben úgy forgatta maga előtt a haptákba állított médiumát, mint a farsangi cigányvajda a bálók csárdás-királynéját... Azonfelül közegészségi missziót is gyakorolt Deutsch bácsi az embergyógyítás terén, mert az Élet robotja nem üthetett olyan sebet a község népén, a csintalan-ság pedig a falu gyermekén, hogy arra gyógyírja ne lett volna.

Az eddig elsorjázottakat azonban csak mellékfoglalkozásként üzte Deutsch bácsi, főfoglalkozása a vitézi cselekedetek szüntelen regélése volt, miként az már egy öreg ob-sitos szabadsághőshöz illik. Magunk között mondva, azt a bizonyos „szabadságos levelet“ senki emberfia sem látta, de azért mindenki — látni vélte, épúgy, mint azt a puskagolyót, amelyet hol a boszniai okkupációs hadjáratban, hol Budavár visszafoglalásánál — aszerint, hogy a vitéziettek melyike volt napirenden — egyszer a bal, másszor a jobb lába térdekalácsába bedagasztva hordott Deutsch bácsi, ahhoz képest, hogy melyik lábával bicegett, amikor bedicsért a sorrend szerint következő komához... Mert mióta a március 15-iki szabadságharc ünnepén Deutsch bácsit, mint „nemzeti hőst“ bemutatták a pódiumon, azóta komaságba keveredett polgártársaival, akik szívesen hallgatták családi körben azokat a „háborús hétvágásokat“, amelyeket a nyilvánosság előtt, a dobogón, csak sejtetett, de szerénységből el nem mondhatott...

Ilyen „beosztásos“ gazdasági körülmények között zavartalanul folytak Deutsch bácsi másodférji napjai a helység szülésznőjével, az ugyancsak másodfeleségű Deutsch né-nivel, akinek első férjétől való Józsikája és Deutsch bácsinak első feleségétől való Samukája — másodvirágzású szü-leik meglepetési örömére — együttesen lefényképeztették magukat, hogy ilyenformán és módon az estenkénti kártya-játéknál — az asztal közepére kitett közös képről — kiki kibicelhessen a maga Édesének... Nyilván ebből a „részhajló“ gyermeki játék-sugalmazásból származhatott az a fénykép-halállal párosult családi perpatvar, amelynek vi-hara végigvonult a községben s libabőrössé tette a meg-riadt emberek hátát. Ugyanis nap, mint nap havaseső esett, amely nemcsak pénztelenné tette Deutsch bácsit, hanem el-zárta a szokásos szomszédolástól is, ami viszont megfosz-totta dohány-készletétől és ezek miatt a rendszeresített esti kártyajátékot — a fényképről feléje néző fia tekintetétől bátorítva — mindenképpen füstölnivaló-alap szerzésével akarta befejezni; ámde Deutsch né-ninek is hasonló inspirá-lója lévén, derekasan állta a harcot a saját segítőtársával, minek következtében a játékosok órák multán ott tartottak, ahol kezdetkor voltak: egálban. Deutsch bácsi nem volt törtető természet, — hiszen úton-útfélen mosolyogva mondta, hogy Budavár visszavételénél „utolsóként“ masíro-zott be, — most azonban élre állott, bementa a „három

mestert“ és villámgyorsan leosztotta a lapokat. Deutsch bácsi — miként azt biztosan Bem-apótól látta — diadalma-san tekintett vesztés ellenfelére és kurtán-furcsán kijelen-tette: nyertem. „Tizennégy krajcárral tartozol“ — ennyi „hadisarcot“ követelt, amely egyenértékű volt egy nagy pakli pipadohány akkori árával —, „fizess!“ Deutsch né-ni-nek kitünő hallása volt, mindig felfogta a szavakat, de most nem értette azokat... Úgy mutatta, hogy hirtelené-ben nem talált nyitjára, — pedig nagy, boltozatos homloka volt, — hogy így egyszerre, ripsz-ropsz, csak fizessen s hozzá még ilyen szertelen summát... és mert „gyanufogá-sában“ a fia tekintetéből biztatást merített, azt a szörnyű vádat vágta-diktátora arcába: „Csaltál — nem fizetek!“

Klio feljegyzésének fogyatékosága miatt itt a saját ok-nyomozó kutatásomra kényszerültem és a legnagyobb ügy-buzgóságom dacára sem bírtam történelmi megvilágítást deríteni arra, hogy a hármass rétegű sértés „melyike“ hozta legjobban indulatba Deutsch bácsit: az arca-vágás, a csa-lási vád, vagy a fizetés-tagadás. Egy azonban bizonyos, hogy Deutsch bácsinak vésztjósloán villogott meg a szeme s kéz-bekapva hatalmas szabó-ollóját, olyan elégtételt vett magá-nak, amelyet férfi létére asszonnyal szemben vehetett: egy nyisszantással kettészelte a közös képet és az ellene kibi-celő mostohafiát az édesanyjához hajítva, katonásan kije-lentette: „Egy ilyen perszónával nem kártyázom többé és nem tűröm tovább, hogy annak hitvány fia az én derék fiammal egy képen látható legyen...“

Az emberi szomorúság vagy kifelé válik cseppfolyóssá, vagy befelé kíván folyadékot... Így érezte azt Deutsch bácsi is az álmatlanul áthánykolódott éjszaka után, amihez képest korán reggel „üdítő harmatért“ becsászskált a „Dülj-neki“ csárdába, ahol Wohl E. Salamon „gimuáziumot járt árendás úr“ — a Pythagoras-tantétélenek félelmetes vaká-ciós diákvizsgáztatója — kenetteljes szavakkal porciózta isteni itókáit és következetesen rákérdezte „jó“ volt-e, ami-ben némi buzdító üzleti érdeklődés húzódott meg... Deutsch bácsi katonás karlendülettel egy hörpintésre a gallérja mögé eresztette az esszenciát s miközben poharát kezefejével le-takarva tartotta, annak jeléül, hogy „nem tovább“. egy per-cig önvizsgálódást végzett élvezete felett, majd meggyőző-déssel hozzátette: meglehetősen — ennél maradok... A má-sik percben azonban rémület szaladt szívére, hogy — nincs pénze; de amikor gépiesen előkotorta keshedt berzlijét és „fizetési szándékul“ kémlelte helsejét, mosolyra derült arc-cal horgászta ki annak tartalmát, az egyetlen rézkrajcárját, amit a tábortűznél tanult gavallériájával nyújtott át, mond-ván: tessék — parancsoljon...

Tanult ember kevés szóból ért, Wohl úr is mindjárt megértette a sivár pénzügyi helyzetet... és szívjóságával megóva egy közel kilencvenéves embert a megszégyenítés-től, megváltó mosollyal visszaadta az „utolsó krajcárt“ és hozzáfűzte: maradjon meg palozsnyának... És attól kezdve a holtig tanuló jó pap mintájára, az „okult“ Deutsch bácsi minden köznapon megjelent a kocsmá kármentője előtt és bekebelezte a kijáró kupica szilvóriumát, vagy miként mondta: „életelixir“-jét, majd előkelő hanyagsággal átnyuj-totta fizetségül a „szerencse krajcárját“, amit Wohl úr ha-sonló nonchalance-szal mindannyiszor visszahelyezett a Deutsch bácsi bűvös erszényébe...

Imhol: ez a felejtethetetlen falumbeli legendája a derék Deutsch bácsi réztarajos, kattanós bugyellárisának, amely-ben — egy felebaráti földi ember jóvoltából — éveken át nem apadt el a pénz, halálos-holtáig mindig volt benne egy veres rézkrajcár, akárcsak a bibliai szegény asszony korsó-jában a folyton folydogáló prófétai olaj...

Victor Tischler (Wien)
Portré

Anna Ticho (Jeruzsálem)
Perzsa zsidónő

Az „arany főkötő“, mellyel Prágában
a menyasszony fejét befedi

FEHÉR ARTUR: APÁM!

Most, hogy visszafelé forgatom életem filmjét; veszem észre, hogy a tekercs szakadozott, elrongyolt és a felvett képek bizony homályosak. Ez talán nem is meglepő, hiszen a hosszú, hosszú évek alatt eleget porosodtak, penészedtek emlékezéseim dohos raktárában. Mégis megpróbálom összefoldozni a szakadt részeket, hátha egy kerek egész történetet tudok a nyájas olvasó lelkiszemei elé vetíteni.

A film szalad s rajta én is, az apró kócos, szőke csibész (színes film) mezítlábosan ide-oda egy kis városkának poros aszfaltján. A nap forrón tűz és a szaladgálás, a játék hevében bizony nem hallok nagyanyám hívó szavát, ki bizonyára már nem tudom, hányadszor kiabálja: „Tuuri, gyere haza“... Már gyermekkoromban is Turinak hívtak, mert az Artur név nagyon előkelő lett volna ebben a kis városkában, melynek java lakossága kapásokból és csizmadiákból telt ki. A játék hevében nem is nagyon hederítettem nagyanyám hívó szavára, mert pechemre az utolsó nadrággombokat kezdtem elveszíteni s félő volt, ha hirtelen meg nem fordul a szerencse, nagyatyám fel tudja majd huzni ünneplőruhájának a nadrágját.

Nagyon divatos játék volt annakidején a gombozás. Nem kellett sem a fejet törni, sem a körmöket rágicsálni, mint a filozófus gyermekjátékoknál szokás; hanem az ember szépen levagdosta titokban hozzátartozóinak, közeli és távoli rokonainak, továbbá minden jó ismerősének összes felső és alsó ruhadarabjairól a gombokat és egy nemes elsőbbségi versenyben a célvonalra igyekezett azt hajigálni. Amelyiknek ez előbb sikerült, az bekaszálta a másiknak eldobált gombjait. Az esélyek nem voltak sohasem kétségesek, mert akár vesztettem, vagy akár elnyertem a gombokat pajtikámtól, Walles Matyitól, a zsidó tanító fiától, akivel még most is gyakran elszoktam beszélgetni a — temetőben, ha ünnepek előtt lerándulok nevelővárosomba, csak pofon lett a vége, mert az elhazárdírozott gombokat bizony senki sem varrta vissza.

A nevelési szándékkal kiutalt nyaklevesek műveleté-

ben, különösen anyai részről való nagyatyám volt nagyon rutinizott és teljesen eredeti, mert még most is bámulatba ejt az az ötletessége, mellyel a törülközőt két markokra fogta, összezsavarta és mintegy hajókötéllel igyekezett engemet a biztos révbe kormányozni. Eszti néném tettelegesen dorgálásai már kevésbé fájtak, mert ő inkább csak a szülők iránti tiszteletből legyintette meg néha napján rózsás arccskámat.

— Turi, gyere haza... hányszor kiabáljak? — hangzott fel újból nagyanyám hangja a túloldalról, ahol lakunk — itt van apád Pestről!

Jaj igaz, egészen elfelejtettem megmondani, hogy én a nagyszüleimnél nevelkedtem tízéves koromig, Gyöngyösön, mely már abban az időben is arról volt híres, hogy ott székel a Gyujtogatók Országos Szervezete és különösen Anna napon olyan iluminácíót rendezett, hogy egész Hefesben piros volt az égája. Hogy ez nem túlzás, bizonyíthatja az én kedves Patai József barátom is, ki a szomszéd faluból, Gyöngyöspatából valósi és biztosan látta ezeket a nagy gyujtogatásokat, ezeket a tüzeket, melyek benne már akkor lobogtak és fénye még most is messze világít testvéreink lelkében.

Nekünk, gyerekeknek ez egy nem mindennapi izgalom volt. Már korán reggel felmáztunk a háztetőre és lestük, hogy hol üti fel fejét a vörös kakas. Sivalkodtunk örömmünkben a csúszós zsindelyen, amiért újabb nagyszabású pofonokat élveztünk. Mikor földet ért a lábam, usgye, ved el magad, szaladtam én is a többiekkel s angyali tenorommal ordítottam bele a basszusokba, az altokba és szopránokba: „Tűz van! Tűz van!“

Bocsánatot kell kérnem a kedves olvasóimtól, hogy így elhúzom a jeleneteket, de ez már a film technikájának fogása, hogy prömierplánok annál jobban hassanak. Most az én boldog arcomat mutatja a vászon, de nem arra a hírre, hogy megjött az apám Pestről, hanem, hogy sikerült visszanyerni nemcsak az elvesztett gombjaimat, hanem készletemet a Valesz Matyiéival is gazdagíthattam s így biztos tőkét szereztem a jövőre nézve. Hiába volt tehát a ki tudja hányadik reklamálása nagyanyámnak a boldog csa-

ládi otthonba való visszatérésemre, gomboztam tovább szakadatlanul annál is inkább, mert azt az embert, kit „apámnak” nevezett nagyanyám, én még soha az életemben nem láttam, csak éppen hallomásból tudtam, hogy az illető úr, aki most Pestről megérkezett, az az én — Apám!

„Mit zavar engemet most játékomban ez az ember?” Ha apám, hát miért nem vitt eddig sétálni vagy a templomba mint a Valesz Matyit viszi az édesapja ünnepkor. Meg aztán játékot sem hozott soha nekem. A Henrik bácsi is megjött Pestről és bizony ő hozott egy madzagon felhúzzható egeret, amitől úgy megijedt a nagymama, hogy beleesett a mosóteknőbe... — Turi, gyere csak gyorsan haza, — kiáltotta új színekkel, új hangsúllyal az én drága nagyanyám, — egy háromkerekű biciklit hozott neked az apád Pestről!...

A kilőtt golyó nem süvített jobban a cél felé, mint én haza erre a boldog hírre, hogy biciklit kaptam. Szívem titkos vágyát láttam beteljesülni, bicikli, bicikli. Istenem, bicikli! Hogy fogok én majd rajta grasszálni az aszfalton, míg a többi gyerekek megpukkadnak majd az irígységtől, senkit a világon nem engedek ráülni... Csak úgy melleleg emlitem meg, hogy a harmadik napon már összetörve hevert vágyam tárgya a fészerben, mint ahogy azóta, akár a biciklim, törnek össze összes reményeim. Már abban az időben is demokratikus hajlamaim voltak és az összes gyöngyösi csirkefogókat felengedtem a biciklimre társadalmi és valláskülönbség nélkül, minek a következménye lett a szörnyű katasztrófa.

— Csakhogy már jön az én kis fiacskám az apukájához, — mondta rossz magyarsággal az az úr, akit mint apámat mutattak be. Szép illedelmesen megcsókoltam a kezét, mert így láttam a többi fiúktól is és kíváncsian ráemeltem a tekintetemet, mit ő mosolyogva fogott el. Kivette zsebkendőjét a zsebéből, letörölte vele izzadt homlokát, mint aki nagyon sietett, hogy minél hamarabb lássa az ő fiacskáját. Megfogta kezemet, mint a többi apák az ő kis csemetéjüknek és befelé vezetett a szobába... Ahogy apám kezét fogtam, kit eddig soha életemben nem láttam, egy ismeretlen érzés futott át a lábam hegyétől a fejem búbjáig, mit semmiféle film nem tud levetíteni. Mintha han-

gyák bizseregtek, mászkáltak volna ereimben, hogy végre orromban gyülekezzenek, mely ágálásra egy csiklandó érzés fogott el, mely a nagy bőgéseim biztos előjele szokott lenni nálam. Az ok azonban most mégis más volt, mint egyébkor, mert nem egy rajtam ért sérelem, méltánytalanság, elkeseredés váltotta ki, hanem az az ismeretlen állapot, mit eddig még nem igen tapasztaltam fiatal éveimben. Bőgtem keservesen. Jól estek ezek a könnyek, melyekben most a szívem fürdött boldogan meglegedetten. Apám is könnyezett, felkapott az ölébe és miközben csókolt, folyton azt súgta a fülembe: „Hoztam neked egy szép biciklit!”

Nem ismertem még akkor az élet bonyodalmaait, melyek embert embertől elszakítanak. Nem tudtam, miért vagyok én anyámmal nagyanyám házában és apám valahol messze külön!... És miért jött éppen most ide, és meddig marad?...

— Hogy van Sarolta? — kérdezett anyámra.

— Köszönöm, jól. Üzletet nyitott itt Gyöngyösön, de Pestre akar menni. Szeretnél vele beszélni, ugye, édesfiam? — kérdezte jóságos nagyanyám.

— Igen, boldog volnék.

— Tudod, Bertalan, hogy ő milyen büszke, ne erőltessd a dolgot...

Nem nagyon figyeltem a későbbi beszélgetésre, mert alig vártam, hogy ráüljek a biciklire. Apám kitalálhatta gondolataimat, kezetsókolt a nagyanyámnak, engemet forrón magához ölelt és csukló hangon mondta:

— Menj játszani... gyermekem...

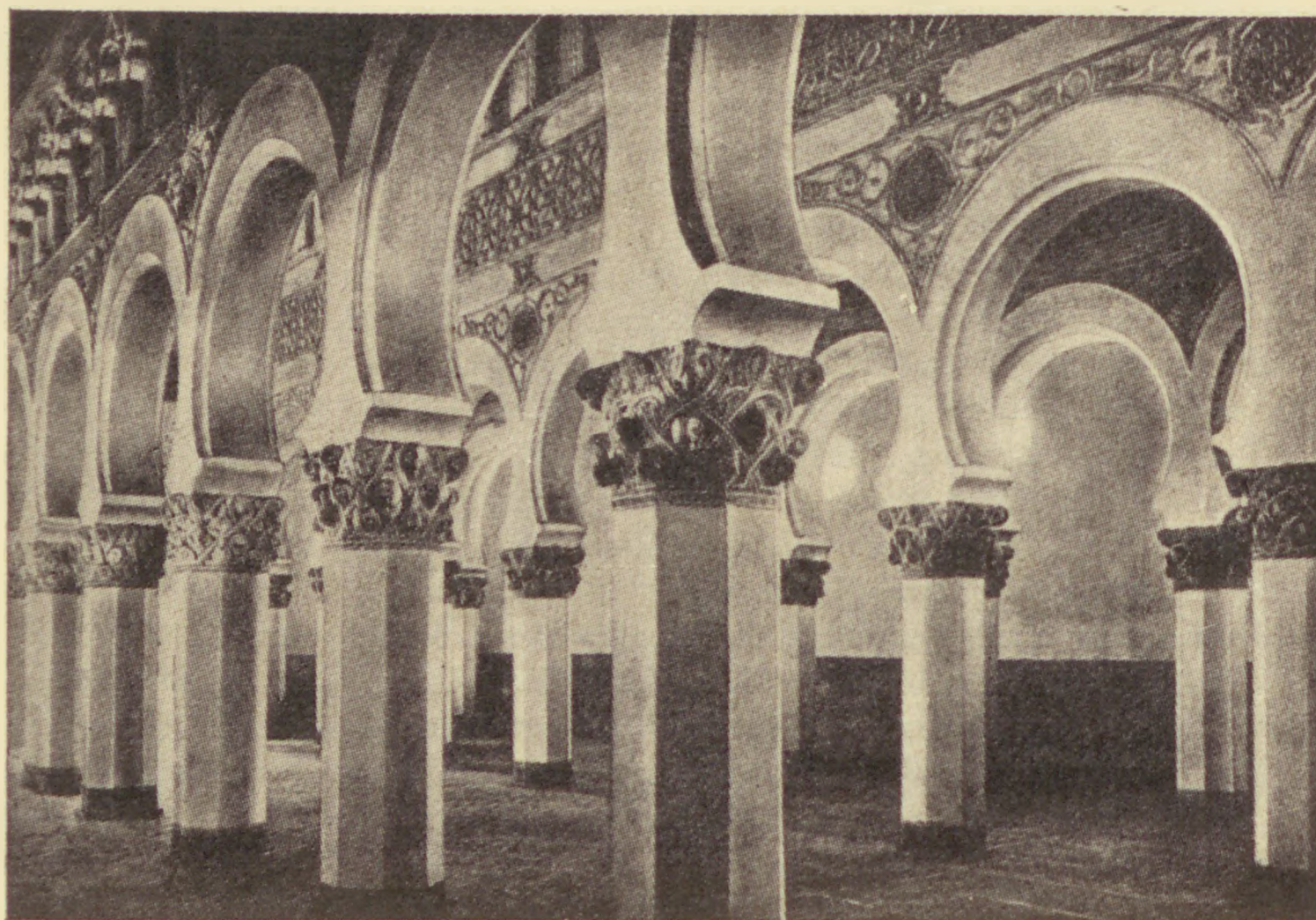
Még láttam, hogy lassan nekiindul az állomásnak, szemét törli, lehorgasztja a fejét... Én utána akartam biciklizni, de mivel az csak a sima aszfalton futott jól, az állomáshoz vezető út kavicsos, göröngyös volt, jószándékomról kénytelen voltam lemondani és csak egy kiáltással adtam tudtára annak az embernek, akit most láttam először életemben, hogy szeretem, hogy vér vagyok a véreből egy kiáltással, melybe minden érzésem belepréselődött.

— Apa... édesapám...!

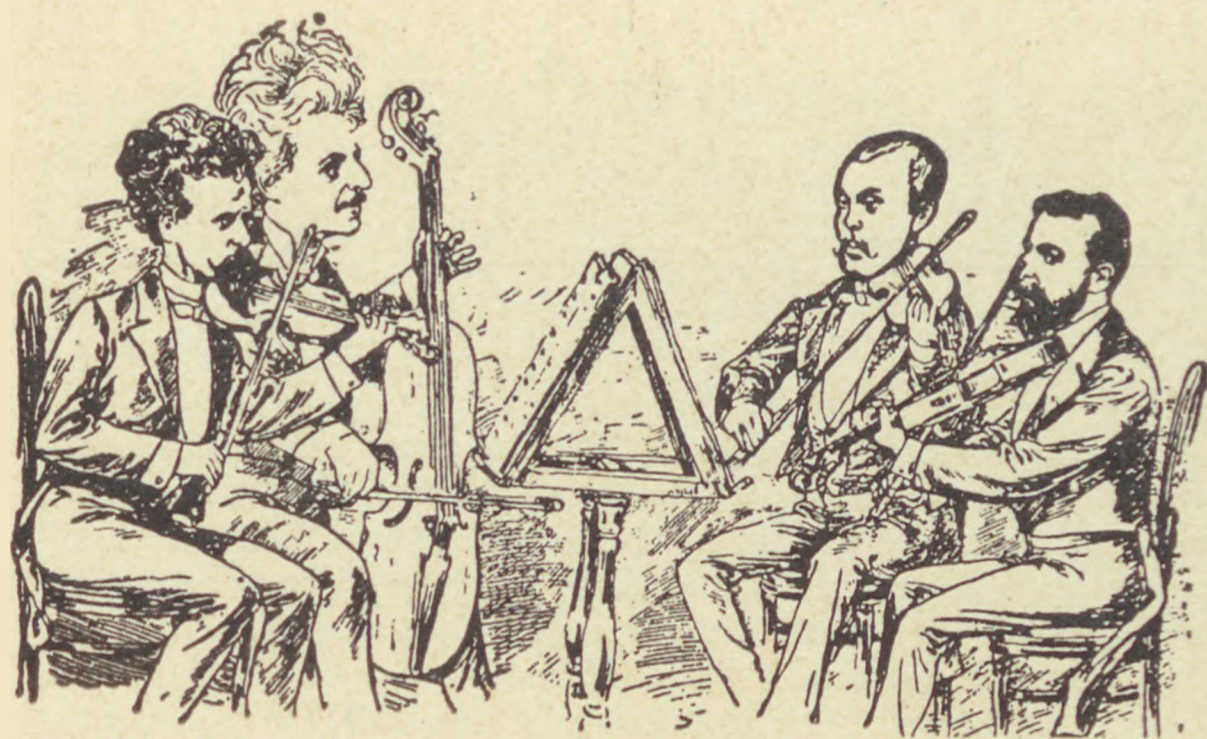
De ő már nem hallotta sikoltásomat, mert már messze járt és az én hangom pedig erőtlén és gyöngé volt akkor...

Dévényi Andor: Vidámságunk

*Dalol a vágy, pereg az orsó
Hajrá! A világ nem koporsó,
Bánatnak, gyásznak fehér a színe
És ember, akinek nincsen szíve.
A vidám tréfa érdekes,
Búsulni rég nem érdemes.
Könnyed és dalod úgysem értik,
Kapzsín, mohón pénzüket féltik.
Szerelemnek olcsó az ára,
S a jó barátság gyöngé vára.
Mulass, ne vess, nincs egyéb gondod
Könnyeidet hiába ontod...
S ha volt már részed minden jóba,
Elpihensz majd egy koporsóba.
Kicsiny gödör, egypár arasz,
De elfér benne sok tavasz.
A tavaszod. fehér teled,
S minden szép, mi volt veled...
Legyen az élet sok vidám óra,
Szomorúságunk víg takarója...*

*A „Santa Maria la Blanca” zsinagóga Toledóban, amelyet a spanyol zsidók kiűzése után katolikus templommá avattak
Die alte jüdische Synagoge von Toledo, die nach der Vertreibung der Juden aus Spanien zur katholischen Kirche umgetauft wurde*

A Hubay—Popper kvartett és az ő két mecénása:

(Jankó János karrikaturái a Borsszem Jankóban)

Wahrmann Mór és Haynald biboros

HUBAY JENŐ

A régi világ egyik művész arisztokratája szállt sírba Hubay Jenővel. Az előítéletnélküli zseni, ki csak a művészt és az embert kereste, nemzetség, név, vallás — nem érdekelte sohasem. Gyermekkorának első eszménye: Goldmark; a berlini mesteriskolán korának legnagyobb hegedűse: Joachim avatja művésszé. Párisban meleg barátságot tart fenn a többek közül Wieniawskyval és Bizetvel, kinek Carmenéből változatokat is ír. Mikor Vieuxtemps súlyos betegsége miatt kénytelen visszavonulni s tanszéke megürül a bruxellesi akadémián, Wieniawsky az egyik, ki Hubayt ajánlja legmelegebben az előkelő hely betöltésére.

Visszakerülve Budapestre, Hubay meghonosítja itthon a kamarazene-kulturát. Kvartettjét Popper Dáviddal alapítja, s a nagy zsidó művésszel osztozik a világhírneven. A világhíres vonósnégyes legbuzgóbb mecénásai Haynald bibornok mellett Wahrmann Mór, amiről a kortárs érdekes karrikaturát rajzolt. Együtt szundikálnak a kvartett híres hangversenyén.

Zsidó növendékei közül sok európai, sőt világhírnevet szerzett, kik benne csak a nagy művészt, az elfogultságnélküli mestert tisztelték. Álljon itt közülük Ormándy Jenő, a Philadelphiai Filharmonikusok karnagya, Gertler Endre, a bruxellesi vonósnégyes primáriusa, Gróf Miklós stb.

Divatos közhely azt állítani, hogy a zsidó a művészetben is az olcsó hatást, a könnyen hódítható műzsát kedveli: tehát a klasszikus zöngéjű hang helyett a felületes virtuozitást. A zsidó génuszok, kik Hubay útját bevilágították: Joachim, Goldmark, Wieniawsky, Bizet... történeti értékű cáfolatát jelentik a rosszhiszemű állításnak.

Gál István

A Popper—Hubay kvartett

MIKLÓSI GYÖRGY: TALÁLKOZÁS AZ ŐSAPÁMMAL

Ősapám, a nikolsburgi szent emlékére.

Az ősapám sárga foltot hordott,
Penészes, sötét gettóban lakott,
A homlokát csókolta az ihlet,
S hat napon várta a szent szombatot.

Az ősapám nem közénk való volt,
Próféták fényében úszott szava,
Talán füstben fogant a világra,
S tűzszekéren vitte el Jehova.

Ismerte a kabala száz titkát
És forgatta a kopott bibliát,
S mikor az Úr magához szólítja
Áldásba oltott egy késő fiát.

...Az ősapámnak elporladt teste,
A sírjára a hívők könnye hull...
De sokszor elszáll a lelkem Hozzá
A nyári széllal, hogyha alkonyul.

Ketten vagyunk. És ő megcirógat:
„Fiam, ki bánt? — szeliden kérdezi,
Fáj gyermekem — tudom — hogy zsidó vagy
És senki nincs, ki meg fog védeni.“

Panaszkodom bánatosan, csendben,
S a jó öregből egy sóhaj szakad:
„Így van ez már évezredek óta,
Az idők végéig ez így marad.“

Kezébe veszi lágyan a kezem,
Tüzes csókjától ég a homlokom,
A szívembe belop egy szikrát,
Az ősapám, a drága, szent rokon.

Aztán, — mint álom — leteszi kezem,
Csend van. A köd száll. Oda a csoda,
És könnyel, fénnel és glóriásan
Hazatalál a késő unoka.

A PESTI CHEVRA KADISA KÖZGYŰLÉSE

Folyó hó 12-én délután 6 órakor tartotta a Pesti Chevra Kadisa rendes évi közgyűlését a képviselőtestület tagjainak óriási érdeklődése mellett, Kramer Miksa kormányfőtanácsos, elnök elnöklete alatt. A Szentegylet előljárósága részéről jelen voltak: dr. Dési Géza és Lunzer Pál alelnökök, Bánó Dezső, Beck Jenő, Eismann Gyula, Fürst György, Komját Ernő, Landesmann Márk, Steiner Marcell és Wertheimer Lajos előljárók. A Pesti Izr. Hitközség részéről jelen voltak: dr. Glücksthal Samu elnökhelyettes, dr. Barna Károly, Frey Kálmán, Nagy Andor, dr. Rosenak Miksa és dr. Zahler Emil előljárók. Jelen voltak továbbá a képviselőtestület tagjai teljes számban.

Napirend előtt elnök kegyeletes szavakban emlékezett meg ama súlyos csapásról, mely Stern Samut, az Országos Iroda és a Pesti Izr. Hitközség érdemes elnökét hitvesének elhalálózásával érte. A nagy veszteségről, mely hitközségünk elnökét nemeslelkű hitvesének elhalálózásával érte, a chevra kadisa is mélységes együttérzéssel veszi ki részét. A Nagyasszony emlékét megörökítendő, a chevra kadisa előljárósága elhatározta, hogy a régebben nevére létesített alapítványt 10.000 pengőre felemeli, mely alapítványi kamatok minden évben, a nemeslelkű Nagyasszony halálózási napjának évfordulóján, szegény beteg asszonyok között fognak kiosztatni.

Ezután elnök felkérésére, Lunzer Pál alelnök tett jelentést a chevra kadisát az elmúlt közgyűlés óta ért veszteségekről.

Majd Kramer Miksa elnök a következő beszédet tartotta:

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Az 1936. év október havában lefolytatott ösválasztások óta első ízben jöttünk össze rendes közgyűlésre. Ezen ösválasztáson, — amelyen 3000 tagtársunk vett részt — impozánsan nyilatkozott meg tagjainknak szeretete és ragaszkodása a chevra kadisa vezetőségével szemben. Ne vegyék szerénytelenségnek tőlem, ha azt mondom, mélyen tisztelt Közgyűlés, hogy ezt a szeretetet és ragaszkodást a chevra vezetősége megérdemli. De szükségünk is van hittestvéreink ragaszkodó szeretetére, mert csak úgy vagyunk képesek megfelelni a mai nehéz időkben a chevra kadisa hivatásának. És amire, — mint tudni méltóztatnak, — chevra kadisánk történetében alig volt példa, a chevra egyik volt előljárója ellenzéki pártot alakított. Annak dacára, hogy ez a párt a szavazatoknak 3 százalékát sem tudta a legerősebb agitáció mellett megszerezni, jónak látta a választást petícióval megtámadni. Minthogy a választások az alapszabályok szigorú betartása mellett folytak le, a petíciót a székesfőváros polgármestere első fokon hozott véghatározatával elutasította. De ebbe sem nyugodtak bele, hanem folytatják áldatlan és testvérietlen egységbontó munkájukat szent intézményeink ellen.

Nem hallgathatom el azt a meggyőződésemet, hogy végtelenül szomorú, hogy a mai viszonyok között, amikor a chevra vezetősége annyi szeretettel, odaadással és önfeláldozással végzi szent és nehéz feladatát, akad zsidó ember, aki bármely oknál fogva, ilyesmire vállalkozik, vagy ehhez oda adja magát. Hiszen méltóztatik tudni, mélyen tisztelt Közgyűlés, hogy a forradalom és kommün után chevra kadisánk mindenhől kifosztva hevert romokban és két évtizednek önfeláldozó, éjjelt nappallá tevő munkájára volt szükség, hogy a chevrat újból felépítsük és azt arra a nivóra emeljük, amelyen ez ma áll. Aki erre képes volt, az sem a chevra munkáját, sem chevra kadisánk intézményeit nem ismeri.

De ezek a cselekedetek bennünket nem kedvetlenítenek el és nem fognak bennünket további munkánkban akadályozni. Tovább is önzetlenül, hűséggel és szeretettel fogunk dolgozni chevra kadisánkért és intézményeinkért, amely munkáért mi soha senki részéről hálát nem vártunk. Az önök bizalma, szeretete és ragaszkodása ad erőt, hogy szent munkánkat tovább folytathassuk hitünk és a szenvedő emberiség javára.

Ezután dr. Endrei S. Henrik igazgató-főtítkárral terjesztette elő a szentegyletnek 1936. évi jelentését. A jelentés

felöleli a szentegylet egész munkásságát. A bevételek az 1936. évben kitétek 1,624.211 pengőt, a kiadások 1,675.393 pengőt, úgy hogy 51.182 pengő volt a hiány, szemben az előirányzott 101.950 pengővel.

Az Aggokházára melyben 220 elaggott férfi és nő nyer élethossziglani díjtalan ellátást és ápolást, 141.163 pengőt fordítottak. Az Aggok háza elnöke: Kramer Miksa, alelnökei: Ágoston Manó, Fried Ármin, Popper István, Schlesinger Bertalan és Wertheimer Lajos; gazdasági előljárói: Árvai Henrik, Böhm Nathan, Breuer Gusztáv, Goldfinger Gábor, Kleinberger Antal, Schwarz Viktor, ifj. Weisz Gyula és Weisz János.

A Szeretetházra, valamint Szeretetkórházra, melyben 70 gyógyíthatatlan és 110 gyógyítható beteg nyer ápolást, 273.596 pengőt fordítottak. A Szeretetház elnöke: Lunzer Pál, alelnökök: Bánó Dezső, Beck Jenő és Fürst György; gazdasági előljárók: Fuchs Lipót, Gál Béla, Gaidushek Marcell, Kallós Vilmos, Kohn Hugó, Munk Gábor és Reich Samu, akik nagy szeretettel és odaadással foglalkoznak az intézet ügyeivel. A Szeretetház igazgató-főorvosa: dr. Kövesi Géza egészségügyi főtanácsos. Boldogult dr. Pauncz Sándor, a Szeretetkórház nőgyógyászati osztálya kiváló főorvosának elhalálózásával megürült nőgyógyászati osztályra az előljáróság dr. Bleuer Béza és dr. Feuer György főorvosokat választotta meg.

A Felnőtt Vakok Otthonában 100 beteg és vak nyer ápolást és ellátást. Az intézetre fordított kiadás az 1936. évben 68.027 pengőt tett ki. Az intézet élén dr. Dési Géza mint elnök, Beck Jenő, Komját Ernő és Steiner Marcell mint alelnökök működnek; mint gazdasági előljárók: Deutsch Károly, Elek Arthur, Horváth Miksa, Károlyi Ármin, Mezőfi Vilmos, Molnár Gyula, dr. Spitzer József és Wiener Mór foglalkoznak szeretettel az intézet ügyeivel.

A Menedékházra, melyben 55 egyén nyer részben díjtalan lakást és akik közül 39 teljes ellátásban is részesül, 31.380 pengőt fordítottak. Az intézet elnöke: Eismann Gyula, alelnökei: Bánó Dezső, Landesmann Márk; mellettük mint gazdasági előljárók: Dinner A. Emil, dr. Epstein Manó, Herczeg Sándor, Kuliner Gyula, Reichenberg Jakab, Rechnitzer János, Schwarz Adolf és Vámos Henrik fáradoznak.

Az intézetek gazdasági ügyeit Bánó Dezső és Fürst György előljárók látják el; a házak kezelésének ellenőrzését Steiner Marcell előljáró intézi.

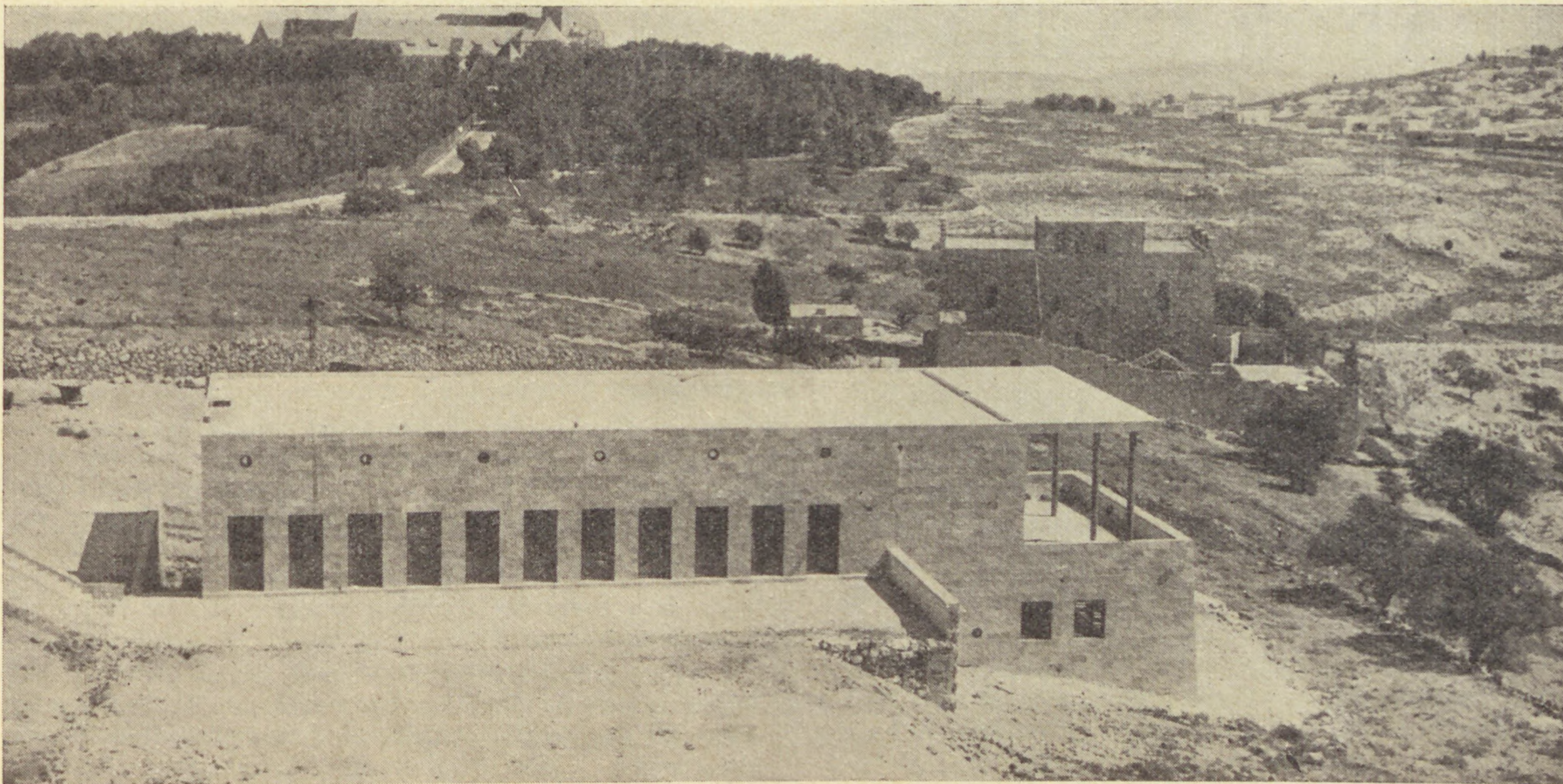
Segélyezésekre, valamint az intézmények támogatására 146.000 pengőt fordítottak. Az Izraelita kórház, valamint a Bródy-kórház fenntartásához évi 50.000 pengővel járul hozzá; konduktusokra a Pesti Izr. Hitközségnek 125.000 pengőt fizetett a chevra kadisa, szertartási kiadásokra és sírásásokra 54.950 pengőt, temetők kezelésére, valamint sírok ápolására, utak készítésére 307.914 pengőt, ingyenes temetésekre és szállításokra 86.884 pengőt, nyugdíjintézeti járulékra és kegydíjakra 55.800 pengőt, egyéb dologi kiadásokra, házak kezelése, adók, stb. 179.987 pengőt fordítottak, úgy hogy az összes kiadásoknak több, mint 90 százalékát kegyeleti és jótékony célokra fordították.

A jelentéshez elsőnek dr. Glücksthal Samu felsőházi tag a Pesti Izr. Hitközség elnökhelyettese szólalt fel. Tolmácsolta a családi gyásza miatt távolmaradt Stern Samu üdvözlését, majd dr. Dési Dezső alelnök és dr. Gál Jenő szólaltak fel. Mindhárman különösen kiemelték a chevra kadisa vezetőinek nehéz és felelősségteljes munkáját.

Ezután az 1937. évi költségvetést tárgyalták. Előírányoztak bevételek címén 1,575.000 pengőt, kiadások címén 1.704.800 pengőt, úgy hogy 129.800 pengő hiányra számít az előírányzat.

A számvizsgáló bizottság tagjaiul az 1937. évre megválasztották: Árvai Henrik, Gaidushek Marcell, galgóczy Heteés Mór D., Károlyi Ármin, Vas Lajos, Weiner Samu.

Ezután az alapszabályok módosítása tárgyában hozott a közgyűlés határozatot. Dr. Scheiber Lajos rabbi gyönyörű imája után a közgyűlés emelkedett hangulatban véget ért.

*A jeruzsálemi Egyetem klubháza — Das neue Klubhaus der Hebr. Universität in Jerusalem
(Architekt: Erich Mendelssohn)*

A JERUZSÁLEMI EGYETEMI KLUBHÁZ MEGNYITÁSA

A jeruzsálemi Héber Egyetem egyre jobban a zsidó kulturélet első centrumává válik. Diákok és tudósok özönlenek a Scopus hegyére a világ minden tájáról, hogy tanulva és tanítva résztvegyenek a zsidó nép kulturális reneszánszában.

De nemcsak a zsidó kulturértékeket ápolják itt; nemcsak elvont tudományokkal foglalkoznak, hanem fontos gyakorlati kutatások kapcsolják össze az egyetemet az országépítő munkával: a harc a járványok és klimatikus betegségek ellen, az archeologiai kutatás, a héber iskolák ellenőrzése és azoknak való tanácsadás és a szabadegyetemi előadássorozatok fontos részei az egyetemi munkának.

A feladatok sokasodásával tekintélyes összegre nőtt meg az egyetem költségvetése, melyet önkéntes adományokkal fedeznek a Héber Egyetem barátai. Az államtól és a nyilvános intézményektől az egyetem támogatást nem kap.

A költségvetés igen nagy részét a legtöbb országban már megszervezett „Héber Egyetem Barátainak Egyesülete” teremti elő, mely a jelenlegi költségvetés fedezésén kívül céljául tűzte ki az egyetem bővítését és új intézmények alapítását. Így a Héber Egyetem Barátainak palesztinai egyesülete néhány évvel ezelőtt megalapította a héber filológia tanszékét és jelenleg két további — mezőgazdasági és pedagógiai — tanszék felállításáért dolgozik. És az egyesület, az anyagi feladatokon kívül még egyet vállalt magára: *megértést és szeretetet ébreszteni a palesztinai lakosságban saját egyeteme iránt.* És ez a fáradozás eredménnyel jár. Nemrégiben például az „Eged” szállítótársaság kötelékébe tartozó cégek elhatározták, hogy testületileg belépnek a Héber Egyetem barátainak egyesületébe és kötelezték a tagokat, hogy évenként egy fél font hozzájárulást fizessenek

az egyetemi alapra. Valószínűleg több más szervezet is követni fogja ezt a példát.

Így fejlődött ki — hála a zsidó nép áldozatkészségének — a jelentéktelen kis magból az az intézmény, ahol ma már több mint 700 diák tanul és több mint 100 tudós folytatja tanító és kutató munkásságát.

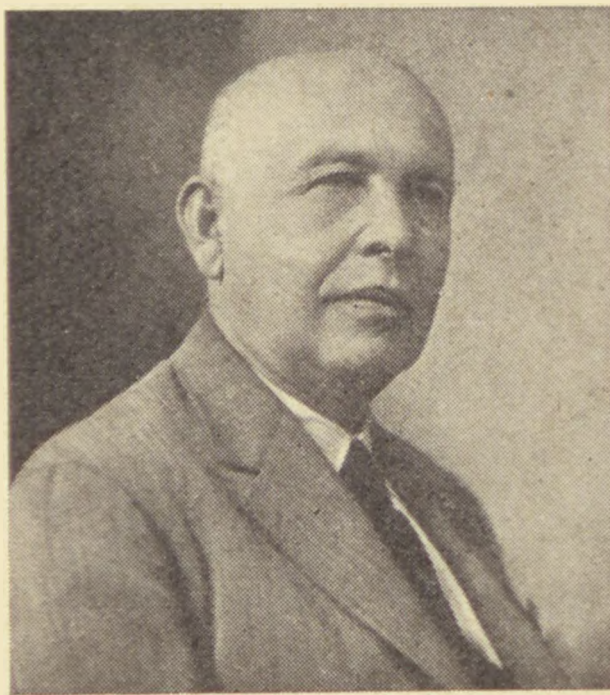
A Jisuv és az Egyetem kapcsolata nemrégiben egy igen szép ünnepségen nyert kifejezést: számos meghívott vendég, az egyetem vezetősége, a tanári kar és a diákság részvételével avatták fel az *egyetemi klubházat*, Mendelssohn építész művét a Scopus-hegyen.

A szép, modern épület emeletén találtak elhelyezést a kisebb klubhelyiségek és a díszterem. Hatalmas, fedett terrasról gyönyörű kilátás nyílik egész Jeruzsálemre. Jelenleg még a filozófiai fakultás előadásainak egy részét is a klubházban tartják, de amint elkészül a filozófiai fakultás számára a *Rosenbloom-épület*, a klubházat csakis arra fogják használni, ami az eredeti célja: üdülésre és társas összejövetelekre.

Az avatási ünnepségen Salman Schocken, az egyetem Exekutívájának vezetője elnökölt. Jelen voltak még: Prof. Bergmann, az egyetem rektora, M. Ussiskin és Frumkin bíró. Nem jöhetett el az ünnepélyre Solov, Tel-Avivból, akinek nagylelkű adománya a klubház építését lehetővé tette: üdvözlő iratát Prof. Assaf olvasta fel.

A palesztinai sajtó ebből az alkalomból megleghangú cikkeken méltatta a jeruzsálemi Héber Egyetem jelentőségét. A „Haarec” így fejezi be cikkét: „Bizonyosan eljön nemsokára az az idő, amikor az *egész palesztinai lakosság* alkotja majd az egyetem barátainak egyesületét, mert megérti annak felbecsülhetetlen jelentőségét Palesztina és az egész világ zsidósága számára.”

DR GÁBOR GYULA

A galuti zsidóságnak különös tragédiája, hogy míg ellenségei azzal vádolják, hogy a befogadó nemzeteket megfertőzi — a valóságban a zsidóság talajából származó legkiválóbb szellemek hátat fordítanak annak az ősi kultúrának, amelyből az egész keresztény világ szellemisége származott, nem találják dicsőségüket és becsvágyukat abban, hogy Izrael ősi oltárán ál-

dozzanak, hanem azt megvetve, hatalmas szellemi tőkájukat csakis az asszimiláló nép javára fordítják. Az évezredek során gyakran megismétlődő ennek a sorstragédiának legutolsó jelenete a német zsidóság katasztrófája. S ha a német szellemiség egyik legnagyobb szerű alkotását, a jogtudományt s annak művelőit nézzük, megtalálhatjuk ennek a tragédiának egész vetületét. Megkeresztelt zsidó volt Friedrich Stahl professzor (eredetileg Schlesinger), a legreakciósabb állampolitikai elmélet megalapítója, akinek szelleme irányította a világháború előtti Európa legelzárkózottabb testületét, a porosz „Herrenhaus“-t, sőt a konzervatív pártnak a „zsidókérdésről“ vallott középkorias programja is az ő nevéhez fűződik. S zsidó házból származott neofita volt Heinrich Dernburg professzor is, a német magánjog világhírű tudósa, akinek tekintélye mindenkit túlszárnyalt. És hiába volt zsidóbarát a keresztény Kohler József tanár, az összehasonlító jogtudomány megalapítója, aki bátran hirdette, hogy a talmudi jogot a többi európai jogrendszerek között megfelelő előkelő hely illeti meg; felfogása mégis csak azzal az eredménnyel zárult, hogy a zsidók legjobban teszik, ha megkeresztelkednek és önszellemiségük feláldozásával megsemmisülnek a német kultúrában.

Ha ezt a szomorú képet nézzük, nekünk magyar zsidóknak hálát kell adni a Mindenhatónak és fokozottan büszkének kell lennünk arra, hogy a mi körünkől származott és közöttünk élt a magyar jogtörténet és közjog tudományának olyan kiváló személyisége, mint Gábor Gyula. Ő volt a „magyar-zsidó“ jogtudós, — nem Stahl és nem Dernburg. Míg egyfelől a magyar középkori jogtörténetnek, különösen a megyei szervezetnek legmélyrehatóbb búvárlója, így a legnemzetibb tudománynak, a közjognak tudósa, — másrészt a hazai zsidóság történetének, jogainak szakavatott ismerője és bátor védője volt. Igaz, nála is érvényesült a galuti sors, mert méltó helye az egyetemi katedrán lett volna, hol tudományát szélesebb körben érvényesíthette és utódokat nevelhetett volna. De a magyar zsidó kettős rétegződése csak úgy érvényesülhetett nála, ha a felekezeti élet vezető tisztségét viselhette.

S nála is megvalósult a költői igazság, hogy az igazi nagyságnak

„... fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben és térben távozik.“

A magyar nemzet alkotmányos élete ezekben a hónapokban nagy események előtt áll. A közvetlen jövő programja: az új közjogi törvények megvalósítása, elsősorban a kormányzó jogkörének újból való szabályozása. A jogi tudományos szaklapok tele vannak neves jogtudósoknak, egyetemi tanároknak tanulmányaival, amelyekben az ezzel kapcsolatos kérdéseket boncolják. Valamennyiüknek kiin-

dulási pontja: az egyetlen tudományos mű, amely a kormányzói méltóságnak a magyar alkotmányjogban elfoglalt intézményét feldolgozta, — a mi Gábor Gyulánknak 1932-ben megjelent munkája. Amidőn a kormányzói méltóságról szóló törvényjavaslatot a parlament elé fogják terjeszteni, tudnia kell mindenkinek, hogy a megvalósult gondolat atyja Gábor Gyula volt. Királytisztelet és az ősi magyar alkotmány rajongó szeretete — nem bizantinizmus vezette. Ő igazán ismerte az ősi magyar jogot és féltette a királyság intézményének elsorvadását, eszméinek elhalványulását azoktól a korlátozásoktól, amelyek a magyar állam fejének szuverénitását érintik.

Gábor Gyula életpályája pedig szolgáljon tanulságul mindazoknak a szellemiségükben kiváló, de zsidóságukban gyenge és ingadozó hittestvéreinknek, akik óvatosan távol tartják magukat mindattól, ami zsidóságukkal kapcsolatos. Hagyjanak fel ezzel a céltalan exkluzivitással, térjenek vissza Izrael ősi oltáraihoz, gondoljanak a német zsidóság sorsára és a Szentírás szavaira, amely a mózesi törvényekről imígyen szól:

„Tartsátok meg és teljesítsétek azokat, mert ez a Ti bölcsességetek és értelmességetek a népek szemei előtt, amelyek, ha hallani fogják mindezen törvényeket, mondani fogják: „mégis bölcs és értelmes ez a nagy nemzet.“ (Deut. 4. 6.)

Dr. Munkácsi Ernő

ÚJ KÖNYVEK

„PROF. KLEIN SÁMUEL ÍRÁSAI.“ Bibliografia 1908-tól 1937-ig. A Palesztinát és régiségeit kutató egyesület, melynek főszoja Klein Sámuel professzor, kiadta a nagy hírű tudós írásainak bibliográfiáját, amely két csoportból áll: a) Palesztina-ismeret, b) egyéb kutatások. Klein professzor még munkájának delelőjén innen van és aránylag fiatal korban érte el azt, hogy bibliográfiájának első csoportja maga 116 számból áll. Amellett el lehet mondani, hogy itt valóban „non numerantur, set ponderantur“. Vagy a héber tudásban illőbb kifejezéssel, itt nem a mennyiség a fontos, hanem az a tény, hogy a legkisebb füzet is „meát hakammuth veráv haéchuth“, kis terjedelemben nagy fajsúly. Egyetlen írása sincs, amiben ne volna valami „chid-dus“, új kutatás eredménye. Amellett számos alapvető nagy munka, amelyekkel lépten-nyomon találkozunk. Kevés héber tudós van, akit annyit idéznek mindenütt, mint Klein professzort. A bibliografia tehát igen értékes szolgálatot tett a tudománynak.

BOAZ CHOTEN: MISNAH AND TOSEFTA SHABBAT. (Jewish Theological Seminary of America, New York, 1935.) Az amerikai zsidó teológiai szeminárium talmudtanárának új könyve alapos összehasonlító tanulmány a Sabbat traktátusának misnájáról és toseftájáról. Az összehasonlítás és a kritikai elemzés sok nehéz problémára vet világot és különösen alkalmas arra, hogy kimutassa, mily kevésbé ismerték a toseftát már az amórak idejében, akik gyakran megválaszolatlanul hagynak a talmudban oly kérdéseket, melyeknek a megoldását már a tosefta tartalmazza. A jeruzsálemi talmud boraitaival való egyezések azt bizonyítják, hogy a tosefta Palesztinában keletkezett.

HANS JOACHIM SCHOEPS: JÜDISCH-CHRISTLICHES RELIGIONSGESPRÄCH in 19 Jahrhunderten (Votrapp-Verlag, Berlin. 1937). Schoeps könyve összefoglalja az 1900. év óta a zsidóság és a kereszténység között folyó vallási vitát. A zsidóság és kereszténység egymáshoz való viszonyának ez a történelmi vázlata különösen a teológia és a dogmatörténet számára tár fel eddig tudományosan ki nem kutatott területeket.

VILÁGSZEMLE

A jeruzsálemi Héber Egyetem részére a dr. Bergmann rektor tiszteletére rendezett newyorki banketten 10.000 dollárt ajánlott fel egy mecénás és ez adta meg a tempót a további gyűjtésnek. A „New York Times“, nagy amerikai napilap vezércikkben üdvözölte dr. Bergmann rektort és méltatta a Héber Egyetem jelentőségét.

Arab-zsidó barátkozás megható jelenete játszódott le a natanjai tanács által rendezett ünnepségen, amelyet az új tulkarem—natanjai országút befejezése alkalmából tartottak. Egy arab gépész Nablusból a következőket mondotta: „Amint ez a most megnyitott országút erős új kapcsolattal köti össze a különböző pontokat, ugyanúgy remélem, hogy a legközelebbi napok meg fogják világosítani a szíveket és össze fogják kötni a zsidó és arab lakosságot állandó békés együttműködésre az egész ország javára.“

Egy newyorki zsinagógában tűz ütött ki, melynek tizenkét tóratekercs is áldozatul esett. 200.000 dollár a kár. A gyújtogatással náciakat gyanúsítanak, akik nemrég egy másik zsidó templomot telerajzoltak horogkeresztekkel.

Kopenhágában a peszach ünnep alatt telemázolták a zsinagógát éjjel horogkeresztekkel.

Az angol zsidók nagy küldöttsége jelent meg VI. György király előtt Lyonel de Rothschild vezetése alatt, aki hódoló iratot adott át. Dr. Herz chief-rabbi áldást mondott az uralkodóra.

Délafrikában 2000 német zsidó menekültet utasítottak ki. Mikor a „Stuttgart“ nevű hajó Délafrikában kikötött, nagy tüntetést rendeztek ellene, horogkeresztes zászlók alatt, mert a hajó német zsidó menekülteket is hozott.

A bécsi hitközség elnöke, dr. Friedmann közzétette jelentését, a hitközség költségvetése közel hétmillió schilling keretben mozog. A bécsi zsidó lakosság száma állandóan csökken. 1937 első két hónapjában 517 halálzással szemben csak 106 születés volt. 1931-ben 9272 zsidó elemi iskolai tanuló volt, az idei tanévben már csak ennek a fele.

Bukarestben nagy sikert aratott a zsidó nemzeti alap helyiségeiben rendezett palesztinai kiállítás, mely az ország termését mutatta be. A megnyitón képviselve volt a román kormány, a kereskedelmi kamara és több hatóság.

A zsidó légió huszadik évfordulója alkalmából Jeruzsálemből, Telavivból üdvözölték Colonel Patterson, aki annak idején a légió parancsnoka volt. Patterson válaszában megemlékezett a Palesztina elfoglalásában kitűnt zsidó légió nagy heroizmusáról. „Nem kell a királyi bizottság miatt nyugtalankodni, van annál nagyobb tekintély, a Biblia, amely szerint Palesztina a zsidóké.“

A csehszlovákiai antiszemitaellenes liga felhívásában kifejti, hogy „meg kell tisztítani az atmoszférát idegen származású tévtanoktól és az ezek által propagált antiszemitizmustól. A liga a békéért dolgozik az emberiség érdekében.“

Lengyelországban egyre nagyobb arányokat ölt az antiszemita mozgalom, amely ellen a zsidóság belső szervezkedéssel védekezik. Nagy tömegek készülnek kivándorlásra.

A londoni Timesban Lord Lammington felveti az eszmét, mely nem egészen új, hogy keresni kell Palesztinán kívül is kiülődzött zsidók telepítésére alkalmas területeket, az angol imperiumon belül.

Londonban a Bné Brit köreiben erős mozgalom indult professzor Bentwich vezetése alatt a jeruzsálemi Héber Egyetem érdekében. Elhatározták, hogy legalább 10.000 tagot szereznek a Héber Egyetem baráti körének Angliában.

Vilnában 54 zsidó hallgatót zártak ki az egyetemről, mert nem akartak helyetfoglalni a most már hivatalosan kijelölt gettó-padokon.

Hora az új kolónián, a sátrak előtt

Professzor Krausz Sámuel, a bécsi rabbiképző rektora legutóbbi palesztinai tartózkodása alkalmából vendég-előadást tartott a jeruzsálemi héber egyetemen „Rómaiak Palesztinában“ címmel.

Toscanini 70. születésnapja alkalmából nagy ünnepségeket rendezett a palesztinai zsidóság.

Thomas Mann zürichi előadásának bevezetéséül a zsidókérdéssel foglalkozott, kifejtette, mit jelentett a zsidóság mindenütt a kulturának, milyen támasza az alkotó művészeknek. „Az antiszemitizmus nem egyéb, mint értéktelen embereknek gögje, akik értéktelenségüknek tudatában azzal az egy fölényel akarnak gögösködni, hogy nem zsidók.“

Új múzeum épül a Scopus-hegyen, a Héber Egyetem területén, egy délafrikai zsidónak 45.000 font hagyatékából.

Petach Tikva, amely 25.000 lakost számlál, városi rangra emelkedett.

D. Werner Senatort a jeruzsálemi Héber Egyetem főtitkárává nevezték ki.

Newyorkban „héber hét“ volt proklamálva, amelyen a héber szövetség céljaira 15.000 dollárt gyűjtöttek.

Párisból báró Rothschild rádióüzenetet küldött Amerikába a zsidó segítőalap érdekében.

A londoni „Council for German Jewry“ félmillió fontot szavazott meg a német zsidók segítségére, ebből 171.000 fontot a Palesztinában települőknek juttatnak.

FLEISCHER LIPÓT: A ZSIDÓK KÖZOKTATÁSÜGYI TÖRVÉNYEIRŐL

I.

Régente csupán a hivatásos pedagógusok foglalkoztak a tanítás és a nevelés problémáival. A szülők csak annyit tudtak, hogy szeptemberre a gyermekeket kissé ki kell ruházni, el kell őket látni a szükséges könyvekkel és taneszközökkel s be kell őket iratni az iskolába. A többi ügyszólván magától ment. A gyermek jól-rosszul tanult, kitaposott utakon haladt, míg révbe nem jutott. Nagyobb gondokat csupán a fiúknál a katonáskodás és az önállósítás, a leányoknál pedig a férjhezadás okozott a szülőknek. De hogy 6—16 éves gyermekekről úgy nyilatkoztak volna a szülők, hogy *nem bírnak velük*, vagy hogy *nem tudják, mily álláspontra helyezkedjenek velük szemben* — amint azt ma elég gyakran halljuk — a régi időkben nem nagyon fordult elő.

A mai viszonyok közepette ennélfogva *igen tanácsos, hogy a szülők is foglalkozzanak pedagógiával*, hogy ily módon útbaigazításokat kapjanak gyermekük nevelésében és így érdekes lesz miegymást megtudni a régi idők oktatásügyéről is. De eltekintve a gyakorlati haszontól, zsidó kultúrhistoriai szempontból is érdekelhet hennünket a régi zsidó oktatásügy.

*

Mindennek előtte megállapíthatjuk, hogy *a mai kultúrnépek között alig akad még egy, amelynek oktatásügyi törvényei oly nagy multra tekintenének vissza, mint a zsidó népnek oktatásügyi törvényei*. A zsidó közoktatásügy legsarkalatosabb törvényei már a Tórában vannak lefektetve. Ezek mózesi törvények tehát és *így körülbelül 3200 évesek*. Az évszázadok során e törvények folyton bővültek, mert az élet új és új problémákat vetett a felszínre; ezeket mind a régi törvényekből kimagyarázva, kikövetkeztetve, a régi zsidó szellemben oldották meg. Így a zsidó közoktatásügyi törvények egyre fejlődtek, bővültek, míg azokat körülbelül 500-ban a *Talmud* írásba rögzítette. Később aztán *Maimonidesz* összeszedte a Talmudban szétszórt közoktatásügyi törvényeket és azokat rendszerbe fogva elhelyezte az ő nagy törvénykodexébe.

Amidőn most a zsidó oktatásügyi törvényeket ösmer tetni fogom és ezeknek egyik-másik paragrafusát összeve tem a mai európai oktatásügyi törvényekkel, úgy Maimonidesznek nagy törvénykönyvét fogom alapul venni.

Maimonidesz 800 év előtt született, nagy kodexét körülbelül 750 év előtt zárta le. Így *a zsidó oktatásügyi törvények legújabbja is immár 750 éves*.

*

Minden nép közoktatásügye valamely vezetőeszme szolgálatában áll. A régi görögöknél *ideálisan szép* volt e vezérgondolat. Más népeknél a *hősiesség*. Amidőn később a kereszténység eszméje dominált Európában, a *vallás* lett a középpont. A francia forradalom után főképp az *egyenlőség, testvériesség* és *szabadság* állottak a tanítás centrumában. Ma némely népeknél a *túlzott sovinizmus*, másoknál a *túlzott internacionálizmus* az a tengely, amely körül az egész tanügy forog. A zsidóknál a *Tóra* volt a tanítás főanyaga, a vezető eszmék pedig a Tórában lefektetett eszmék voltak. *A Tóra a zsidó államnak törvénykönyve*, amely magában foglalja mindama törvényeket, amelyekre egy, a saját országában lakó, független népnek szüksége van. A Tórában meg vannak adva a zsidó népnek alkotmányjogi, büntetőjogi, tan- és hadkötelezettségi, közigazgatási, kereskedelemügyi, agrárügyi, szociális, etikai, egészségügyi és

természetesen vallási alaptörvényei, amelyeknek részleteit és bővebb magyarázatait a Talmud foglalja magában. Mind ezen törvényeknek *vezéreszméje: az igazság, a jóság és az erkölcsösség*. Ezek az eszmék képezik tehát a zsidónál a tanítás és a tanulás gerincét.

A zsidónál ennélfogva a *tanulás* a zsidó nép törvényeinek tanulását jelenti, amit rövidesen úgy fejeznek ki, hogy tanulják a Tórát. Ezen művelődés nagyon különböző területekre ágazik széjjel, fölötte változatos és korántsem mondható egyoldalúnak. A tanulás abszolút gyakorlati célt szolgált: hogy a zsidó nép ismerje saját törvényeit, mert csak ily módon rendezheti be életét ezeknek megfelelően.

Az említett, eléggé változatos és dús anyagon kívül eső tudományok is bekerültek a zsidó tanházakba, de csak közvetve. Például az ujhold idejének pontos megállapítása végett — aminek alapján az ünnepek időpontját határozták meg — nagy jártasságra volt szükség a *csillagászatban és az ezzel kapcsolatos matematikában*. Egyes agrártörvényekkel kapcsolatban, *növényteni* ismeretekre volt szükség. Az egészségügyi törvények viszont az *orvosi* szakba vágó tudást igényeltek. Éróvin traktátusán lehetetlen *geometriai* ismeretek nélkül átvergődni. Nagy helyet foglal el a *kereskedelmi* törvények terén az *áruisme* is.

A középpont azonban mindig a Tóra. Bármily távoleső, tudományos területre kalandozik is el az előadás: mondjuk a matematika, áruisme vagy a jogtudományok terén: mindig a Tóra valamelyik törvényéből indul ki és a végén mindig oda jut vissza.

Ez tehát egy egészen sajátos tanítási, illetőleg tanulási módszer, amely teljesen elüt a mai ismert tanítási módszerektől. Utóbbiaknál ugyanis a különféle tantárgyak nem egy *középpontból* indulnak ki, hanem külön-külön, egymással *párhuzamosan* haladnak.

A modernebb pedagógusok is hangoztatják, hogy a tanításban lehetőleg meg kell valósítani a *koncentrációt*, vagyis hogy a napi tanítás egy pont körül koncentrálódjék. Pld. amidőn a földrajzórán Franciaországot tanítják, ugyanakkor a történelemórán ugyanezen országra vonatkozó eseményről adjon elő a történelem tanára is, a számtantanár pedig szintén Franciaországra vonatkozó statisztikai számokkal operáljon. De ez még az elemi oktatásban sem vihető rendszeresen keresztül, még kevésbé a középiskolákban. De annál tökéletesebben érvényesül ez az elv a zsidó tanítási módszer mellett, ahol az egész tanítási anyag a zsidó törvények, a Tóra körül koncentrálódik.

És mivel az *összes zsidó törvények alapját a jóság, az igazság és az erkölcsösség teszi*, azért az egész tanulás úgy szólván magasabb, etikai sőt szent jelleget nyer. A tanításhoz és tanuláshoz a zsidó oly lelkiemelkedettséggel, oly áhítattal fog, mint az imához. Ép azért egy ilyen tanház — a zsidó törvény szerint — a templomnál is szentebb. A tanítás és a tanulás szent művelet, mert szent célt szolgál. Útmutatást nyújt arra nézve, hogy miképp kell oly életet folytatnunk, amely józan, jó, igazságos és erkölcsös, amely tulajdonságoknak az isteni tökéletesség a mintaképe.

II.

Áttérve a részletekre, megjegyzem, hogy Maimonidesz törvénykönyvében a közoktatásügyi törvények hét szakaszt és ezek összesen 82 kisebb nagyobb paragrafust foglalnak magukban. Valamennyi fölötte érdekes és méltó volna az ismertetésre, de csak a legjellemzőbbeket fogjuk kiragadni.

A legelső és egyuttal a legfontosabb paragrafus a kö-

vetkező: „Minden apa köteles a gyermekét a Tórára tanítani vagy taníttatni.” Itt van kimondva minden tanügy legfontosabb törvénye: az *általános tankötelezettség*.

A zsidóság örökké büszke lehet ezen, Mózes idejéből származó törvényre.

Voltak az ókorban is művelt, sőt magas kultúrájú népek, de ezeknél csupán a kiváltságos kasztok tanultak és tanulhattak, a nagy tömegek előtt azonban el voltak zárva a művelődés csarnokának kapui. Ugyanabban az időben viszont a zsidó törvény minden zsidóra nézve *kötelezővé* teszi a tanulást! A legutolsó század civilizációjának nagy vívmánya, hogy a világ kultúrnépei törvénybe iktatták az általános tankötelezettséget. Poroszország volt az első ezen államok közt, amely 1845-ben, Bulgária pedig az utolsó, amely 1892-ben hozta ezen fontos törvényt. *A zsidók ennélfogva Poroszországot is csekély 3117 évvel előzték meg. Nem csoda tehát, hogy a zsidók közt már rég nem található analfabéta és hogy a zsidó ifjúság az egyetemekre törekszik. Hiszen a zsidó immár 3208 év óta tanulni köteles!*

*

A legtöbb európai államban 3—5 éves korban kezdődik az óvodakötelezettség és 6—7 éves korban az iskolakötelezettség. A zsidó korábban kezdi. Erre nézve a zsidó törvény így szól: „*Amint a gyermek beszélni kezd, apja köteles őt a következő bibliai mondatra tanítani: A Tóra, amelyet Mózes meghagyott nekünk, az a zsidóság egész gyülekezetének öröksége! Tanítsa őt továbbá a S'ma Jisráélra és lassan-lassan egyéb bibliai mondatokra, míg el nem éri a 6-ik vagy 7-ik évét. Hat- vagy hétéves korában — aszerint, ahogy fejlettsége engedi — vezesse őt apja az iskolába.*”

Érdekes, hogy a mai napig sem egységesek e tekintetben az európai államok közoktatásügyi törvényei. Vannak, amelyek csak a 7-ik év betöltése után engedik az iskolába való beiratást (Franciaország, Románia) és vannak, amelyek már a 6-ik éveseket is kötelezik az iskoláztatásra (Németország és Magyarország). A zsidó törvény álláspontja a leghelyesebb, amely szabad választást enged a gyermek fejlettsége alapján s a döntést nem köti formalitásokhoz.

*

Még inkább üt el a zsidó törvény az összes modern államok törvényeitől azon határidő megállapításában, amidőn a tankötelezettség *megszűnik*. Az összes kulturállamokban a tankötelezettség legfeljebb a gyermek 16. évéig tart.

A zsidó törvény ezzel szemben így szól: „Minden zsidó köteles a Tant tanulni: legyen az szegény, vagy gazdag, fiatal, vagy elgyengült aggastyán, egészséges, vagy fájdalmakkal sujtott, sőt a koldus is, aki ajtóról ajtóra jár s van felelősége és vannak gyermekei, akiket el kell tartania, még az is köteles egy bizonyos időt nappal és egy bizonyos időt este a tanulásnak szentelni. *Ś meddig tart a tanulás kötelezettsége? Az ember haláláig! Mert aki nem tanul: felejt.*”

De ne gondolja senki, hogy ez a törvény csupán a papíron van meg. Mert valóban *ezren és tízezren, sőt száz-
ezren vannak, akik e törvénynek még ma is eleget tesznek: kereskedők, iparosok, tisztviselők, akik nem fekszenek le, amíg a napi penzumukat le nem tanulták.* Ezekből válnak aztán azok a kedves, okos, öreg bácsik, akik legkésőbbi aggkorukig is megtartják szellemi frissességüket, mert az állandó tanulás nem engedi, hogy agyukban renyheség álljon elő. És mily pompás hatással van a gyerekekre az a tény, hogy az apa is tanul! Ily házakban sokkal kevesebb baj van a gyermekek tanulásával. A gyermek már csupán *utánzásból* is tanul. Természetesnek tekinti a tanulást, mert látja, hogy apja is állandóan tanul. De ezenfelül ily gyermek többre is becsüli a tudományt, mivelhogy látja, hogy apja, ki nálánál sokkal idősebb, nem fél a szekundától és mégis tanul.

(Vége következik)

DR SIMON BERNFELD

Az átfogó tudású férfiú, a zsidó történelem, történelmi filozófia és bibliai kutatás szakavatott tudósa és írója ma 77 éves. Még a „maszkilok“ élgárdájával került Galiciából nyugatra, ami akkor Berlint jelentett. Itt él mind a mai napig, amikor már mind elhagyta Berlint is — és magára hagyatva — őt is. Ritka jelenség a zsidó művelődés ho-

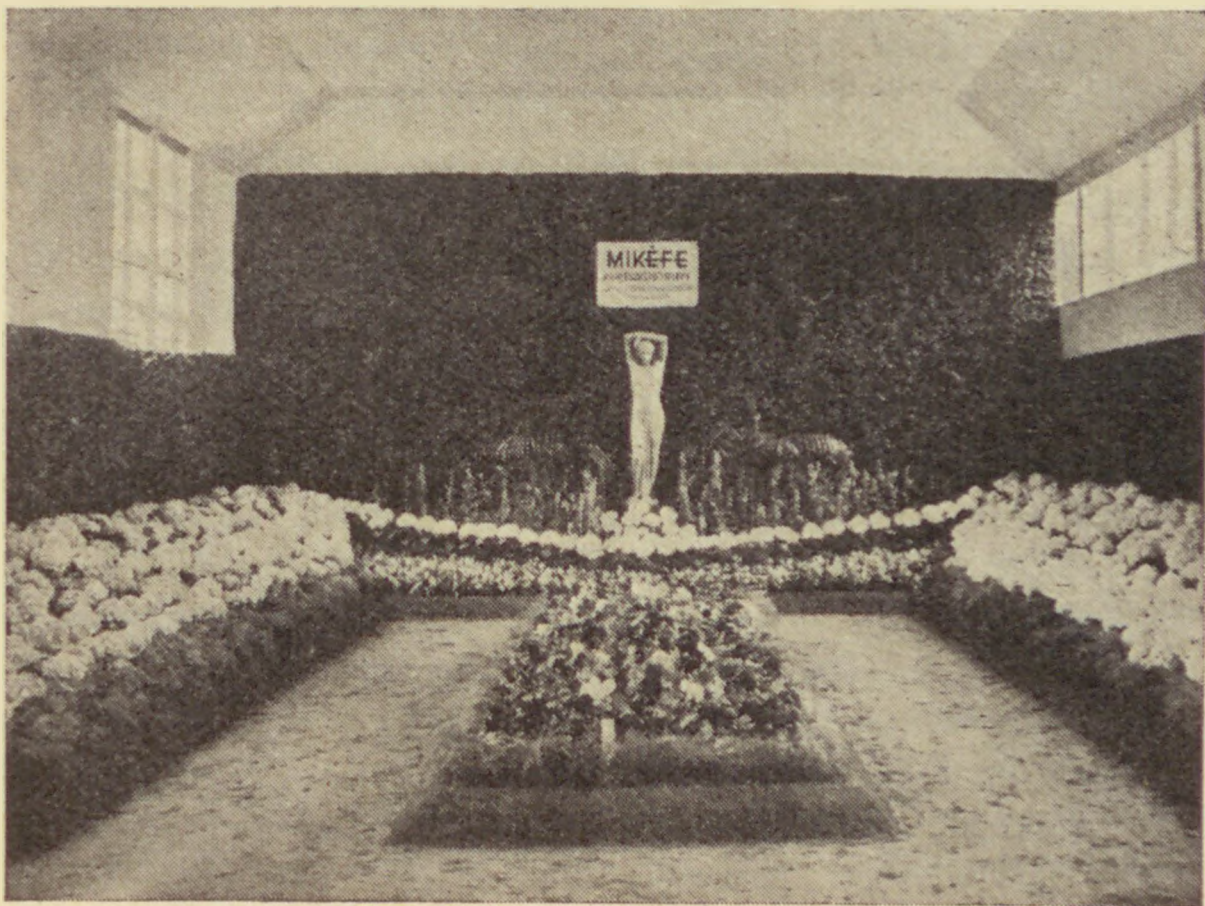

rizontján. Húsz éves korában ír először a „*Hámaggid*“-ban a nürnbergi zsidó-üldözésekről, 26 éves korában főrabbi Szófiában, egy évre rá jelent meg a „*He-ászif*“-ban nagy munkája *Abraham Ibn Ezráról*. Két évtizeddel ezelőtt még a legolvasottabb író, ma sokan azt sem tudják, él-e még, pedig amióta csak letelepedett Berlinben, ahonnan szakadatlanul sugározta szerte rengeteg tudását, ma is, szemvilágától megfosztva, könnyen gördülő, ragyogó héber nyelven diktálja mindig tartalmas műveit. Alapvető műve a „*Dá'ath Elokim*“, az egész zsidó vallásfilozófiát felölelő történelme. „*Széfer há-d'mā'oth*“-ban (*A Könnyek Könyve*) a zsidó-üldözések krónikáját írta meg. Mellékesen az egész Szentírást is lefordította németre. Történelmi művek egész sorát írta német nyelven. Több szakmáról írt az orosznyelvű és a németnyelvű zsidó enciklopédiákba. Néhány évig a berlini „*Börsen Kurir*“ vezércikkeit írta.

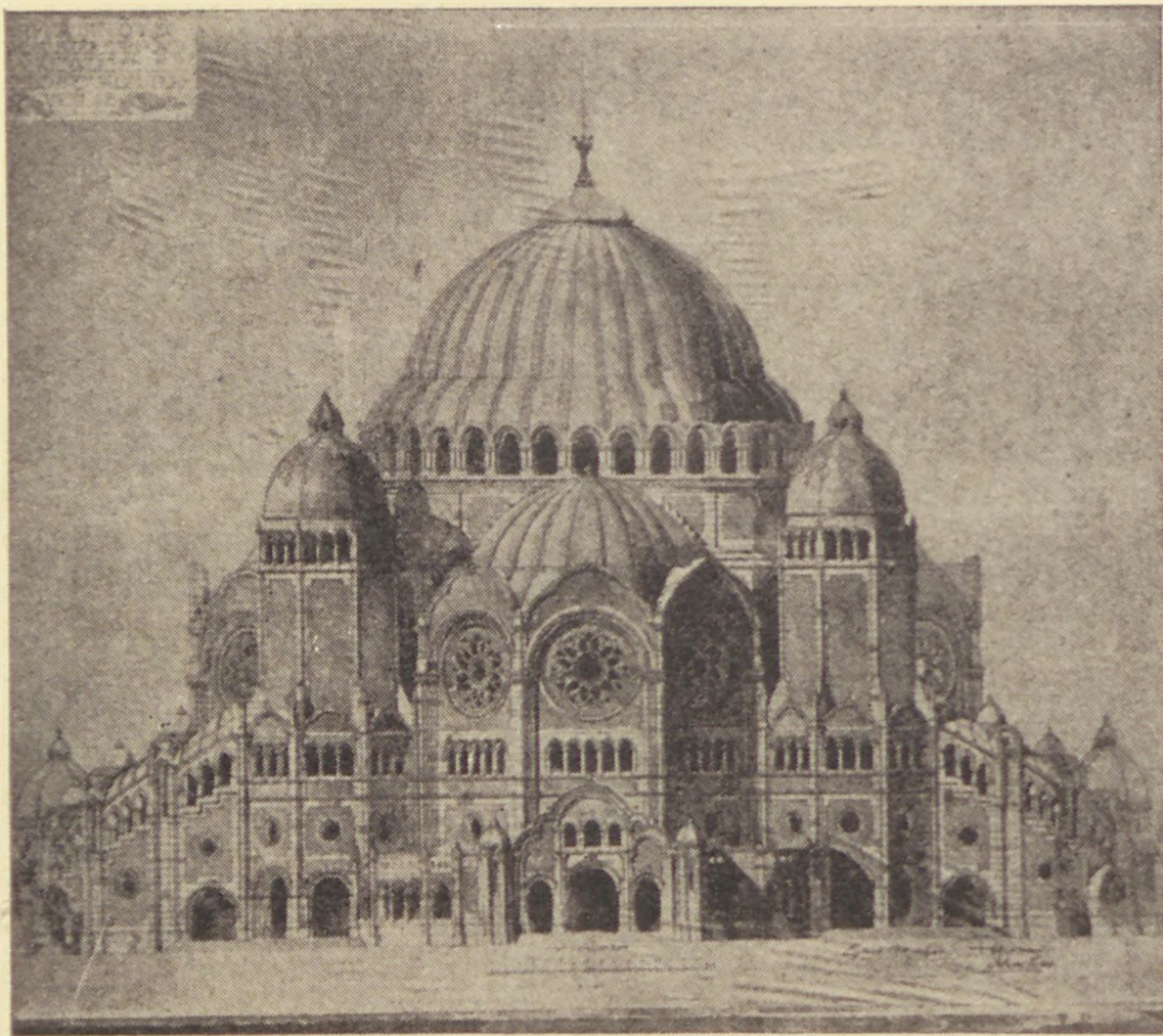
Félévszázados korszakot hidal át *Dr. Bernfeld Simon*, ki a héber irodalmat sok tudással s gondolattal gyarapította.

Csak tanítani és felvilágosítani akart mindig, de nem kardoskodott tételeiért. Kivételesen csak a Tóra-magyarázat terén volt hajthatatlan, a legnagyobb szélsőségig. Itt a nagy Tóra-tudós ütközött ki belőle elannyira, hogy még az óvatos *Bialik* sem átalotta, hogy *Bernfeld* Szentírás Bevezetőjét („*Mávo l'khithvé há-kodes*“) a forrásmunkák közé felvegye.

Habermann

A Mikéfe kertészképzőtelep virágkiállítása

Pollák M. pályanyertes lipótvárosi templomterve

POLLÁK MANÓ

A hazai építészmérnöki kar közbecsült nesztora halt meg 84 éves korában. Gyermekkorában Szucsányban Bacher Simon volt a tanítója, később Győrben tanult és több németországi műegyetemen, majd Zürichben és Párisban végezte tanulmányait. Munkácsy Mihály barátjának fogadta és a kitűnően rajzoló, fiatal mérnököt többfelé ajánlotta. 1884-ben tért haza és előkelő építészeti irodát nyitott. Ő építette Wahrmannék tököli és báró Kohner Adolf szász-bereki kastélyát, a pöstyéni fürdőépületet, valamint a kereskedelmi utazók Jókai-utcai székházát, de ő építette az első budapesti mozit is, az azóta megszűnt Apolló-mozgót. Mikor a kilencvenes években a pesti izr. hitközség a Lipótvárosban új, monumentális templomot akart építeni, az ő és tanítványának, Scheer építésznek az akkori kor pompázó stílusában megtervezett pályaműve a kitüntetettek közt volt. (A tervek az Orsz. Zsidó Múzeumban láthatók.) Akkor kezdett behatóbban a zsinagógaépítészet kérdéseivel foglalkozni és mikor 80. születésnapjára megkapta Krautheimer híres könyvét a zsidó templomokról és a Zsidó Múzeumban meglátta a magyarországi zsinagógáknak ott összegyűjtött képeit, az ősz pátriárka fiatalos hévvel és lelkesedéssel elhatározta, hogy művészi kiállítású, nagy munkát ad ki a magyar templomépítészet stílusfejlődéséről. Azóta lankadatlan buzgalommal dolgozott e terv keresztülvitelén, levelezgetett, utazgatott, hogy a helyszínen készítsen felvételeket, rajzokat. Felejthetetlen lesz előttem, mikor az öreg úr még három évvel ezelőtt személyesen ellátogatott hozzánk Kismartonba és ifjakat megszégyenítő frissességgel járta be vonaton, kocsin, autóbuzson a Burgenland híres községeit, miután előbb Grünwald kollégával együtt járt már Rohoncon, Kőszegen, Lovasberényben, Várpalotán — mindenhol, ahol érdekes tapasztalatokat gyűjthetett. A készülő díszműnek anyaga — úgy tudom — legnagyobb részében együtt van, a szöveg is majdnem kész — csak kiadóra vár, hogy megjelenhessen és emlékéit hirdesse egy művészi lelkületű, örökké munkás, buzgó, lelkes zsidónak — milyennek dr. Kiss Arnold vezető főrabbi végtisztességén jellemezte. A *Múlt és Jövő*, amelynek Pollák Manó munkatársa volt, kegyeletes tisztelettel örökíti meg nevét.

Dr. Fürst Aladár

TAGFELVÉTEL A PESTI CHEVRA KADISÁBAN

Valahányszor a pesti Szentegylet kitárja kapuit, hogy új tagokat fogadjon be abba a munkaközösségbe, melynek alapja a tiszta zsidó humanizmus és fennkölt emberszeretet, mindig ünnepnek érzi a pesti zsidóság és egyre szélesebb körök jelentkeznek az önkéntes áldozásra a Chevra Kadisa oltárán. Nem szükséges a jelentkezésre huzdítani, nem kellene felhívó plakátok, invitáló propaganda-írások, mindennél szebben beszélnek azok az intézmények, amelyek annyi évtized óta teljesítik magasztos hivatásukat. Mindenki ismeri ezeknek az intézményeknek a működését. Hiszen alig van valaki, aki az „igaz jótevésnek” valamelyik formájában ne kapcsolódott volna be a Szentegylet sokoldalú tevékenységébe.

1932 óta nem volt a pesti Chevra Kadisában tagfelvétel. Egyre a „jobb idők” beköszöntését várták, amikor fokozottabb áldozatkészség nyilvánulhat majd meg a felvételt keresők soraiban. Közben annyira növekedett a bekíváncozóknak száma, hogy a felvételt már tovább halasztani nem lehetett. A rossz viszonyok ellenére megható módon nyilatkozik meg a zsidóság szeretete és ragaszkodása a Chevra iránt. Mindenki érzi, hogy nem szabad zsidónak kimaradnia ott, ahol a tradicionális jótevésnek annyiféle változatát gyakorolják. Mindenkinek részt kell vennie a közös munkában. Ha nehezek a viszonyok, annál inkább. Ha súlyos a helyzet, annál fokozottabban. A régi héber közmondás kell, hogy átmenjen a köztudatba: „Im ló áchsáv, émátáj?” — „Ha nem most, ugyan mikor?”

Minél súlyosabb a helyzet, annál nagyobb feladatokat kell teljesítenie a Chevra Kadisa humánus intézményeinek. Éppen a nehéz viszonyokból kifolyólag alakult ki az az állapot, hogy a pesti Chevra Kadisának több mint 2000 ingyenes temetést kell évente végeznie és a legtöbb esetben még az elköltözött hozzátartozóit is támogatni. 12.000 karton tartja számon azoknak neveit, akiket a Szentegylet támogatásban részesít. És akiknek a „szíve bezárul” az ilyen működéssel szemben, az látogasson el egy délelőtt a pesti Szentegylet irodájába, ahol szívszaggató képek fognak eléje tárulni, a zsidó nyomor képei. Elesettek, vakok, aggok, betegek kérnek felvételt a Chevra intézményeibe, közöttük olyanok is, akik valaha maguk is áldozatkész jótevők voltak — és mindezeknek a sorsa függ azoktól a felvételektől, melyek az új tagok ezreit kell, hogy belekapcsolják a segítő, gyógyító és gyámolító munkába, melyet a szeretetnek ebben a központjában annyi jósággal és odaadással végeznek.

Minden egyes jelentkező új tag részesévé válik ennek a munkának és részesévé az áldásoknak, melyeket a megsegítettek küldenek jótevőiknek.

STERN SAMUNÉ

Kegyességnek nesz-
telen és halk lépteivel
járt közöttünk. Lelkében
lobogott az Ésesz Chájl
kötelességtudatának láng-
ja, hozta hazulról a hitet,
hozta, őrizte és megőrizte
az őszinte meggyőződés
és fenséges küldetés tö-
retlenségében. Mélységes
kultúrája, széles, nagy
műveltsége, életének ne-
mes stílusa megkapó össz-
hangban találkozott a zsi-
dó asszony biblikus ékes-

ségével. Ezek az ékességek nem vakítanak külső fény-
nek csillogásában, de melengetik a szíveket, és világí-
tanak az alázatosságnak és jóságnak jámbor útjain.
Ezt az utat járta Stern Samuné, — emlékezetét áldó
áldással őrzi családja mellett a nagy zsidó gyülekezet
egyeteme. Példaadás és tanuságtétel volt az élete, ez az
életpélda fenkölt tanulságként fénylik elkövetkezendő
nemzedékek számára. Nagy és kivételes lelkek —
finom lényüknek Istenkereső sugallatában — a mu-
landóság határmesgyéin túl szárnyalnak, musica sacra
kíséri el nem múló érdemek el nem múló emlékezeté-
nek jobb világába léptüknek nyomait. Ime, egy Nővé-
rünk, aki embersorsot megértő bölcselmében, ahogy a
Pásztorkirály dalolja, ajándokkal sietett az Úrnak pit-
varába. Egy Asszony, aki szívét mutatta fel Istennek
házában: kezemunkájával diszesítette nagytemplo-
munk Óraunját, Ómedjét, Tóráit, odalehelte áhitatos
lelkének csókjait, dolgos két kezének műremeklését
az imádság és igehirdetés szentségeire. És fogadta alá-
zatos lelkének áhitatos, boldog örömeiben első Szeli-
chószunk napján áldó imádságnak áldását, — ez az ál-
dás vitte tiszta lelkét az utolsó Sömának szárnyán
Örök Bíránk elé, el nem múló emlékezetnek dicsősé-
ges fénykoszorújába...

Egész Izrael könnye csordult, siratva a zsidóság
nagy halottját; egyetemes gyásznak bensősége oszto-
zik Stern Samu, a Pesti Izraelita Hitközség és az Or-
szágos Iroda elnökének, valamint családjának meg-
illetődött mély fájdalomában. Elment közülünk egy
Asszony, aki szívnek, léleknek ihletett spontánságá-
ban úgy tett-vett e földi téreken, mint aki tudja, hogy
vannak dolgok, amelyeknek „nincsen kiszabott mér-
tékük“, aki tudja, hogy vannak dolgok, amelyeknek
„tőkéje megmarad velünk a jövőnek világában...“
Évekkel ezelőtt a Szentföldnek rögeit csókolta a
Nagyasszony. Milyen tűzben csillogott a szeme, ami-
kor szent munkájának befejező öltéseit öltve, alig egy
esztendeje Rachel sírjáról, Émek napsugaráról, Gene-
zareth tavának kékségéről beszélt nekem. Öröködjék
nemes, tiszta lelkének üdvössége fölött Cijónnak és
Jerusolájimnak üdve és békessége örökkön örökké...

DR. HAJDU MIKLÓS

KRÓNKA ÉS SZEMLE

PETERDI ANDOR: ÚTRAVALÓ KÍVÁNSÁG

(Patai József palesztinai útjára)

1937

*Most újra elmegy, oda, ahova
én álmaimban járok éjszaka,
Csak néhány nap és felragyog a part,
mely minden zsidót szívvel fogva tart.
Csak néhány nap... s ott jársz majd boldogan,
hol nem vagy idegen és hontalan,
de én, ki itt maradtam, most magam helyett
utánad szélnek ereszttem a lelkemet...*

*Ha visszajössz majd, boldog, hű barát,
hozzál magaddal kis vigasztalást,
hogy megnyugodjak, míg egyszer veled
mégis csak járhatom Jeruzsálemet.
Hozzál kis fénysugárt, kis illatot:
tudjam, hogy a mező ott mint ragyog,
Hozzál egy lombot, mely rügyet fakaszt,
hogy érezzem az ottani tavaszt,
hozd a kenyerét s a patakja vizét,
érezzem a szent föld életizét.
És hozd az éj kis bogarát nekem,
hogy zümmögjön és ringasson estelen;
higgyem, hogy ott vagyok, lágyan simogat
a szél a kvucák tájain, a hold alatt...*

*Eredj és ne feledd, hogy várlak nagyon itt,
És hozd nekem ezt a kisvilágnyi valamit.*

A MULT ÉS JÖVŐ SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA.

A Palesztinából márciusban érkezett nyugtalanító hírek
miatt szokottnál kisebb csoport vett ezuttal részt a Mult és
Jövő tavaszi szentföldi társasutazásában, mely ennek foly-
tán intimebb, bensőségebb keretek között folyt le. Pa-
lesztinában mindenütt megkülönböztetett szeretettel fogad-
ták a csoportot, mely csakhamar meggyőződhetett a ter-
jesztett hírek túlzottságáról. Egyetlen incidens sem zavarta
a társaság útját, pedig bejárták nemcsak a régi és új zsidó
nevezetes helyeket, hanem érintették Nazaretet, Bethlehe-
met, valamint számos tiszta arab vidéket, megfürdöttek a
Genezáreth tavában, Tiberiásban és a Holttengerben. Szom-
baton külön istentiszteletet tartottak Jeruzsálemben a Pa-
naszfalnál, hol Mayer Simon budapesti gyáros előimádko-
zott és dr. Kallós Henrik kormányfőtanácsos, a győri hit-

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
l e g o l c s ó b b a n

ANTIART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegyszítő és kélmefestő

Gyár és központ :
VIII., Baross-utca 85
Telefon : 1-302-37

községi és községkerületi elnök évfordulói kadist mondott. Emelkedett hangulatban folyt le már a tengeri út is. Dr. Patai József első előadása után dr. Hoffmann, a magyar származású frankfurti főrabbi fejtegette a Szentföld és a zsidó vallás kapcsolatait, felszólaltak dr. Szilágyi Zoltán kassai ügyvéd, a B. B. elnöke, dr. Cierer kassai orvos és Kovács József kispesti fatermelő, aki ezúttal *harmadszor vett részt a Mult és Jövő szentföldi társasutazásában.* A csoportot kivételesen *soronkívül* engedték le a hajóról, csak dr. Patai jelent meg a nevében a vizsgálóbizottság előtt és így a korareggeli órákban már ott lehettek a Karmel-hegyen, a gyönyörű új *Teltsch*-hotelben, amely valóságos magaslati szanatórium. A kikötőben dr. Patai Rafael, a jeruzsálemi Egyetem ösztöndíjas kutató tagja és a Keren Kajemeth megbízottjai fogadták a csoportot. Tel-Avivban Avigdor *Haméiri* üdvözölte a társaságot, melynek nevében dr. Kallós kormányfőtanácsos köszöntötte a nagy héber költőt, aki elkísérte a csoportot a judeai kolóniákba is. Az új telavivi kikötőben dr. Ernst főmérnök nyújtott szakszerű magyarázatokat. A múzeumban dr. Karl Schwarz igazgató fogadta meleg üdvözlő szavakkal a csoportot. Este a „*Habima*“-nak „Nehéz dolog zsidónak lenni“ című nagyszerű humoros darabját tekintették meg. Jeruzsálemben, a társaság tiszteletére a *Goldsmid House* dísztermében rendezett estén dr. Klein Sámuel, egyetemi tanár méltatta dr. Patai József működését a kapcsolatok szempontjából, melyket Palesztina újjáépítésével teremt. Majd élesen elítélte az újonnan felmerült kantonálási tervet, mely ellentétben áll a zsidóságnak Palesztinához fűződő ősi jogával. Az „Ólé Hungária“ nevében dr. Szamecz orvos, Koch és Tikva mérnökök üdvözölték a csoportot. A társaság hölgytagjai tiszteletére a *WIZO* külön fogadó-estéket rendezett, úgy Tel-Avivban, mint Jeruzsálemben. Dr. Kallós Henrikné, Kovács Józsefné, Nadler Fülöpné, dr. Ciererné, dr. Patainé, Müller Jakabné, Schneeweiss Jenőné vettek részt a csoportból a *WIZO* kérdéseinek megbeszélésében, melyet dr. Halpernné, dr. Thonné, dr. Kurt *Blumenfeld*né és dr. Nadja Stein vezettek. Szücs József, Müller László, Nadler György, Patai Gusztáv, Braun Lily és főkép Wälder Dezső, a M. C. Sz. intézőbizottságának tagja, az ifjúsági alakulatokat tanulmányozták. Seidner Miksa földbirtokos a mezőgazdasági fejlődés lehetőségeit figyelte. A *Bezaelben* Narkis igazgató és Budkó festőművész fogadták a társaságot. A *Keren-Kajemeth-palotában* és a *Herzl-múzeumban* dr. Lévy nyújtott értékes magyarázatokat. dr. Ciererek örömmel látták viszont a KKL „Gyermek-könyvében“ gyermekük fényképét. Az utolsó vacsorán a társaság melegen vett búcsút dr. Patai Józseftől, akinek dr. Kallós Henrik fejezte ki a csoport háláját: „*Misszió az, amit Patai József a szentföldi út rendezésével, annyi odaadó és önzetlen fáradozással teljesít. Mert csak most, hogy saját szemünkkel láttuk a lélekemelő építőmunkát a Szentföldön, győződünk meg róla, milyen elfogultsággal ítélik meg egyesek szűkebb hazánkban Palesztina kérdését. Jelszavak vannak nálunk forgalomban, melyeket csak a látottak után tudunk kellő értékre redukálni. Láttunk különböző típusú kolóniákat, mezőgazdasági alakulatokat, leányfarmokat, gyermekfalvakat, csecsemőotthonokat, iskolákat, hatalmasan fejlődő héber egyetemet, műgyetemet, van itt tér a belekapcsolódásba, kinek-kinek hajlama és meggyőződése szerint, kulturális, szociális, humanitárius, társadalmi munkába. Azzal*

a meggyőződéssel megyünk haza, hogy többet kell tennünk a Szentföldért!“

KAHÁN-FRANKL SAMU ÚJ MÉLTÓSÁGA. A magyarországi ortodoxiának egyik legértékesebb egyénisége kétségtelenül Kahán-Frankl Samu, aki az Ort. Központi Iroda elnöki tisztjét nagyszerű apósától, Frankl Adolf-tól vette át. Ritka zsidó tudományos képzettsége széleskörű világi műveltséggel párosul, ami a zsidóság minden rétege előtt szimpatikussá teszi egyéniségét. Most az a kitüntetés érte, hogy a szentföldi Kolel vezetésében is Frankl Adolf utódává választották. A napokban kapta a Kolel és Dunsinszki főrabbi aláírásával ellátott kinevezési okiratot Jeruzsálemből. Kahán-Frankl Samu működésének ezen a területén is kétségkívül csak rokonszenvet fog szerezni az általa képviselt ügynek.

A VERO Intézet volt nyelvtanára, Krausz Hilda min. eng.

INTERNÁTUSA

**ANGOL-MAGYAR
LEÁNYNEVELŐ**

Budapest, XIV. Ida-utca 3.

Telefon 2-963-13

Villanegyedben, minden típusú iskola közelében

Továbbképzés! * Nyelvek! * Zene! * Háztartás! * Sport!
Szigorúan rituális ellátás. Kérjen prospektust.

MINDEN KÜLÖN ÉRTESÍTÉS HELYETT.

STERN SAMU és leányai, DR. ELEK ENDRÉNÉ STERN IRMA, BAMBERGER GYÖRGYNÉ STERN RÓZSI mélységes gyászba borulva jelentik úgy a maguk, valamint egész rokonságuk nevében, hogy a legjobb feleség, a legjobb anya, a szerető nagyanya és hűséges rokon,

STERN SAMUNÉ

SZÜL. REISZ LEOPOLDINA

hosszas szenvedés után, ez év május 5-én, szerdán délben Budapesten elhunyt.

Szeretet és jámborság volt élete; szenvedő szívének jóságával szenvedést enyhített s áhitatának jámbor munkájával Isten dicsőségét szolgálta. Családi körünkre fényt és meleget árasztott: emlékének örökmécsese olthatatlanul ég szívében tovább.

Drága halottunknak pénteken, ez év május 7-én, délután 2 órakor adtuk meg a végső tisztességet dohányutcai templomunk udvarán (VII., Wesselényi-u. 5) és onnan kísértük a rákoskeresztúri izr. temetőbe. Budapest, 1937 május hó.

DR. ELEK ENDRE
BAMBERGER GYÖRGY
vejei

ELEK MÁRIA
ELEK ANDRÁS
BAMBERGER LIDIA

LÓB ERNŐNÉ szül. ENGL ELZA
nővére

unokái
LÓB ERNŐ
sógora

ELEK DEZSŐNÉ szül. GROSZMANN ANNA
sógornője

LEBEGJEN ÁLDÁS ÉS BÉKE EMLÉKE FÖLÖTT!

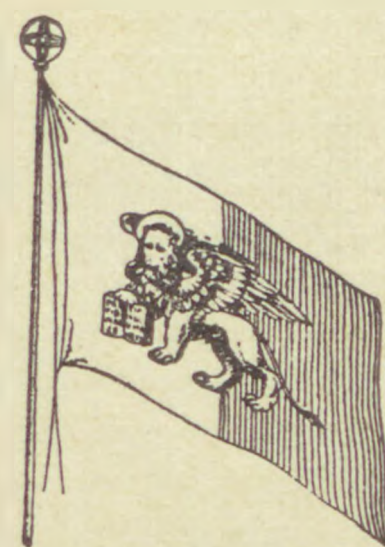
KECSKEMÉTI VILMOS. Legutóbbi számunkban megemlékeztünk a kiváló zsidó publicista hirtelen haláláról. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. Akik ott álltak Kecskeméti Vilmos koporsója mellett, megilletődve hallották a gyászbeszédék sirató strófáiból szinte refrénként felfelhangzó szavakat az elhunyt harcos becsületességéről, becsületes lelkéről, becsületes meggyőződéséről és becsületes helytállásáról mindazért, amiben becsületes szívvel hitt. Nem volt cionista, de úgy érezte, hogy a Palesztina-építésbe való belekapcsolódás a magyar zsidóságnak becsületbeli ügye és az abból való kimaradása a magyar zsidóság presztízsének csökkentését jelenti. Amikor a „Zsidó Életet” megindította, szinte hétről-hétre beszámolt a palesztinai eseményekről, távol minden propagandisztikus szándéktól, egyszerűen becsületességből, mert a palesztinai fejlődést minden zsidónak ismernie kell. Erec Jisrael újjászületését örömmel kell kísérni mindenkinek, aki Izrael közösségéhez tartozónak vallja magát. Mikor tavaly az arab lázadás megkísérelte az új Palesztina alapjainak megingatását, érezni lehetett, milyen féltőn együtt lüktet a „Zsidó Élet” szerkesztőjének szíve a Szentföld zsidóságának sorsával. Publicistai lelkiismeretességén átszűrve adta le a híreket, melyekkel annyi más lap válogatás és lelkifurdalás nélkül csak a „szenzáció” sikerét kereste. Kecskeméti Vilmos történeti érzékkel kihámozta a történések magvát és úgy adta át az olvasónak, hogy elkerüljön minden pánikkeltést a gyengébbeknél és minden semmibevevést a felületeseknél. Kecskeméti Vilmos becsületes komolysággal tárgyalta mindenkor a Szentföld nagy problémáit. Fia, György, aki az apa kezéből kiesett tollat felveszi, hűséggel követheti mesztérét ezen az úton.

SCHÖNFELD JÓZSEF EMLÉKEZETE. Magvetőnek, harcosnak, biblikus hittel küzdő, rendíthetetlen hitű bajvivónak el nem múló emlékezetében való ünneplésévé: az eszme apoteózisává magasztosult dr. Schönfeld Józsefnek, a Zsidó Szemle két év előtt elhunyt főszerkesztőjének síremlékavatása. Ott állottak a „tanu és figyelmeztetés emléke” körül a nagyok, a vezérek, a közkatonák, a hívők serege, az örök életbe költözött publicista barátai, tisztelői, a Zsidó Szemle nagy tábora. Jelképeességében és valóságában egyaránt felemelő: ime, Ción szerelmesének ágyát körülvevették közületeink vezetői, élükön Stern Samu, a Pesti Izr. Hitközség, Krámer Miksa, a Szentegylet elnöke, Szántó Jenő, az Országos Iroda alelnöke, Wertheimer Adolf, az Imit elnöke, a Pro Palestina képviselőjében Donáth Gyula egyetemi tanár, dr. Zahler Emil, Bánó Dénes, Beck Jenő, dr. Hajdu Miklós, Schwarcz Sándor előljárók, dr. Endrei S. Henrik igazgató-főügyész, dr. Bakonyi László főtítkár, dr. Farkas József, dr. Scheiber Lajos, Fischer Vilmos, Lieberman Manó, dr. Lányi György rabbik, dr. Reiner Imre,

Adriatica

Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából

**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**

hetenként kétszeri járatok

Ragusába és a Dalmát tengerpartra.

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

Budapest, VII, Thököly-út 2, IV., Váci ucca 4. és az összes utazási irodákban.

Korein Dezső az Orthodox Központi Iroda részéről, Sós Endre, dr. Csergő Hugóné, dr. Ballagi Ernő, dr. Kenéz-Kurländer Ede, dr. Molnár Ernő, Pintér Miksa, Raab Andor és sokan-sokan, akik valamennyien könnyeiket hozták az örök élet kertjébe. Dr. Hevesi Simon vezető főrabbi nemesen szárnyaló, klasszikus avatóbeszédének minden szava és minden gondolata hódolat volt Ción álmódójának nagyszerű munkája előtt. Dr. Miklós Gyula, a M. C. Sz. elnöke, az elhűség hajnokát, dr. Osztérn Lipót, a Pro Palestina nevében a prófétasors áldozatos harcosát ünnepelte. Szívekbe markoltak dr. Kálmán Imre, a Betárik és Schnabel László, az ifjúság szónokának szavai, végül dr. Richtmann Mózes, a zsidó megújulás Chaluca s a megdicsőült barát iránt való hűséggel tett ígéretet: a Zsidó Szemle megmarad a Te lapodnak, legyen Ción sófárja, a zsidó kötelelességteljesítés riadója, megújulásunk harcosa és hírnöke... A síremlék Irsai István, a kiváló rajzoló és tervezőművész nemesen egyszerű és lendületesen finom alkotása. Az avatás énekművészeti részét Ábrahámsohn Manó főkántor művészi kevénonban végezte.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

BOROS ÉS KOHN

Cégtulajdonos: **BOROS JÓZSEF**

SIRKŐRAKTÁRA

átköltözött a Helvétia-üzletházba

Budapest, Károly király-út 17

Telefon 1-414-92

Fiókraktár Dob-utca 2. szám, Diana-házban

FÜRST ALADÁR DR. KITÜNTETÉSE. Fürst Aladár dr.-t, a Zsidó Gimnázium tanárát abból az alkalomból, hogy ebben a tanévben tölti be 35 éves tanári szolgálatát, igazgatói címmel tüntette ki az iskolafenntartó Pesti Izraelita Hitközség elöljárósága.

AZ ÓBUDAI IZRAELITA HITKÖZSÉG választóközgyűlése a napokban *Kemény Lajos m. kir. kormányfőtanácsost* egyhangúlag hitközségi elnökké választotta.

A TELAVIVI KIKÖTŐ MEGILLÁJA. Z. Ben Jisáj megírta a zsidó kikötő építésének époszát, melyet Davidovics festőművész stílusos illusztrációkkal díszített.

ZSIDÓK A KÖZEGÉSZSÉGÜGYBEN. Ismeretterjesztő és tudományos előadásainak sorozatában dr. *Deutsch Ernő* főorvos az V. kerületi templomkörzet nagyszámú közönsége előtt alapos orvostudományi kutatások alapján világította meg a közegészségügyi fejlődést megtermékenyítő zsidó vonatkozásokat. Érdemes és kiválóan értékes előadása egészében és részleteiben méltó foglalat a zsidó orvos úttörően tudományos és áldozatosan gyakorlati munkájának. Utána dr. *Kohn Zoltán* tanár tartott kitűnő előadást az ifjúság tavaszi ünnepéről.

A HABIMAH ÚJ SZÍNHÁZÉPÜLETE befejezéshez közeledik Tel-Avivban. Belgiumból egy keresztény társaság 50.000 kilogram márványt küldött ajándékba az oszlopok számára. Egy másik brüsszeli keresztény gyár hatalmas villanycsillárokat és egyéb villanyfelszereléseket ajándékozott a Habimahnak.

KÖZÉPISKOLAI TANÁRNŐ, gyakorlott pedagógus, *előkelő családnál* elhelyezkedne *anyahelyettesnek* is. Cím a kiadóban.

A síkló-szabású férfigallér

nem drágább, mint a többi
Ma már sok ezren viselik

Próbálja ki!

Székelly Jenő
Pelsőfi Sándor-u. 9 és Váci-u. 7

SPECIÁLIS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Legszebb kidolgozásu parókák,
hajrészek hullámosított hajból,
minden fazon a legtökéletesebb
kézimunka * Mérsékelt árak

HEISZ JENŐNÉ

Budapest, VII., Király-u. 53. III. 19

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fióközlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás Quarz
Pollák Sarolta kozmetikai intézete
Andrássy-ut 32. I.

Cégem specialitásai: (házi kezelésre)

„Miracle” szőrtelenítő-
szer vagy „Miracle” sző-
kitőkenőcs

„Miracle” krém, szappan,
pouder, rouge, a kozme-
tika vivmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítvány kiképzés.

Most jelent meg!

STEFAN ZWEIG

AZ ÖRÖK LÁMPÁS

a világhírű író csodaszép MENORAH-REGÉNYE

Minden zsidó ember nagy gyönyörűséggel
olvashatja Stefan Zweig gyönyörű munkáját.

Igen szép kiállításban, egész vászonkötésben ára 4 P.

RÓZSAVÖLGYI KIADÁS.

Kapható minden könyvkereskedésben.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómeste-
rek sarkóraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Góza

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A ZSIDÓ IFJÚSÁG PROBLÉMÁIRÓL tartott a Pesti IZR. Hitközség belső erzsébetvárosi ifjúsági csoportjában dr. Deutsch Ernő kórházi főorvos előadást. Felemlítette a zsidó szülőknek azon helytelen törekvését, hogy gyermekeik mindenáron több legyen, mint o, de lehetőleg a dr. címet biztosítsa neki; ez életfontos kérdéssel kapcsolatban kiemelte az orvosi és pszichotechnikai irányítás alapján álló pályaválasztás sorsdöntő fontosságát. Megbízható statisztikai adatokkal igazolja a zsidó diákok tragikus erkölcsi és anyagi helyzetét. Rendkívül nagyfontosságúnak tartja az ifjúság kulturális és szociográfiái foglalkoztatását.

DR. WALLENSTEIN ZOLTÁN ELŐADÁSA SZOMBATHELYEN. A szombathelyi hitközség egyházi hangversenyt rendezett, melynek ünnepi előadójául dr. Wallenstein Zoltán pécsi főrabbit kérte fel. Dr. Horovitz József szombathelyi főrabbi, dr. Engel Sámuel hitközségi. Weiner Károly községkerületi, dr. Gere Zsigmond kulturális elnökök üdvözlötték az előadót, aki a vér és faj mítoszáról értekezve, bölcselmi megvilágításban mutatott rá a forradalmi, bolsevista és egyéb diktatorikus zsidóüldözések visszaéléseire. Wallenstein Zoltán dr. tiszteletére a kereskedelmi kaszinóban estélyt rendeztek.

HÁZASSÁG

Salamon Lea (Sevhes) és Berkovits Emánuel (Berchovo) házasságot kötöttek.

Reiter József téglagyáros (Caru Mare) és Kovács Margit jegyesek.

Stern Anni, Stern Sándor abbaziai főrabbi leánya és Gránitz Pietro olasz főhadnagy e napokban házasságot kötöttek.

HALÁLOZÁS

Április hóban kísérték utolsó útjára Perlstein Ábrahám miskolci lakost, aki évtizedeken át teljesített több hitközségben metszői és rabbihelyettesi funkciókat. Közismert volt vallásosságában, puritán jellemében és hivatásának pontosságában. Temetése nagy közönség jelenlétében ment végbe, hol nemcsak a helybeli hitközség — vezetőjével az élén —, hanem a szomszéd község, a hejőcsabai IZR. hitközség a főrabbi az élén, a hitközségnek nagyobb része vett részt a végtisztességén.

Dr. Friedlander Mórné sz. Glücksman Rózsika, a napokban Budapesten elhunyt. Földi maradványait Miskolcon helyezték örök nyugalomra. A megboldogult a zsidó gyermek, hitves, anya, rokon és emberbarát eszményképe volt.

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM BARÁTAinak EGYESÜLETE KÖZGYÜLÉSE. A Zsidó Gimnázium Barátainak Egyesülete most tartotta meg tizennegyedik közgyűlését. Megjelentek a gimnázium legrégebben végzett volt növendékei is, akik 1927-ben tettek a zsidó gimnáziumban érettségit. A közgyűlés ezek közül azt, akire társainak a választása esett, beválasztotta az egyesület választmányába. Évről-évre így akarja az egyesület a 10 éves érettségi találkozójukat ünneplő volt növendékek egy-egy képviselőjével a választmányt kiegészíteni, hogy lassanként a fiatalok vegyék át az idősebb generáció munkáját. Kiemelkedő pontja volt a közgyűlésnek a titkári beszámoló, amely rámutatott arra a hatalmas kulturális és szociális munkásságra, amelyet az egyesület az iskola támogatásra szoruló, szegénysorsú diákjainak, valamint a zsidó gimnázium számos intézményének érdekében állandóan kifejt.

A PANCOTAI IZR. HITKÖZSÉG február hó 28-án, vasárnap délután 6 órai kezdettel lélekemelő ünnepéggel avatta fel új Kultúrházát. A templomban Madankovici N. ezredes, a Pancotán állomásozó katonaság parancsnoka a tisztikar élén, a polgári hatóságok jelenlétében folyt le az Istentisztelet. Ezután a templomudvarban épült és gyönyörűen feldíszített Kultúrházba vonult a közönség, ahol a rom. kat. egyházi dalárda Kovács József kántor, igazgatótanító vezetésével elénekelt a Királyhímnuszt. Herzka Ár-

min hitközségi elnök megnyitójában üdvözölte a katonai és polgári hatóságok képviselőit és megkapó szavakban fejtegette a Kultúrház célját és reudeltetését. Ezután Sonnenschein Eliás kerületi rabbi avatóbeszédét tartotta meg. Schuster Tamás rom. kat. plébános és Szilágyi Sándor ref. lelkész lelkes beszédben üdvözlötték a Hitközség vezetőségét. Az estély nagy sikeréhez hozzájárultak: Sonnenschein Eliásné, Werner Fülöpné, Márton Sándorné, Ungár Árminné, Morvay Dezsőné, Rosenblau Árminné, Gerő Jenőné, Weisz Mihályné, Menczer Böske, Haász Miksáné és Karmioli Manóné, Herzka Ármín elnök, Morvay Dezső jegyző, Márton Sándor pénztárnok és Weisz Lajos. A terem izléses díszítése Nagy István érdeme.

LÖWY ANDOR: LITURGIA ÉS VALLÁSTAN. (Baja, 1937.) Löwy Andor bajai középiskolai hittanárnak Liturgia és vallástan című tankönyve második. átdolgozott és lényegesen bővített kiadásban megjelent. Szerző világos, egyszerű, közvetlen előadásban mindent közöl, amit az imakönyvről és ünnepekről diáknak is, felnőttnek is egyaránt tudnia kell. (Dr. M. E.)

A VAC TÁRSASUTAZÁSA A PÁRISI VILÁGKIÁLLÍTÁSRA ÉS OLASZORSZÁGBA. A VAC július 6-tól 22-ig dr. Vilner Ferenc főtitkár és Dückstein Zoltán sportigazgató, tanárok vezetésével társasutazást rendez Párisba és környékére a világkiállítás megtekintésével, Milánóba, az olasz tavakhoz, Veronába és Velencébe. Az ellátás szigorúan rituális. Jelentkezések a VAC titkárságánál, VII., Wesselenyi-u. 44. Telefon: 144—085.

LENGYEL REPÜLŐJÁRAT VARSÓBÓL TELAVIVBA. Rendszeres légijáratot indítottak Varsóból Palesztinába. Az út alig egy napig tart. Legutóbb érdekes vegyes társaság érkezett repülőn, a Haint és a Moment jiddis lapok szerkesztői és riporterei és a katolikus sajtó vezére, Kacsinszki páter, aki héber beszéddel üdvözölte a fogadásra megjelenteket.

Kendi Antal

Társasberendező
ipar
Simmelweis ucca 7

Külön javító és bőrfestő műhely

Hangszerek, zongorák

javításuk
legelőbban

Reményinél

Budapest, VI. kerület, Király-utca 58

Hirdetmény

A PESTI CHEVRA KADISA IZR. SZENT-EGYLET az általa létesített árvavédő- és nevelőalap kamataiból nyújtandó segélyekre ezennel pályázatot hirdet. Pályázhatnak mindkét nembeli 6—14 év közötti izraelita vallású, budapesti lakos, árvagyerekek. Előnyben részesülnek tagok árvái.

A folyamodványok, melyekhez születési, valamint az árvaságot igazoló okmányok csatolandók,

1937. évi május hó 30-ig

nyújtandók be a Chevra Kadisa előljáróságához. Egyebekben felvilágosítással szolgál az igazgatóság (VII., Erzsébet-körút 26).

Budapest, 1937 május 9.

Pension Stern Abbazia

Modern, szigorúan rituális ház.
Folyó hideg- és melegvíz, kilátás a
tengerre. Pensió 25 lírától kezdve.
Telefon 684. Kiváratra prospektus

MEGJELENT!

MÁSODIK KIADÁSBAN!

PATAI EDITH SZENT SZOMJÚSÁG

című nagy Palesztina-regénye

Az I. M. I. T. regénypályázatán
egyedül kitüntetett és jutalma-
zott pályamű * Nagyszerű kör-
kép az ujjászülető Szentföldről
egy amerikai ifjú pár szerelmé-
nek romantikus útján keresztül

A regény bolti ára P 4.80,
a Mult és Jövő előfizetőinek
3.— pengő, kötve 4.— pengő

Megrendelendő a kiadóhivatalban:
V., Vadász-utca 11. Telefon 1-199-55

F Ü R T H

lakástakarító- és léregrítő vállalat

Budapest, V., Csáky-utca 7. II. emelet

Telefon 1-244-55

Lealkalmas munkák * Prima referenciák

MÁTRAFÜREDEN

a már évek óta közismert ort. kóser

KLEIN PENZIÓ és GYERMEKÜDÜLŐ

magasan fekvő villában, folyó-
vizes szobákkal megnyílt.
Kellemes családi otthon, szé-
pen parkírozott virágos kert.
Prospektus és érdeklődés

Klein penzió, Mátrafüred

EZÜST

DISZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRAN

SCHLEIFER

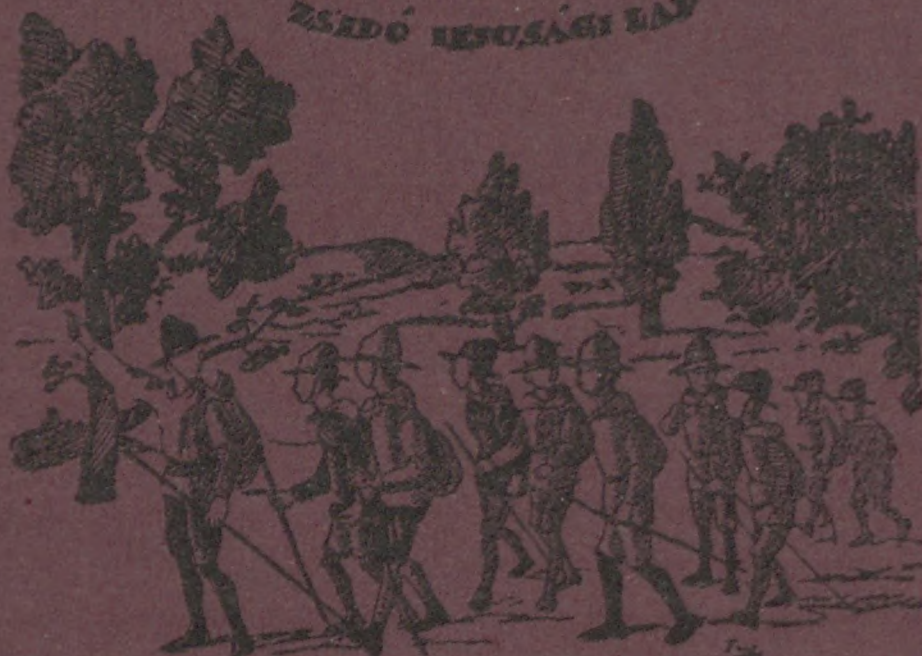
EZÜSTÁRUGYÁR VII. KAZINCZY-UTCA 10

TELEFON: J. 1-435-28

REMÉNY

ZSIDÓ KÖNYVTÁRI LAP

SZERKESZTI

DR. MOLNÁR ERNŐ

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:

BUDAPEST, VII., AJTÓSI DÜRER-SOR 9

FÉLÉVI DÍJ 3 PENGŐ. * MUTATVÁNYSZÁM DÍJTALAN.

Abbáziában meleg tengeri gyógyfürdők a „Residenz“

penzióban mind a négy emeleten kaphatók. Idősebb uraknak és hölgyeknek, szívbetegeknek, asztmásoknak és elmeszesedésből eredő betegségeknek nagyon fontos, hogy a „Residenz“ nem fekszik magaslaton. Óriási előnye, hogy az összes előírt diéták pontosan betarthatók. Kötő konyha. A «Residenz»-ben minden kényelem és az összes modern komfort megtalálható, folyó meleg és hideg víz a szobákban. Lift, központi vízfűtés, 22 fokos meleg, tengerre néző, napos, loggiás és erkélyes szobák, kényelmes ágyakkal. A „Residenz“ egészen a tengerparton fekszik és nem a tengerparttal szemben. Első kategória. Feltűnő olcsó penzióárak. Bővebb információt nyújt reggel fél kilenctől este fél hétig (Diana-patika, Károly király-út 5). Minden levélre válaszolunk és prospektust küldünk.

Telefon: 1-316-19.